

udenrigs

Præsident Bushs politiske orkan

Torben Krogh

Ukraine - en ny start? *Anders Åslund*

Nyt styre i Mauretanium

Gunna Funder Hansen

Polen: Guds legeplads *Vibeke Sperling*

Kosovo som uafhængigt

Niels Aadal Rasmussen

Usikkert efterår i Libanon *Peter Seeberg*

Arabisk demokrati *Erik Boel*

Litteratur

Danmark under den kolde krig

Rusland og Tjetjenien

Tyrkiet

Dansk udenrigspolitik

3 · 2005

Aktuelt Præsident Bushs politiske orkan
Torben Krogh **1**

Ukraine – en ny start?
Anders Åslund **9**

Nyt styre i Mauretaniien
Gunna Funder Hansen **13**

Polen: Guds legeplads
Vibeke Sperling **18**

Baggrund Kosovo som uafhængigt – men hvordan?
Niels Aadal Rasmussen **28**

Usikkert efterår i Libanon
Peter Seeberg **42**

Den lange vej til arabisk demokrati
Erik Boel **53**

Litteratur Kold krig
Klaus Carsten Pedersen **65**

Separatisme, terrorisme, banditisme
Anna Libak **79**

Tyrkisk uden tårer?
Henrik Døcker **86**

Den politiske betydning af værdier og moral
Torben Krogh **92**

Præsident Bushs politiske orkan

Torben Krogh

Efter katastrofen i New Orleans står den amerikanske præsident stærkt svækket, især indenrigspolitisk, men også i forhold til resten af verden. Spørgsmålet er nu, hvilken kurs han vil vælge i et forsøg på at genvinde noget af den tabte indflydelse

Når naturens kræfter slår voldsomt igennem, kalder det som regel på menneskeligt sammenhold ud over det sædvanlige. De nødstedte skal hjælpes, og katastrofens omfang skal så vidt muligt begrænses. Offentlige myndigheder, private organisationer og almindelige borgere går sammen om denne nødhjælpsindsats. Sådan tager billedet sig normalt ud, som vi senest så det, da tsunamien slog til ved Det Indiske Oceans kyster.

Anderledes forholdt det sig, da orkanen Katrina bevægede sig ind over de sydligste dele af Louisiana og Mississippi. Forfærdede fulgte amerikanerne orkanens hærgen, mens hjælpearbejdet var præget af langsommelighed, forvirring og fejlpositioner. En af USA's mest

særegne byer, New Orleans, måtte evakueres, da digerne, der indtil da havde beskyttet byen, brød sammen. Under totalt kaotiske forhold flygtede de beboere, der kunne, fra byen. Men nogle kunne ikke flygte ved egen hjælp. De måtte blive tilbage, og mange led enten drukne- eller sultedøden

Det skete midt i verdens mægtigste land, økonomisk såvel som militært. Amerikanernes forfærdelse over katastrofens omfang blev hurtigt blandet med skam og vrede, og harmen samlede sig ikke mindst om præsident George W. Bush. Han og hans regering undervurderede i første omgang helt og aldeles, hvad der var sket i New Orleans. Fra den mandag, orkanen ramte sydkysten,

til fredag samme uge kom der så godt som ingen hjælp fra Washington. Præsidenten selv tog til Californien for at holde en tale om Irak.

Den direkte ansvarlige for at sætte en hurtig hjælpeaktion i gang var *Federal Emergency Management Agency* (FEMA). Men denne institution levede helt og holdent op til sit omdømme som et dårligt fungerende bureaukrati. Ikke desto mindre overøste Bush direktøren for FEMA, Michael Brown, med rosende ord, og det til trods for at Brown havde indrømmet, at han først med tre dages forsinkelse havde hørt om de mange tusinde flygtninge i *New Orleans Convention Center*.

Brown gjorde sig også bemærket med en udtalelse om, at ingen havde forudset, at digerne ville bryde sammen. Rent faktisk har advarslerne i de senere år været mangfoldige.

Forbindelsen med Irak

De politiske konsekvenser for Bush rækker imidlertid langt videre end den umiddelbare vrede og foragt over hans regerings inkompetente håndtering af katastrofesituationen. På en lang række områder vil følgerne slå igennem i form af voksende problemer for præsidenten med at få sin politik igennem. Samtidig står USA svækket på den internationale scene. Som flere amerikanske iagttagere har fremhævet, vil den selvbestaltede rolle som vejleder i demokrati og god regeringsførelse i

lang tid være svækket. De, der bliver udsat for sådanne belæringer eller bebrejdelser for ikke at leve op til de amerikanske krav, kan nu svare med et enkelt ord: Katrina.

At det netop var Irak, der stod på præsidentens dagsorden under besøget i Californien, fik en særlig symbolsk betydning. En af årsagerne til, at hjælpearbejdet gik så langsomt i New Orleans, var fraværet af et stort antal soldater fra Louisianas nationalgarde. De var væk, fordi de gør tjeneste i Irak. Dette forhold er blevet brugt flittigt af de kritikere, der mener, at Bush-regeringen har ladet krigen og besættelsen dræne det amerikanske samfund for alt for mange ressourcer. I den forbindelse er de utilstrækkelige dige også blevet fremhævet. Gentagne gange har de lokale myndigheder og eksperter i digebyggeri stillet krav om at få dem forstærket. Men det har der ikke været penge til i forbundsregeringens budget.

Men mon ikke der havde været det, hvis det i stedet var Florida, der havde presset på? Det er et af de mange retoriske og ubehagelige spørgsmål, der er blevet rejst i den amerikanske debat. Ikke blot har præsidentens bror igennem en årrække været guvernør i denne stat. Florida er også hjemsted for et stort antal velstående - og helt overvejende hvide - pensionister. Den befolkningsgruppe har nemmere ved at vinde Bush-administrationens velvillige opmærksomhed end de

fattige sorte i Louisiana. I den helt kyniske udgave er det blevet påpeget, at de fattige sorte jo ikke er meget værd som vælgere, set fra Republikanernes synsvinkel. De fleste stemmer slet ikke, og det store flertal af dem, der gør det, sætter deres kryds ved Demokraterne.

Fattigdom og underskud

Imidlertid er det ikke nødvendigt at tillægge Bush en sådan kynisme for at konstatere den kendsgerning, at de store sociale skel i USA er blevet yderligere øget i hans embedsperiode. Få dage før orkanen meddelte USA's statistiske departement, *the Census Bureau*, at fattigdommen voksede i løbet af 2004 med yderligere 1,1 million borgere. Efter at være faldet markant under præsident Bill Clinton er antallet af fattige amerikanere steget med 17 procent.

En anden væsentlig indikator på udviklingen under Bush er væksten i spædbørnsdødelighed. Den havde ellers været konstant faldende lige siden 1958. Men ifølge CIA's *World Factbook* er USA nu nede på en placering som nummer 43 i verden. Et par sammenligninger kan være illustrerende: Børnedødeligheden i Washington D.C. er mere en dobbelt så høj som i Beijing. Og et afro-amerikansk spædbarn har statistisk set større risiko for at dø end spædbørn i byerne i den indiske delstat Kerala.

Katastrofen i New Orleans har in-

spireret amerikanske kommentatorer og analytikere til at fremdrage oplysninger af denne karakter. De store sociale uligheder, der er forstærket i George W. Bushs små fem år ved magten, er blevet sat i fokus. Og de er blevet stillet i kontrast til de omfattende skattelettelser, præsidenten forsøger at få igennem Kongressen. De vil i alt væsentligt komme de højere indkomstgrupper til gavn. Men efter orkanens hærgen er selv en del republikanske lovgivere blevet særdeles skeptiske.

Det er de ikke mindst, fordi en enorm regning er på vej for at dække udgifterne til genopbygningen i Louisiana og Mississippi. Bush har allerede bedt Kongressen om at bevilge 51,8 milliarder dollars. Men regeringen har under hånden fortalt republikanske kongresmedlemmer, at de samlede udgifter meget vel kan løbe op i 100 mia. dollars. Med et sådant træk på den føderale kasse, vil der næppe være plads til skattelettelser. De fortsatte og forstærkede problemer i Irak lægger samtidig beslag på store bevillinger. Og den økonomiske sagkundskab siger nogenlunde enstemmigt, at den amerikanske regering ikke vedvarende kan arbejde med så store underskud, som det har været tilfældet i de senere år.

Skeptiske republikanere

Et yderligere problem for Bush består i, at finansieringen af de plan-

lagte skattelettelser skulle bestå i en lang række nedskæringer på offentlige ydelser - lige fra medicintilskud til studenterlån. De samlede besparelser skulle udgøre 70 mia. dollars. Ganske ubestrideligt er der med denne plan tale om at overføre ressourcer fra de mindre velstillede amerikanere til de højere indtægtsgrupper. Denne form for fordelingspolitik vil efter orkanen Katrina blive mødt med større modstand end tidligere.

I en sådan situation er Det Hvide Hus stærkt afhængig af det, der i den politiske jargon kaldes "præsidentens armvridning". Den består i, at præsidenten lægger hele sin autoritet ind i forsøget på at overtale et kongresflertal til at støtte hans politik. Men for Bush består det store problem netop i, at hans autoritet er helt i bund. Reaktionen på orkanen blotlagde store mangler i hans lederevner. I meningsmålingerne har han aldrig stået dårligere. Og dertil kommer, at politikerne så småt er begyndt at tænke på tiden efter Bush, da han ikke selv skal på valg igen.

Det skal alle medlemmerne af Repræsentanternes Hus og en tredjedel af senatorerne til gengæld om godt et års tid. Og som sagerne står nu, vil det også for mange republikanere være en uklog taktik at fremstå som alt for tæt allieret med præsidenten. En vis distance vil kunne betale sig.

Slaget mod USA's omdømme

Men det er ikke kun i den hjemlige politik, Bush har mistet autoritet. Det samme gælder i forholdet til resten af verden. Her stod han i forvejen meget dårligt i den europæiske opinion. Den 31. august offentliggjorde *German Marshall Fund of the United States* et studie under titlen "Transatlantic Trends".

Det viste, at 72 procent af europæerne i ti forskellige lande misbilliger Bushs håndtering af internationale anliggender. Fondens formand, Craig Kennedy, sagde ved rapportens offentliggørelse, at der "til trods for stærke bestræbelser på at udbedre forholdet, stadig er en forskel på, hvordan vi ser på hinanden og på verden".

Denne vurdering blev uddybet af en tysk politisk analytiker, Richard Hilmer. Han sagde, at tyskerne er blevet chokeret over begivenhederne i New Orleans, og at de "nu føler sig bekræftet i deres støtte til vores sociale solidaritet og spørger, om dette virkelig er, hvad der kommer ud af den amerikanske økonomiske model". Han tilføjede, at den kendsgerning, at Bush er upopulær i brede kredse, har forstærket disse kritiske spørgsmål.

Philip Gordon fra *Brookings Institute* i Washington opsummerede, hvad New Orleans-katastrofen har betydet for det globale syn på USA: "Vi har fortalt mennesker rundt omkring i verden, hvordan de skal styre et de-

mokrati og det civile samfund. Og nu har vi fået de blodige indvolde i vores samfund - dets lidende underklasse, hvor mange knapt er i stand til at læse og skrive - afsløret for verden. Det er et nyt frygteligt slag mod vores omdømme.”

Bureaukrati og forvirring

Den stærkt kritiske holdning til George W. Bush hindrede imidlertid ikke, at tilbuddene om hurtig hjælp til USA strømmede ind. De kom fra EU som sådan, fra mange af de enkelte EU-lande, fra andre europæiske nationer og såmænd også fra u-lande som Venezuela og Cuba.

Men her fik USA's omdømme en ny ridse. Det amerikanske udenrigsministerium bad i weekenden efter katastrofen om hurtig nødhjælp via NATO, FN og EU. Flere lande reagerede omgående, men måtte så konstatere, at amerikanerne ikke var rede til at modtage de leverancer, der stod og ventede i transportfly på europæiske flyvepladser.

Sverige var et af de lande, der havde en sådan oplevelse. Så snart den amerikanske anmodning indløb, gik svenskerne i gang med at laste et Hercules-fly med vandrensningsanlæg, krisegeneratorer og komponenter til et midlertidigt mobilnetværk. Denne leverance var parat til afgang allerede lørdag. Men endnu den følgende onsdag stod flyet på landingsbanen i Sverige.

Det svenske udenrigsministerium

oplyste, at USA havde udtrykt taknemmelighed over den hurtige reaktion. Men så havde amerikanerne tilføjet, at “de var nødt til at koordinere og fremlægge en prioriteret liste”. Andre europæiske lande måtte også vente i dagevis på at levere alt fra avancerede vandpumper til telte og tæpper.

Udenrigsministeriet i Washington var tydeligt nok ubehageligt berørt over denne situation. Men det meldte hus forbi ved at understrege, at det kun virkede som mellemmand for FEMA. Ministeriet videregav de lister, det fik fra FEMA, og de blev ændret hver eneste dag.

FEMA havde en anden version. Departementets medarbejdere i katastrofeområdet blev informeret om de tilbud, der kom ind fra de udenlandske donorer. Når et tilbud kunne imødekomme et lokalt behov, ville Udenrigsministeriet sørge for at få den pågældende leverance fra giverlandet. At tidsfaktoren i denne forbindelse kunne være af afgørende betydning, indgik øjensynlig ikke i FEMAs overvejelser over den mest hensigtsmæssige fremgangsmåde.

De forskellige forklaringer fra de amerikanske myndigheder bekræftede i hvert fald de involverede europæere i deres opfattelse af, at USA åbenbart var ganske uforberedt på at håndtere en katastrofe som Katriñas hærgen i og omkring New Orleans. Bureaukratiske forviklinger og kompetencestridigheder førte til langsom og usikker sagsbehandling.

Den sendrægtige modtagelse af den udenlandske nødhjælp blev endnu et tegn på, at ledelsen fra Det Hvide Hus var præget af inkompetence og forvirring.

Mere protektionisme?

Når den foreløbige status skal gøres op rent politisk, må det konstateres, at George W. Bush og hans administration har lidt et alvorligt, men selvforskyldt troværdighedstab. Spørgsmålet er nu, hvordan han vil reagere i sine forsøg på at genvinde noget af det tabte. Og her hersker der vidt forskellige opfattelser blandt de amerikanske iagttagere.

Indenrigspolitisk står præsidenten foran en række barske realiteter. Katastrofen vil trække lange økonomiske spor, både i de offentlige budgetter og i samfundsøkonomien i bredere forstand. Som tidligere nævnt er det svært at se, hvordan der stadig kan være plads til de meget omtalte skattelettelser. Men dertil skal lægges stigende benzinpriser og andre problemer for transporten.

Eksempelvis får mange landmænd i Midtvesten normalt transporteret deres afgrøder med fragtskibe ned ad Mississippi-floden til New Orleans, hvorfra majs, hveden og soyabønnerne bliver sendt videre til eksportmarkederne. Imidlertid blev havnen i New Orleans alvorligt beskadiget af orkanen, og da høsten blev kørt ind oppe nordpå, var det

stadig meget usikkert, hvornår havnens faciliteter ville blive genetableret fuldt ud.

Det kan umiddelbart lyde som et mere perifert problem i forhold til mange andre konsekvenser af orkanen. Men de problemer, landmændene nu er blevet påført, vil øge deres politiske pres for at bevare de nuværende subsidier.

Bush-administrationen havde ellers indstillet sig på, at landbrugsstøtten må skæres ned. Landbrugsminister Mike Johanns har for nylig været på en større rejse rundt i landet for at fortælle de amerikanske landmænd, at det i fremtiden bliver nødvendigt at reducere subsidierne ganske betydeligt. De beløb sig sidste år til 47 milliarder dollars. Mike Johanns begrundede de planlagte nedskæringer med behovet for at indgå internationale aftaler, der kan åbne nye eksportmarkeder for det amerikanske landbrug, da også andre velstående lande - først og fremmest EU - i så fald vil være forpligtet til at afvikle deres subsidier.

Men interessant nok henviste landbrugsministeren også til nødvendigheden af at overholde internationale aftaler om frihandel. Traditionelt har USA inden for Verdenshandelsorganisationen WTO presset på for at få stadig flere handelsområder liberaliseret. Men i to omgange er forhandlingerne inden for WTO brudt sammen, ikke mindst på grund af uenighed om landbrugsstøtten. De samlede sub-

sidier, som ikke mindst udviklingslandene kræver afskaffet, beløber sig årligt til 280 mia. dollars. Ikke blot USA, men også EU er i den senere tid blevet mere imødekommende over for tanken om at op hæve dem - eller i hvert fald reducere dem markant.

Efter orkanen er det tvivlsomt, om Bush-administrationen vil - eller kan - gå videre ad denne vej. Presset for at få gennemført en mere protektionistisk handelspolitik vil efter alt at dømmes blive kraftigt. Dette pres kommer fra mange forskellige brancher, og stemningen for en mere selvbeskyttende politik i traditionel forstand kan meget vel vise sig at være stigende. Derfor kan USA blive en endnu mere besværlig forhandlingspartner i WTO.

To mulige veje

Spørgsmålet er i det hele taget, hvilken vej de amerikanske ledere vil vælge i dette krydsfelt mellem indenrigs- og udenrigspolitik. Indenrigspolitik står Bush fundamentalt over for valget mellem to vidt forskellige linjer. Han kan i lyset af de dårlige meningsmålinger og den åbenlyse utilfredshed med hans ledelse - der vel at mærke rækker langt ind i konservative kredse - forsøge at konsolidere sig i forhold til sine kernevælgere. Højrerrepublikanske mærkesager vil komme endnu højere op på hans dagsorden. I givet fald vil der især blive tale om holdnings-

prægede emner som fx dødsstraf, abortforbud og undervisning i den bibelske skabelsesberetning.

Men han kan også - som nogle konservative skribenter faktisk har anbefalet - lancere et omfattende program til bekæmpelse af fattigdommen. Sådanne programmer har USA tidligere haft, og selv om det så langt fra har ført til afskaffelse af al fattigdom, er dens omfang dog i perioder blevet formindsket. Efter orkanen står det som en skamplet over Bush, at den i hans embedstid er vokset markant. Langt ind i hans egne rækker har der bredt sig en erkendelse af, at han - og dermed deres eget parti - ikke kan holde til at fremstå som den præsident og det parti, der ikke bekymrer sig alvorligt over de fattige amerikaneres lod.

Uanset om den ene eller anden vej bliver valgt, kan den meget vel blive ledsaget af en mere nationalistisk og selvtilstrækkelig politik. Hvis resten af verden ser med mistro på USA, er det samme i stigende grad tilfældet for amerikanerne i forhold til resten af verden. Det er en udvikling, Bush-administrationen med stærke personligheder som vicepræsident Dick Cheney og forsvarsminister Donald Rumsfeld i høj grad har befordret. I deres udenrigspolitik har det været en gennemgående linje, at de ikke vil gå ind i forpligtende internationale aftaler, der på nogen måde begrænser deres egen handlefrihed. Som det er fremgået af Bob Woodwards fremra-

gender bøger om optakten til krige-
ne i Afghanistan og Irak, så mener
de, at det er deres soleklare præro-
gativ som ledere i verdens eneste su-
permagt.

Håb om kursændring

Hvad de har fejlvurderet er måske
både den animositet, denne udøvel-
se af magtens arrogance har udløst i
store dele af verden, og den be-
grænsning, der faktisk har vist sig at
være i selv USA's militære formåen.
Da de amerikanske ledere forsøgte
at samle en stor koalition bag krigen
imod Saddam Husseins Irak, løb de
ind i så mange afvisninger - også fra
normalt venligtsindede lande - at
det burde have rejst store advarsels-
signaler. Men krigen var besluttet,
og derfor blev dette problem skudt
til side som noget sekundært.

Det samme skete med de advars-
ler, der blev fremsat internt over for
præsidenten og hans nærmeste me-
ningsfæller i denne sag. De gik lige
præcis på den situation, der nu har
udviklet sig. Bush indledte krigen
uden nogen klar strategi for en se-
nere tilbagetrækning, selv om der
var almindelig enighed om, at USA
hverken skulle være besættelsesmagt
eller såkaldt "nation builder". Det er
ikke desto mindre, hvad der er sket i
løbet af de sidste par år, og det har

tæret hårdt på både de mandskabs-
mæssige og de økonomiske ressour-
cer. Hvis USA rådede over tilstræk-
keligt mange professionelle og top-
trænede soldater, ville der ikke i dag
have været delinger i Irak fra Louisi-
anas nationalgarde.

Ikke mindst blandt europæiske re-
geringer er der nu forhåbninger
om, at de store vanskeligheder i Irak
og de frygtelige følger af orkanen
Katrinas hærgen kan føre til et spor-
skifte, når det gælder Bush-regerin-
gens holdning til internationalt sam-
arbejde. Forudsætningen er, at le-
delsen i Washington nu må have
indset, at den ikke fortsat kan føre
udenrigs- og sikkerhedspolitik un-
der slagordet om, at "de, der ikke er
med os, er imod os". Verden er for
kompliceret til at anvende en sådan
skillelinje.

Skal denne erkendelse brede sig i
Bush-administrationen og omsættes
i handling, forudsætter det imid-
tid, at katastrofen i New Orleans
fører til en markant ændring i de
holdninger, der hidtil har ligget til
grund for dens politik. Det vil imid-
lertid være det samme som at ind-
rømme, at han hidtil har ført en
fejlslagen politik. Og en sådan yd-
myghed har indtil nu ikke været no-
get fremherskende træk i George W.
Bushs udøvelse af præsidentembe-
det.

Ukraine - en ny start?

Anders Åslund

Ukrainsk politik oplever nu en lynhurtig spaltning af Orangerevolutionens top, efter at præsidenten har fyret sin premierminister og tidligere kampfælle. Der er god grund til at glæde sig over regeringsskiftet; men vælgernes dom er det svært at spå om

Det har været et elendigt år for Ukraines økonomi. Sidste år oplevede Ukraine en økonomisk vækst på hele 12,1 procent; men den var faldet til 3,7 procent i de første syv måneder af 2005. For hver måned er produktionen blevet mindre. Industriproduktionen i juli var 2,4 procent lavere end i juli sidste år. Faldet i byggeaktiviteten og investeringerne er endnu større. Et enormt handelsoverskud sidste år er elimineret i løbet af de seneste måneder. Ukraine er øjensynlig på vej mod en vækst på 2-3 procent i 2005. Kun balancen på statens budget er positiv, fordi finansministeriet har ført en forsigtig finanspolitik.

Den økonomiske svækkelse skyldes landets egen økonomiske politik. Det dominerende tema har været en omfattende diskussion om

“genprivatisering”. Premierminister Julia Tymosjenko talte på et tidspunkt om at 3.000 privatiseringer skulle revideres.

Et andet problem har været nødvendigheden af en brat stigning i skattebyrden på 5-6 procent af BNP for at finansiere meget store stigninger i overførselsindkomster og lønninger til offentligt ansatte.

Et tredje problem har været vidtrækkende regeringsindgreb i økonomien såsom forsøg på at regulere priserne på benzin, kød og korn og på at styrke visse statsmonopoler. En fordobling af taksterne for jernbanetransport af metal har også skadet økonomien. Regeringen har opereret som et profitmaksimerende statsligt holdingselskab uden interesse for virkningerne på den private sektor.

Populisme uden reformer

Samtidig var regeringen ikke gået i gang med nogen af de mange love- og stærkt nødvendige liberale reformer. Det eneste positive skridt har været den sene vedtagelse af halvdelen af den WTO-relaterede lovgivning, som var nødvendig for Ukraines optagelse i WTO i år. Indtil nu er der ikke foretaget nogen deregulering i økonomien, selv om der har været talt meget om det. Ingen skatter er blevet sænket. Og der er ikke lovgivet for den finansielle sektor, skønt Ukraine end ikke har en aktieselskabslov.

Kort sagt har denne regering været en ren katastrofe af socialistisk populisme. Oven i alt dette har regeringen fulgt en linje med indædte offentlige angreb på individuelle forretningsfolk og politikere, heriblandt endog nogle af regeringens egne medlemmer. Otte måneder med dette rod var for meget.

Det var derfor en stor lettelse, da præsident Viktor Jusjtjenko satte sig igennem og gjorde en ende på dette offentlige ledelsessvigt. Meget fornuftigt kappede Jusjtjenko også forbindelsen til flere store forretningsfolk, som havde hjulpet med at finansiere og organisere hans kampagne, eftersom deres forhåbninger om at få økonomisk gevinst ud af deres positioner havde givet anledning til uro.

Med dette regeringsskifte ser vi afslutningen på Den Orange Revolu-

tion. Julia Tymosjenko og hendes loyale støtter er nu sendt ud af regeringskontorerne, og Tymosjenko har erklæret, at hendes politiske blok vil være uafhængig af Jusjtjenkos. Spørgsmålet er nu, hvilken side de forskellige politikere og forretningsfolk vil vælge.

En gammel oligark, Alexander Volkov, og den formentlig næststørste oligark-koncern, Privat Group i Dnipropetrovsk, har længe støttet Tymosjenko. Mere end tyve forretningsfolk i parlamentet har på det seneste sluttet sig til hendes parti-gruppe. Helt sensationelt får Tymosjenko pludselig støtte fra Kutjmas tidligere stabschef Viktor Medvedtjuk og hans Socialdemokratiske Parti - og stærk opbakning fra Ukraines første præsident, Leonid Kravtjuk.

Det ser mærkværdigt nok ud til, at Orangerevolutionens virkelige agitatorer og nogle af de mere mislikelige oligarker er ved at finde sammen i Tymosjenkos blok.

Præsidentens støtter

Andre slutter sig til Jusjtjenko. Anatoly Kinakh og hans gruppe af liberale industrifolk er allerede med ham, og det synes parlamentsformanden Volodymyr Lytvyn også at være. Den hårdt pressede oligark Viktor Pintjuk og hans Labor Ukraine gruppe støtter ham allerede. Det formodes, at der i den nye regering bl.a. vil sidde en halv snes velrenom-

merede tidligere Kutjma-ministre, som kan vinde støtte til Jusjtjenko fra fire-fem midtergrupper i parlamentet.

De store forretningsfolk, som hele vejen igennem har stået bag Jusjtjenko, især Petro Porosjenko, David Zhvania og Jevgeny Tjervonenko, forbliver loyale, selv om de forlader regeringen. Og tidligere præsident Leonid Kutjma har udtrykt støtte til Jusjtjenko. Jusjtjenkos gamle liberale vestligt orienterede eller moderat nationalistiske støtter vil sandsynligvis fortsat stå bag ham, og de midtsøgende oligark-grupper vil sandsynligvis slutte sig til ham.

Lidt mærkeligt er det, at Socialisterne er så ivrige for at bevare deres plads i regeringen, at de støtter Jusjtjenko, skønt de har været meget tættere på Tymosjenko.

Ironisk nok er det største udestående spørgsmål, hvor Donetsk-partiet Regionerne med tidligere præsidentkandidat Viktor Janukovitj, som Orangerevolutionen fejede af banen, og Ukraines førende oligark, Rinat Akhmetov, vil gå hen. Akhmetov har længe set ud til at ville slutte fred med Jusjtjenko, men Janukovitj lyder som om han hælder til Tymosjenko.

Ukrainsk politik oplever nu en lynhurtig spaltning af Orangerevolutionens top, og de to ledere der står over for hinanden er Jusjtjenko og Tymosjenko, selv om de endnu ikke er gået til angreb på hinanden offentligt. Begge mobiliserer betydeli-

ge styrker, som også omfatter store erhvervsfolk.

I bedste fald kunne man tænke sig, at der dannes et politisk landskab lidt i stil med det amerikanske med en slags Republikansk Parti omkring Jusjtjenko og et noget populistisk Demokratisk Parti omkring Tymosjenko, mens det lille Socialistparti og det endnu mindre Kommunistparti holder sig udenfor.

Mareridtet ville være en partipolitisk fragmentering som i Polen i 1990-1991.

Jekhanurov får travlt

I denne ophedede politiske situation er det svært at forestille sig en mere velegnet premierminister end Juri Jekhanurov. Som formand for Statens Ejendomsfond fra 1994 til 1997 gennemførte han masseprivatisering i Ukraine og skilte sig fra hvervet med stor hæder. Som 1. vicepremierminister under Jusjtjenko i 2000-2001 sørgede han for, at regeringen fungerede godt. Fra 2002 har han været en af lederne af Vort Ukraine i parlamentet, og som udvalgsformand har han fået skubbet betydningsfuld økonomisk lovgivning gennem parlamentet.

Trods mange år i politik har han stort set ingen fjender. Jekhanurov burde være i stand til både at holde sammen på Jusjtjenkos støtter og sætte regeringen i gang med arbejdet, skønt der skal være parlamentsvalg i marts 2006.

Det er helt klart, hvad Jekhanurov skal i gang med. På meget kort tid skal han gennemføre en række ting. For det første er han stærkt opsat på at stoppe den hovedløse omprivatiseringskampagne. Privatiseringen af stålværket Krivorysjstal vil sandsynligvis blive gjort om, men intet andet. For det andet er der udkastet til en lovpakke, som skal afskaffe omkring 3.600 reguleringer. Det har været længe undervejs og er klar til at blive lagt frem i parlamentet.

For det tredje er den resterende WTO-lovgivning allerede i parlamentet; men Ukraine skal have den vedtaget og sat i kraft senest i løbet af oktober for at have en chance for at blive optaget i år.

For det fjerde er der den meget populistiske finanslov for næste år. Den indeholder ikke meget andet end sociale ydelser og offentlige lønninger, og den må laves om hurtigt. I særdeleshed er det nødvendigt at reducere de høje udgifter, og erhvervslivets sociale afgifter bør slås sammen og sænkes.

Og endelig vil Jekhanurov måske kunne få vedtaget den lovgivning for den finansielle sektor, som for længst er forberedt, men har ligget og ventet i parlamentet. Den økonomiske dagsorden kan omsider bliver relevant for Ukraines udvikling, og så vil den økonomiske vækst hurtigt kunne tage fart igen.

Der er al mulig grund til at glæde sig over regeringsskiftet i Ukraine og omstruktureringen af ukrainsk politik; men vælgernes dom er det svært at spå om.

Anders Åslund er direktør for Russian & Eurasian Program ved Washington-tænkertanken Carnegie Endowment for International Peace. Klummen er skrevet den 12. september til Moskva-avisen "Vedomosti" og bringes her med forfatterens tilladelse.

Oversat fra engelsk af Klaus Carsten Pedersen.

Nyt styre i Mauretanien

Gunna Funder Hansen

I begyndelsen af august i år blev præsidenten i Mauretanien væltet ved et militærkup. Hvad var baggrunden for kuppet? Hvordan reagerede det internationale samfund og den mauretanske befolkning? Og hvad betyder kuppet for Mauretaniens fremtid?

Militærkuppet i Mauretanien 3. august 2005 var på samme tid nærmest forudsigeligt og ganske uventet:

Den nu væltede præsident, Ahmad Ould Taya, kom selv til magten ved et militærkup i 1984 og var i sin regeringsperiode udsat for utallige kupforsøg. Han var en upopulær leder, der som så mange andre afrikanske herskere favoriserede sin egen klan økonomisk og politisk og aldrig formåede at skabe en positiv udvikling i landets elendige økonomi. At nogen ønskede ham afsat, var derfor ikke spor overraskende.

Men efter at et voldsomt kupforsøg i august 2003 var meget tæt på at lykkes, havde Ould Taya imidlertid strammet grebet om især de islamiske oppositionsgrupper og nærmest barrikaderet sig fra omverden, og han drev landet som et hårdkøbt

diktatur. Derfor var det nok de færreste der forventede, at han netop nu ville kunne væltes.

At kuppet denne gang lykkedes skyldes utvivlsomt, at kuplederen kom fra den tidligere præsidents inderkreds. Den nye præsident, Ely Ould Mohammad Vall, var således medvirkende til at bringe Ould Taya til magten i 1984, ligesom han i Ould Tayas regeringsperiode beklædte centrale poster i militæret og sikkerhedstjenesten.

Populært magtskifte

En yderligere medvirkende årsag til, at kuppet gik så glat igennem, var formentlig, at det forløb ganske ublodigt: Ould Taya, som normalt var yderst forsigtig med at forlade sin residens i hovedstaden Nouakchott,

var taget til kong Fahds begravelse i Saudi Arabien, og i hans fravær overtog Ould Vall stille og roligt regeringskontoret, bad den tidligere præsidentfrue om at pakke en kuffert og sendte bud til sin forgænger om ikke at vende hjem – ganske som en rigtig gentleman.

Samtidig løslod han et stort antal politiske fanger, indkaldte de vigtigste oppositionsgrupper til forhandlinger og lovede, at der vil blive afholdt valg, hvori det vil stå dem frit for at deltage. Resultatet var, at oppositionen – i stedet for at forsøge at udnytte situationen til selv at få foden inden for i paladset – forholdt sig i ro.

Og ikke nok med det – knap to uger efter kuppet annoncerede en koalition bestående af 10 mauretanske oppositionspartier og civile organisationer, at de varmt støtter magtskiftet, som “en historisk chance for at rekonstruere den mauretanske nation”, og at det “bør føre til etableringen af en retsstat karakteriseret af god regeringsførelse og pluralistisk demokrati”.

Også hvad angår den internationale scene udviste den nye leder stor tæft. Både USA og den tidligere kolonimagt Frankrig, der er Mauretaniens vigtigste allierede i Vesten, samt Den Afrikanske Union blev indbudt til forhandlinger. Og de obligatoriske fordømmelser, som blev offentliggjort umiddelbart efter kuppet, blev meget hurtigt nedtonet:

Mens Frankrig blot valgte at holde

meget lav profil, udtalte en talsmand fra det amerikanske udenrigsministerium allerede en uge efter kuppet, at man ikke længere fastholder kravet om genindsættelse af den væltede præsident, men derimod samarbejder med det nye styre om hurtigst muligt at få afholdt frie valg.

Den Afrikanske Union, der straks havde suspenderet Mauretania fra sit unionsråd, fastholdt suspensionen på baggrund af en “principiell afstandtagen” til militærkup generelt, men unionens talsmand i sagen, den nigerianske udenrigsminister, Oluyemi Adeniji, udtalte få dage efter magtovertagelsen, at suspensionen kan ophæves, når der etableres et demokratisk styre, og at “der er forhold i situationer som denne, som gør en umiddelbar genindsættelse af den tidligere præsident meget upraktisk”.

Meget nærmere en international blåstempling af et statskup kan man næsten ikke komme.

Hvorfor nu?

Ud over denne næsten overvældende accept fra både lokale oppositionsgrupper og det internationale samfund, vakte magtskiftet tilsyneladende begejstring i den brede befolkning, idet tusinder af mauretaniere lige efter at kuppet var annonceret, gik på gaden og demonstrerede deres støtte til kupmagerne.

Umiddelbart kan det virke overra-

skende, at et tronskifte inden for magtens egne cirkler får så varm en velkomst. Men i lyset af Mauretaniens nuværende situation er der grund til at tro, at magtskiftet kan få afgørende betydning for den mauritanske befolkning i fremtiden:

Mauretanien er i dag et af verdens fattigste lande. Landets BNP pr. indbygger er under en tredjedel af, hvad det er i Marokko, der er det fattigste af de øvrige nordafrikanske lande, og næsten 30% af befolkningen lever for under 1\$ og 70% for under 2\$ om dagen. Men fremtiden ser måske lysere ud for mauretaniere, for inden for de senere år har man opdaget, at landet råder over forholdsvis betydelige oliereserver, og flere internationale selskaber har påbegyndt investeringer i udvinding af disse.

På den baggrund forventes Mauretanien at blive blandt de største olieeksportører i Afrika fra 2006, hvilket kan føre til, at landet får et økonomisk boom på samme måde som det skete i Tunesien mellem 1980 og 1990, hvor udvindingen af de tunesiske olieressourcer var på sit højeste. Ikke mindst på grund af de nuværende høje oliepriser, ser fremtiden således lovende ud.

I lyset af denne forventede forestående positive udvikling er der ingen tvivl om, at der i Mauretanien har været udbredt ængstelse over, hvordan Ould Taya ville forvalte den nye velstand. Hans generelle regeringsførelse kunne udmærket give

anledning til bekymring for, hvorvidt den brede befolkning overhovedet ville få del i ressourcerne.

Til gengæld synes koalitionen af tidligere oppositionspartier at have stor tillid til Ould Vall – i hvert fald udtrykker de tillid til, at han snarest etablerer en overgangsregering, der kan stå for udviklingen af en ny forfatning, der skal vedtages ved folkeafstemning og garantere de fundamentale menneskerettigheder, stabilitet og lighed for alle etniske grupper.

Det er umiddelbart vanskeligt at sætte fingeren på, præcis hvad denne tillid bunder i, men Ould Vall beskrives generelt som lynende intelligent og som en meget karismatisk og charmerende personlighed, og en udbredt personlig tiltro til Ould Valls lederevner og politiske motiver kan naturligvis have betydning.

De arabiske naboer

Mens både den lokale opposition og de vestlige allierede altså nærmest falder på halen over den nye mauritanske førstemand, er det mere uklart, hvilken rolle kuppet spiller i regional sammenhæng.

Mauretaniens forhold til de nordlige nabolande afspejles især i samarbejdet – eller mangel på samme – i den Maghreb-arabiske union (UMA), der blev etableret 1989 med henblik på at fremme politisk og økonomisk samarbejde i regionen. UMA består af Mauretanien, Marok-

ko, Tunesien, Algeriet og Libyen. Men samarbejdet har altid været særdeles konfliktfyldt.

Den primære konflikt består i mellemstatslige uoverensstemmelser: For Marokko og Algeriet har spørgsmålet om Vestsahara løbende umuliggjort en reel tilnærmelse. Marokko, som annekterede Vestsahara i 1975, undlader fortsat at gennemføre den folkeafstemning om Vestsaharas fremtid, som allerede i 1991 blev planlagt efter pres fra FN, mens Algeriet både huser og åbent støtter oprørsbevægelsen Polisario, der kæmper for Vestsaharas selvstændighed.

Samtidig har der i de senere år været særdeles kold luft mellem Mauretania og Libyen, hvilket først og fremmest har været affødt af, at Mauretania siden 1984 har etableret meget tætte relationer til både Israel og USA, ligesom den nu væltede mauretanske præsident har beskyldt Gaddafi for at støtte det nævnte kupforsøg mod ham i 2003.

Endvidere foregår der tydeligvis en vis rivalisering mellem landene i UMA i relation til, hvem der har bedst forbindelser til de vigtigste samarbejdspartnere i Vesten. Især Marokko og Algeriet kæmper løbende om franskmændenes og amerikanernes gunst, som har afgørende betydning i relation til parternes ueghed om Vestsahara.

I øjeblikket synes Marokko i den henseende at ligge lunt i svinget: Mens den manglende stabilitet i Al-

geriet, hvor de islamiske grupperinger fortsat formår at spille en rolle, ikke gavner forholdet til de vestlige parter, har Marokkos konge, Mohammed VI, med sine reformer skabt sig et godt navn, og både amerikanerne og franskmændene forholder sig passivt til Marokkos manglende initiativ til at gennemføre den bebudede folkeafstemning om Vestsaharas fremtid. Denne passivitet tolkes i hvert fald af algerierne som opbakning til Marokko.

Hvad angår de øvrige lande, spiller Tunesien som stabil lilleputstat en mindre væsentlig rolle i den interne rivalisering. Libyen kører sit eget løb som international outsider, men har dog siden Saddam Husseins fald vist bemærkelsesværdige tilnærmelser til Washington. Mauretania har som regionens fattiglem formået at tiltrække væsentlige bistandsressourcer fra både Frankrig og IMF og kunne med et tilskud fra IMF's initiativ for stærkt forgældede lande (HICP) i 2002 nedskrive sin udlandsgæld med næsten 50%.

Landets økonomi er fortsat så svagt udviklet, at det ikke udgør nogen væsentlig konkurrent i forhold til de arabiske nabolande, men dette kan med de nævnte olieressourcer let ændre sig i løbet af en overskuelig årrække, og Mauretania kan dermed komme til at spille en langt væsentligere rolle i det regionale samarbejde og dermed forrykke magtbalancen i de mellemstatslige konflikter i regionen.

Fremtidsperspektiver

Mauretaniens fremtid afhænger i høj grad af, hvordan den nye situation forvaltes, hvis oliepengene rent faktisk begynder at strømme. Gode forbindelser til nabolandene og Frankrig vil være afgørende for, om landet får stabile handelspartnere, der kan sætte skub i den økonomiske udvikling inden for de øvrige sektorer.

I den sammenhæng kan det få betydning, hvordan Ould Vall vælger at forholde sig til den tidligere meget tætte alliance med Israel, som hans forgænger etablerede. Et farvel til alliancen vil kunne forbedre forholdet til flere arabiske stater betragteligt, mens det sandsynligvis ikke vil kompromittere det tætte forhold til Frankrig, der må betegnes som den primære vestlige interesse i Maghreb-området. Forholdet til USA vil muligvis være mere udsat, men der er heller ikke på nuværende tidspunkt handelsrelationer mellem USA og Mauretanien, og såfremt olieeventyret realiseres, vil der i mindre grad være behov for amerikansk opbakning formidlet gennem IMF og Verdensbanken.

I relation til Marokko har Ould Vall gode muligheder for at opbygge

en stærk alliance, idet han har taget sin militære uddannelse i Marokko og derigennem utvivlsomt har værdifulde private forbindelser, ligesom han i løbet af sin militærtjeneste har været personligt involveret i bekæmpelsen af Polisario på den mauretanske side. Og hvis alliancerne med både Frankrig og Marokko er i orden, spiller et anstrengt forhold til Algeriet formentlig en mindre rolle.

Desuden er det naturligvis afgørende for Mauretaniens fremtid, om Ould Vall rent faktisk har reelle hensigter om at gennemføre de politiske reformer, han har lovet, og om han formår at styre uden om alvorlige splittelser i det militære råd, der lige nu er sat til at styre landet.

Endelig må man indse, at det vil være noget nær enestående, hvis Mauretanien undgår den skæbne, der tidligere er overgået så mange andre afrikanske stater, hvor nye, selvbestaltede ledere har proklameret en ny og lysere fremtid: At korruption og nepotisme simpelt hen undergraver de bebudede politiske reformer, så befolkningen igen står tilbage med sorteper.

Gunna Funder Hansen er Ph.d. og adjunkt ved Center for Mellemøstudier, Syddansk Universitet.

Polen: Guds legeplads

Vibeke Sperling

EU får et mere besværligt og uforudsigeligt Polen efter det jordskælvsagtige højreskred ved dette efterårs valg

Polen har ved sine seneste valg levet op til titlen på den britiske forfatter Norman Davies' klassiker om polsk historie: *Gods playground*. Davies ser Polen som landet, hvor de store ideologiske konflikter i Europa altid sættes på spidsen.

I nyere tid skete det, da "Guds legeplads" i 1980'erne gik i front i opgøret med kommunismen på kontinentet. Og nu er det sket med et voldsomt højreskred og noget nær udradering af venstrefløjen fra det polske parlament ved parlamentsvalget 25. september. Det var Venstrealliancen (SLD), efterfølgeren for Kommunistpartiet, der denne gang fik polakkernes vrede at føle. Det blev reduceret til 11 procent af stemmerne fra 41 procent ved valget i 2001. Partiet blev trods pæne resultater i økonomien og sikring af Polens EU-medlemskab straffet for fire års ret visionsløst styre,

bortset fra i udenrigspolitikken, og en stribe korruptionsskandaler.

Vinderpartierne søgte at gøre det til et opgør med postkommunismen, men det mest afgørende for vælgerne var efter alt at dømme den fortsat høje arbejdsløshed på 18 procent, EU's højeste, samt systematisk svigt af venstrefløjens traditionelle mærkesager i socialpolitikken.

SLD har som regeringsparti ført en liberalistisk økonomisk politik, og det var det erklærede højrefløjsparti, Lov og Retfærdighed (PiS), der løb med de sociale temaer ved at love mere til alle trængte grupper i samfundet.

Politisk repræsenterer PiS en patriotisk og katolsk højrefløj. Dets koalitionspartner, Borgerplatformen (PO), der kom på andenpladsen ved parlamentsvalget, ser derimod religion som en privat og ikke politisk sag. PO vil liberalisere økonomi-

en og skære kraftigt ned i statsapparatet. PiS derimod ønsker stram statslig styring af økonomien for “et solidarisk Polen”, som en af dets slagkraftige valgparoler lød. Når det gælder forholdet til omverdenen, er de to partier også vidt forskellige. Det er to vidt forskellige verdensanskuelser, der mødes.

I en valgkamp, som i realiteten har stået på i over et år, viste PiS og PO en effektiv fælles front imod postkommunisterne og for opgør med korruption. Men da afgangstidens time nærmede sig, og det stod klart, at venstrefløjen var kørt helt ud på sidesporet, blev det til frontal konfrontation omkring de to visioner for Polens fremtid. PiS fremstillede PO som “kyniske liberalister”, der “kun tænker på de rige”. Og PO advarede stadig kraftigere imod PiS’ halvautoritære syn på statens rolle og hævngerrighed over for postkommunisterne. “Jeg vil ikke være med til at gøre Polen til en stor undersøgelses- og straffekommission”, sagde PO’s præsidentkandidat, Donald Tusk.

PiS har planer om at nedsætte en række kommissioner og retsinstanser til at gennemføre det opgør med de tidligere kommunister, som Polen aldrig har gennemført. Selv om PiS’ præsidentkandidat, Lech Kaczyński, var med i de rundbordsamtaler, som i 1989 førte til kompromis med kommunisterne, har han siden raset imod, at retsopgøret aldrig blev taget.

Polens første ikke-kommunistiske ministerpræsident, Tadeusz Mazowiecki, sagde ved sin tiltrædelse, at der nu skulle slås “en streg i sandet”. Da jeg mødte ham på det årlige Økonomiske Forum i september, sagde han: “Kritikerne af vort kompromis med kommunisterne er historieløse. De nægter nu at tage i betragtning, at Polen gik i spidsen for opgøret med kommunismen i Europa. Det kunne ikke have været gennemført så fredeligt uden vilje til i vist omfang at slå en streg over fortidens forbrydelser”.

Venstrefløjens fald

Men før jeg vender tilbage til Polens nye magthavere, skal baggrunden for venstrefløjens fald ses gennem den sidste kommunistiske ministerpræsident og partileder, Mieczysław Rakowski, øjne: “Højrepopulismens succes ved parlamentsvalget er et tragisk tilbageslag for den fornyende og moderniserende kraft, som satte Polen i spidsen for opgøret med kommunismen i Europa”.

Han giver Venstrealliancen (SLD) hovedskylden for tilbageslaget - det parti, som Rakowski og afgangstidens præsident, Aleksander Kwasniewski, sammen lagde grunden til “en januarnat i 1990, efter at vi havde nedlagt kommunistpartiet”. Men SLD blev aldrig det moderne socialdemokrati, som han og Kwasniewski drømte om.

“På få år mistede partiet interes-

sen for debat om fremtidsvisioner og kaldte sig pragmatisk. Pragmatisme kan være ok, men katastrofal uden visioner. Partibosserne ville kun ind på det nye borgerskabs bonede gulve og var rædselsslagne for de angreb fra antikommunister, der prægede 1990'erne".

Men de hastigt skiftende centrum-højre regeringers fallit bragte venstrefløjen til magten igen. Da SLD vandt valget i 2001 med over 40 procent, kunne det regere praktisk talt alene.

"Det stod med et nyt magtmonopol, blev selvsmagende og de nye ledere opførte sig, som om de først var født i 1989. Jeg og andre skrev stribevis af advarende artikler uden nogen effekt", siger Rakowski. Han har nu i mange år koncentreret sig om at redigere tidsskriftet *Dzis* og rollen som skarp og begavet kritiker af Polens politiske elite.

SLD vendte ryggen til den vesteuropæiske socialdemokratiske bevægelse. "Det næste blev at støtte krigen i Irak. Partiet gjorde Polen mere proamerikansk end nogensinde tidligere i historien. Det førte bl.a. til dårlige relationer til Tyskland. De glemte Tysklands særlige indsats for vort medlemskab af EU. Og nu har det nationalpopulistiske parti, PiS, stjålet det sociale program fra venstrefløjen. Disse ideologiske højreekstremister fremstår nu i sociale spørgsmål som mere venstreorienterede end SLD, der glemte Polens fattige og arbejdsløse".

Den demokratiske venstrefløj er nu hjemløs. "Det dybt tragiske er, at mange desillusionerede så undlod at stemme ved parlamentsvalget, og mange stemte på PiS. De venstreorienterede, der nu vender ryggen til politik, forstår ikke, at det halvautoritære PiS kan bane vejen for dem, som er endnu værre ved næste valg. Polen er et meget konservativt og katolsk samfund, men det stærkeste fællestræk er utilfredshed".

Den store ændring i polsk politik "er, at det for første gang siden kommunismens fald er lykkedes højrefløjen effektivt at udnytte den folkelige utilfredshed. Det er et åbent spørgsmål, hvor galt det kan gå, hvis Lech Kaczynski vinder præsidentvalget". (I skrivende stund ventes på afgørende runde i præsidentvalget 23. oktober.)

"Jeg kender Kaczynski-brødrene (præsidentkandidaten Lech og tvillingebroderen Jaroslaw, formand for PiS) og deres iver efter at jage alle deres fjender. De må dæmpe den revolutionære retorik, for befolkningen ønsker ikke nye dramatiske omvæltninger".

Og vil Polen nu se en sand jagt på tidligere kommunister, som PiS vil udrense fra statsapparatet?

"Ja, efter al sandsynlighed, men al den snak om den postkommunistiske fare er ren propaganda, som befolkningen ikke køber. En ny meningsmåling viser, at kun to procent af polakkerne finder opgør med postkommunisterne meget vigtigt

nu. Det handler om en fjern fortid. Nutidens bekymringer er fx, at 40 procent af de nyuddannede unge går ud i arbejdsløshed”.

Det manglende retsopgør

Den tidligere kommunist mener, at et retsopgør med fortidens forbrydere burde have fundet sted for længe siden. “Men et opgør baseret på reelle og ikke virtuelle anklager, som tendensen er til nu”.

Polen er mere uforudsigeligt end de fleste andre europæiske lande, medgiver Rakowski, men siger: “Det er ikke kun Polen, der plages af visionsløse bogholderpolitikere, der interesserer sig mest for deres egen popularitetskurve. De utilfredse vander, som det skaber, svømmer populistere som Kaczynski-brødrene i som glade guldfisk”.

Og det visionsløse politiske EU-landskab kan ikke løse sine problemer med befolkningernes sociale utilfredshed eller med integrationen af de nye tidligere kommunistiske lande. Det kan simpelthen ikke “løse sine problemer med historien”, hvilket ifølge Rakowski bl.a. giver sig udtryk i en manglende sammenhængende politik over for Polens store nabo Rusland.

Mange polske demokrater nærer en vis forhåbning til, at Wojciech Olejniczak - den nye unge leder, som SLD udpegede i foråret i erkendelse af, at katastrofen nærmede sig - kan forny det erklærede socialde-

mokratiske parti. Men Olejniczak synes også at begå den fejl at fralægge sig ansvaret for historien. Anklager for at partiets forløber, Kommunistpartiet, under undtagelsestilstanden i 1980'erne med vold forsøgte at udslutte fagforbundet Solidaritet, har han ofte afvist med ordene: “Jeg var kun seks år dengang”.

Det plager fortsat Polen, at det aldrig gennemførte et retsopgør. Mens Tjekkiet indførte hårde såkaldte lustrationslove (lustration, latinsk for udrensning), er der kun sket en meget begrænset “lustration” i Polen. Mens fx STASI-arkiverne i det tidligere DDR blev åbnet fra 1992, er den hemmelige polske tjeneste, SB's, arkiver kun delvist gjort tilgængelige. Det har givet rum for politisk udnyttelse af dem. Selv Solidaritets skaber, Lech Walesa, har været under anklage for agentvirksomhed for SB.

Stadig nye agentanklager er dukket op som led i valgkampen. Polens førende dagblad, *Gazeta Wyborcza*, har kaldt det “vildfaren lustration”. I begyndelsen af året blev en liste med 160.000 navne på folk, som skal have samarbejdet med SB, offentliggjort på internettet, angiveligt for at fremtvinge åbning af arkiverne i Institutet for National Erindring (IPN).

Ledende anti-kommunister gik i 1989 imod åbning af arkiverne af frygt for, at det ville ramme uskyldige. I perioden fra august 1989 og frem til januar 1990 menes op mod

60 procent af arkiverne om Solidaritets-ledere og præster enten destrueret eller forsvundet. I december 1998 etablerede parlamentet IPN til at overvåge arkiverne, og der blev givet begrænset adgang for forskere.

I dag fylder arkiverne 80 hyldekilometer i IPN's sennepsgule bygning i Warszawas centrum. Ifølge IPN arbejdede 80.000 informanter for sikkerhedspolitiet sent i 1980'erne. Mange anklagede tidligere dissidenter hævder, at det er løgne i arkiverne, der stempler dem som forrædere. Men IPN's direktør, Leon Kieres, har ofte hævdet, at de "viser den fulde sandhed".

Det er folk fra hele Polens postkommunistiske elite, både tidligere kommunister og tidligere systemkritikere, der er hængt ud, men ifølge det respekterede ugemagasin *Polityka* har misbrug af arkiverne især gavnnet højrefløjten.

Folkelig utilfredshed

Når man spørger almindelige polakker om PiS' planer om udrensning af postkommunister og kollaboratører fra alle poster i det offentlige liv, svarer de fleste, at nu bør politikerne koncentrere sig om fremtiden.

Den 50-årige lærer, Maryja Swydowska, siger: "De skulle have jaget kommunisterne på porten for 15 år siden. Nu bør de koncentrere sig om at løse om nutidens problemer".

"Vores skoler, sundhedsvæsen og

veje falder sammen". "Nu kan vi sige alt, men det er alligevel som under kommunismen, for ingen lytter til jævne folk". "Nogen bliver fede af EU-tilskud, men de fleste bønder lever stadig i dyb fattigdom". Den slags pessimistiske udtalelser er typiske i dagens Polen. I provinsen dominerer pessimisterne, mens unge i det boomende Warszawa fnyser ad dem. "Man kan ikke dele den evige polske pessimisme her i byen", siger min unge ven Adam, der skændes med bedsteforældrene, "der lige som under kommunismen altid mener, at det hele går ad helvede til".

Den dybe folkelige utilfredshed ses som baggrund for højreskredet og for, at næsten 60 procent af vælgerne blev væk fra stemmeurnerne ved parlamentsvalget og kun knap halvdelen stemte ved præsidentvalgets første valgomgang. Det er udtryk for krise i det polske demokrati og mangel på en moderne politisk kultur blandt vælgerflertallet.

"Da vi kæmpede for demokrati dengang i 1980'erne, drømte jeg ikke om, at mine medborgere ikke ville bruge det", sagde Walesa.

Politikerlederen deler polakker med mange i EU, men som så mange andre fænomener er den særlig markant i Polen, hvor over 90 procent i en meningsmåling har erklæret, at de "ingen tillid har til politikerne".

Det er den gængse opfattelse, at en plads i sejmen (parlamentets underhus) kun bruges som billet til at

stjæle. Kandidater til både sejmen, senatet (overhuset) og præsidentposten har snublet over hinandens ben med forsikringer om, at de er ærlige politikere, der vil rydde op. Kampen mellem vinderne, PiS og PO, stod om at vise, at de hver især var bedst til at sikre befolkningen dens retmæssige andel af værdierne.

PiS havde særligt effektive reklamespots på tv, især et om konsekvenserne af PO's forslag om lav, flad skat på 15 procent for både enkeltpersoner og virksomheder. Et fyldt køleskab blev vist og en stemme spurgte, hvad der vil ske med det med et skattesystem "til gavn for de rigeste". Og pist, alt forsvandt fra køleskabet. Fra et børneværelse fyldt med legetøj, forsvandt herlighederne lige så hurtigt. Og lyset gik ud, da det angiveligt bliver meget dyrere.

PO-ledere svarede igen med at stå frem sammen med tøjdyret Sylvester, som PiS lod forsvinde fra børneværelset, samt en gigantisk el-pære. "Mere vil være der med flad skat", forsikrede PO.

Økonomien

Marek Belkas afgående regering efterlader sig en problemfyldt, men i mange sektorer boomende økonomi, som de fleste polakker tilskriver EU-medlemskabet og ikke Venstrealliancen. Den takkes således ikke for sidste års økonomiske vækst på 5,4 procent, den højeste i syv år. Heller ikke for, at Polen er ved at genvinde

sit ry som et af det mest attraktive steder at investere i Centraleuropa. Udenlandske investeringer ventes i år at overgå rekordåret 2000, hvor de var på 10,5 mia. dollar. Det tilskrives ikke mindst, at Belka-regeringen har brugt megen energi på at rydde op efter korruptionsskandaler under forgængereren Leszek Miller og gøre det økonomiske system mere åbent og gennemskueligt.

Belka har afleveret en færdig udviklingsplan for perioden 2007-2013 til sine efterfølgere, en plan for anvendelse af 137 mia. euro, hvoraf de 80 mia. kommer fra EU.

Polsk økonomi er regionens suverænt største og står for næsten halvdelen af BNP i alle de ti nye EU-lande og til at modtage omkring halvdelen af EU-midlerne til de nye medlemslande, herunder hovedparten af midlerne til de fattigste regioner, hvoraf de fleste er at finde i Polen. Regioner i bundløs fattigdom skuler bittert til boomet i Warszawa og andre storbyer. Blandt en af de uheldige topplaceringer for Polen i EU er "den største forskel mellem de rigeste og fattigste", påpeger Mariusz Tys, international koordinator for byggeforbundet Budowlani.

Vinderalliancen er uenig om, hvornår Polen bør indføre euroen. Borgerplatformens økonomiske ekspert, tidligere nationalbankdirektør Hanna Gronkiewicz-Waltz siger: "Vi må gøre alt for at indføre euroen senest i 2009. Det vil formindske alle risici for økonomien". En af Lov og

Retfærdigheds økonomer, Cezary Mech, siger:

“Polen vil ikke have fordel af euroen i nær fremtid. Vi har ikke brug for Den Europæiske Centralbank til at føre vores finanspolitik”.

Blandt de positive udviklingstendenser, som frygtes sat over styr, er en lav inflation på halvanden procent og relativ balance i budgettet med et underskud kun lidt over EU's krav for indførelse af euroen.

Det sociale tomrum

Men fire år stort set uden andre visioner for regeringen end at blive ved magten skabte et “socialt tomrum åbent for hvad som helst. Folk uden store drømme er lige så farlige som dem med for mange”, skrev ugemagasinet *Polytika*.

Bladet fremhæver det unægtelig meget glædelige, at flertallet af de vælgere, som stemte, ikke fyldte tomrummet med det ekstremistiske højrekatolske parti, Polske Familiers Liga og partiet Samoobrona (Selvforsvar), der svinger imellem højre- og venstreekstremisme. Hvis ligaens formand, Roman Giertych, “ikke var sådan en operettefigur kunne polakkerne også have valgt ham”.

Men de to partier fik dog omkring en femtedel af stemmerne ved parlamentsvalget, stemmer som især Lov og Retfærdighed appellerer til. Og Samoobronas formand, Andrzej Lepper, fik over 15 procent ved første valgrunde til præsidentposten.

Det var forbavsende meget efter en valgkamp, hvor medierne koncentrerede sig om Tusk og Kaczynski.

Det tjener PiS til ære, at det kategorisk afviste regeringssamarbejde med ekstremisterne, hvis det ikke lige var fordi det flirter med den ekstremistiske svinehund. Blandt brødrene Kaczynski yndlingsangrebsmål er bøsser og lesbiske. Lech blev verdensberømt, da han som borgmester i Warszawa i juni forbød en bøsseparade i byen med den begrundelse, at den både ville genere den offentlige moral og trafikken. Men ugen efter tillod han en “march for normalitet”, som det aggressive ungdomsforbund under Ligaen for Polske Familier arrangerede imod “truslen imod de polske familier”.

Kommentatoren Adam Krezeminski siger: “Kaczynski-brødrenes statsopfattelse er yderst farlig, fordi den er konfrontatorisk. Den bygger på fjendebilleder, udadtil især om Tyskland og Rusland og indadtil om kommunister og bøsser. De er ikke i det 21. århundrede, hvor national politik handler om alliancer og kompromiser. Men EU vil holde dem i ørerne”.

De enæggede tvillingebrødre har været altdominerende i valgkampe, hvor Kaczynski-fænomenet fyldte lige så meget som politik. Tvillingerne har altid været uadskillelige og kæmpede sammen i den anti-kommunistiske oppositionen fra 1970'erne. De var begge nære samarbejdspartnere for grundlæggeren

af fagforbundet Solidaritet i 1980, Lech Walesa.

Noget at det eneste, som PO og PiS reelt har tilfælles er, at de begge er udgået af Solidaritet. Tidligere koalitioner af partier udgået af Solidaritet har haft meget ringe held med sig.

I valgkampens start lagde Kaczynski'erne ikke skjul på, at de gik efter hver sin af landets højeste poster, men Jaroslaw trak sig efter parlamentsvalget som ellers selvskreven til ministerpræsidentposten for at fremme Lechs chancer ved præsidentvalget. De erkendte, at flertallet af vælgerne ikke ønskede en præsident og ministerpræsident, som de ikke kan kende forskel på.

Tvillingerne tordner imod kriminalitet under enhver form og ønsker dødsstraf genindført. Under et interview, som jeg havde med ham i juni for dagbladet *Politiken*, sagde Lech til påpegningen af, at dødsstraf ikke kan forenes med Polens EU-medlemskab: "Jeg kræver kun dødsstraf for mord, og det er et rent polsk anliggende, som EU ikke skal blande sig i. Jeg er sikker på, at dødsstraf vender tilbage i mange EU-lande for at redde vores civilisation imod den stadig mere venlige behandling af kriminelle, der ofte behandles bedre end lovlidige". I valgkampens slutspurt gik Lech stille med kravet om dødsstraf, da det for mange også i hans eget parti er uforeneligt med deres moral. Men hyppig brug af livsvarigt fængsel

"uden mulighed for appel" skal indføres, siger hans talsmand, Przemyslaw Gosiewski. Og der skal indføres "hård og øjeblikkelig afstraffelse af asocial adfærd som forstyrrelse af lov og orden, nattefred, moral mv."

Selv om Donald Tusk og hans parti har vendt sig imod Kaczynski'ernes hævnlyst, ventes Borgerplatformen at give Lov og Retfærdighed, Lov og Orden, som mange kalder partiet, dets eftertragtede slikkepinde: indenrigsministeriet, sikkerhedstjenesten og justitsvæsenet. Dermed håber Tusks parti på mere rum for dets liberale økonomiske program.

Pawel Smolenski, politisk reporter ved *Gazeta Wyborcza*, siger: "Faren er, at de to brødre altid vil være vågne. Mens den ene sover, våger den anden. De vil overvåge os døgnet rundt. Men EU-medlemskabet er et anker, som de ikke kan trække op. Så bare rolig. De kan ikke rulle det demokrati tilbage, som har taget sikkert land i Polen". Men Polen kan blive en langt mere besværlig og uforudsigelig EU-partner.

Besværlig partner

Kaczynski-brødrene er udtalt anti-tytske og anti-russiske. De har desuden et parti med mange EU-skeptikere. Donald Tusk står for større forståelse med de store naboer, men er enig med Kaczynski'erne i kravet om, at EU lytter mere til de nye, tidligere kommunistiske medlemslande og deres erfaring med russerne.

“Ændringerne i forhold til den nuværende politik vil blive tydelige. Indtil nu har Polens politik over for Rusland været fuld af smil og imødekommenhed”, sagde Tusk under valgkampen. Han mener, at en “for eftergivende” polsk politik over for Rusland har medført, at Moskva blot har søgt at afpresse Polen ved enhver lejlighed. Der vil også blive tale om “en langt mere konsekvent støtte til Ukraine”, lover Tusk. Der skal en del til for at overgå den konsekvente støtte, som Kwasniewski viste den ukrainske revolution til stor bitthed for Moskva.

Men begge vinderpartier mener, at Kwasniewski “optrådte som forræder”, da han i maj deltog i 60-års festlighederne for Anden Verdenskrigs afslutning i Moskva, uden at Rusland havde efterkommet kravet om at sige undskyld for sovjetiske forbrydelser imod Polen, herunder mordet på omkring 15.000 polske officerer og intellektuelle i Katynskovene i Hviderusland under Anden Verdenskrig.

Der bliver ifølge Tusk tale om en politik over for Rusland “baseret på fasthed og historisk sandhed”.

De nye polske magthavere lover også langt større pres på Hviderusland for demokratisering. Heri kan de nok blive mere enige med EU, end når det gælder Ruslands-politikken.

PO ønsker gode relationer til Tyskland, men er enige med PiS i, at tyskernes alliance med Ruslands

præsident Putin under tidligere forbundskansler Gerhard Schröder er “forkastelig”. Den tidligere venstre-regering har med held, men også til stor frustration for mange i EU vist, at Polen ikke accepterer et EU med dominans for de store gamle medlemmer. Vinderalliancen anklager ikke blot Venstrealliancen for at have bøjet nakken for Polens historiske fjender, Rusland og Tyskland, men også for at have gjort det over for USA.

“Venstrealliancen har været overivrig for at vise proamerikansk sindelag. Vi har altid været pro-amerikanske, så vi har intet at skulle bevise, men vil markant ændre forholdet til USA. Vi vil styrke de transatlantiske bånd, men det er slut med betingelsesløs støtte til USA”, siger PO’s internationale talsmand, Bronislaw Komorowski.

Nu skal stilles krav til gengæld for støtte til USA. Ifølge Komorowski vil de vigtigste krav blive mere støtte til udvikling af Polens væbnede styrker samt at Polen tages direkte med på råd om USA’s politik over for dets naboer, primært Rusland. Amerikanerne skal også gå i dialog med Polen om fremtidige militæraktioner, der kan involvere polske soldater.

Det er i skrivende stund ikke afgjort, om Donald Tusk eller Lech Kaczynski bliver Polens næste præsident. Med føringen ved parlamentsvalget sikrede PiS sig under alle omstændigheder regeringslederposten og dermed størst indflydelse på in-

denrigspolitikken. Præsidenten har derimod størst magt over udenrigspolitikken. (Lech Kaczynski blev valgt til polsk præsident den 23.10.05 med 54% af stemmerne, red.) Under alle omstændigheder kan ventes et mere selvhævdende Polen på den internationale scene.

Både PiS og PO udmærker sig ved stor mangel på internationale erfaringer i modsætning til den afgåede regering.

Forskellige verdensanskuelser

Ligegyldigt hvem præsidenten bliver, går regeringskoalitionen med to vidt forskellige verdensanskuelser et konfliktfyldt samliv i møde. Der gisnes i Warszawa om regeringen holder måneder, et år eller halvandet. De færreste uden for koalitionsens egen kreds forventer, at den nye regering holder valgperioden ud.

Hvis vinderalliancen gennemfører løfter om at skabe et mere gennemskueligt og effektivt styre, kan det kun bifaldes. "Men som med WAS (en koalition af partier udgået af Solidaritet), der faldt i 2001, vil den nye regering sikkert bruge mere tid på interne slagsmål end på at gennemføre den lovede totale fornyelse af Polen", lyder en kommentar i *Polytika*.

Kaczynski-brødrenes nye afgørende indflydelse på Polen er formentlig et fænomen, der er kommet for at blive. Hverken når det gælder udrensning eller økonomisk politik, kan PO vente den store kompromisvilje fra brødrene, hvis varemærke er stædighed. Og de har opbakning fra hovedparten af de polakker, som ulejlig sig med at stemme, til deres løfter om mere statslig støtte til såvel middel- som underklassen.

Højreskredet viser paradoksalt nok, at de folkelige reflekser fra kommunismen ændres langsomt. Paradokset er, at Polens mest hårdnakkede anti-kommunistiske krigerere, kan takke de instinkter i polakkerne, der stammer fra kommunismen, for deres magt. De instinkter appellerer brødrene Kaczynski til ved at love befolkningen en stat, der sørger for alle deres materielle behov.

Meget er usikkert i dagens Polen, men det forekommer givet, at guds legeplads bliver en del mindre forudsigelig end det Polen, som kom med i EU i 2004.

Vibeke Sperling er journalist på dagbladet Politiken.

Kosovo som uafhængigt – men hvordan?

Niels Aadal Rasmussen

Kosovos albanske befolkning ønsker uafhængighed, mens serberne kan godtage “mere end autonomi, men mindre end uafhængighed”, altså opretholdelse af Serbiens suverænitet. Denne modsætning var en vigtig del af baggrunden for Kosovo-konflikten i 1990’erne

Den politiske proces, som skal afgøre Kosovos fremtidige status ventes påbegyndt i slutningen af 2005. Processen, der får EU og USA i afgørende roller, skal bygge på befolkningens vilje, formentlig bekræftet i form af en folkeafstemning. Og med det albanske flertals beslutsomhed og målbevidste situationsudnyttelse er der ingen tvivl om, at resultatet må blive uafhængighed. Tidens internationale analyser bekræfter generelt denne konklusion, og spørgsmålet er alene hvordan.

I det følgende redegøres først for Kosovos hidtidige status og derefter for overvejelser om den fremtidige status, på den ene side med vægt på folkeretten – de jure, på den anden side med vægt på levedygtighed – de

facto. Tilgangen de jure versus de facto er primært valgt som analytisk redskab, fordi den giver mulighed for at belyse en række hensyn, som vil få betydning for den forhandlingsproces, der skal fastlægge Kosovos fremtidige status.

Sekundært kan tilgangen også afspejle det forhold, at mens Kosovos albanere ønsker maksimal selvbestemmelse, men erkender, at man endnu ikke evner at klare sig uden international bistand, så finder serberne omvendt, at folkeretlige og andre juridisk konserverende betragtninger bør tillægges vægt, mens det erkendes, at man ikke kan tage ansvar for Kosovo, hverken sikkerhedsmæssigt eller økonomisk. Forenklet sagt vil albanerne have uaf-

hængighed de jure, men ikke de facto, mens serberne vil have uafhængighed de facto, men ikke de jure.

Derefter redegøres for den internationale proces, dens aktører og indhold, som skal føre til Kosovos uafhængighed. Og endelig redegøres for regionale overvejelser og Kosovos bidrag til sikkerhed i og uden for områdets afgrænsning.

Status

Ønsket om albansk uafhængighed er historisk begrundet i opløsningen af Det Osmanniske Rige. Under det tyrkiske herredømme levede mange etniske og sproglige grupper inden for samme rige, og historisk spillede albanerne ofte en fremtrædende rolle som rådgivere eller repræsentanter for sultanen eller som officerer og soldater. Albanien blev erklæret selvstændigt i 1912 på baggrund af en national bevægelse startet i 1878 i byen Prizren i Kosovo.

Etniske og sproglige albanere er spredt ud over flere lande på det vestlige Balkan, især det sydlige Serbien, det vestlige Makedonien, det nordlige Grækenland samt i Tyrkiet. Og der er en talrig albansk diaspora i Italien, USA, Canada, Australien, Schweiz, Tyskland, de skandinaviske lande samt andre EU-lande. Det nøjagtige antal albanere kendes ikke, hverken i Albanien eller andre lande, men skønnes at være omkring 10 millioner og stigende, hvor-

af formentlig kun godt 3 millioner i selve Albanien. Albanerne boycottede den jugoslaviske folketælling i 1991, men i 1981 boede der cirka 1,6 millioner mennesker i Kosovo, hvoraf 4/5 var albanere.

I dag er den albanske andel af de skønsmæssigt to millioner indbyggere større især grundet serbisk udflytning over de seneste 40 år. Bortset fra den albanske diaspora, der som andre oprindelige udvandrere hyppigt bor i byerne, er albanerne i vidt omfang et klanopdelt bjergfolk, som i århundreder har beboet de høje bjerge på Balkan, ofte i ugæstfri og næsten utilgængelige egne. Den nationale mytologi hævder dog, at albanernes historiske oprindelse var oldtidens Illyrien, hvis indbyggere blandt andet også var kendt for søfart, fiskeri og sørøveri.

Selve Albanien's befolkning deles kulturelt ofte langs Skhumbin floden, med toskerne syd for floden orienteret mod Grækenland og ghegerne nord for med familiemæssige og historiske bånd til Kosovo. Politisk tenderer syd mod Socialistpartiet, som under konflikten støttede Kosovos Befrielseshær og dens leder Hashim Thaci og general Seku, mens nord tenderer mod det Demokratiske Parti, med forbindelse til præsident Rugova.

NATOs humanitære intervention i foråret 1999 sluttede med vedtagelsen af Sikkerhedsrådets resolution 1244, som fastlægger Kosovos midlertidige status som en del af For-

bundsrepublikken Jugoslavien med betydelig autonomi, der administreres af en repræsentant for FN's Generalsekretær.

Generalsekretærens særlige repræsentant leder den internationale civile tilstedeværelse, UNMIK, i tæt koordination med den internationale militære tilstedeværelse, NATO-styrken KFOR. Både den civile og den militære tilstedeværelse er accepteret af Forbundsrepublikken Jugoslavien, der med enkelte undtagelser har trukket sine civile og militære myndigheder ud af Kosovo.

Den særlige repræsentants beføjelser udspringer af resolution 1244, men er nærmere fastlagt i en intern forordning af 25. juli 1999, som siger, at "al lovgivningsmæssig og administrativ myndighed vedrørende Kosovo, herunder administrationen af retsvæsenet, påhviler UNMIK og udøves af den særlige repræsentant." I praksis tolkes myndigheden som uindskrænket af betragtninger om suveræniteten, dog således, at lovgivning fra før Milosevics ophævelse i 1989 af Kosovos autonomi som provins under 1974-forfatningen stadig er gældende.

Jugoslavisk faktisk suveræniteten ophørte således umiddelbart efter den internationale overtagelse i 1999 under Milosevic' styre trods indledende protester fra Beograd og Moskva. FN's myndighed er dog en faktisk myndighed, som ikke har gjort indgreb i Kosovos status. Efter Milosevic' fald i 2000 og hans udle-

vering til krigsforbrydertribunalet i Haag året efter, har Beograd indtaget en pragmatisk holdning og accepteret tingenes tilstand som en slags suspenderet suveræniteten.

Grundet UNMIKs begrænsede evne til at indføre og opretholde denne principielt uindskrænkede myndighed overalt, findes der dog i det nordlige Kosovo i den serbiske del af byen Mitrovica og andre serbisk dominerede egne (kommunerne Zvečan, Zubin Potok og Leposavic) parallelle serbiske strukturer, som i vidt omfang hidtil har rettet sig efter Beograd.

Forordningen fra 1999 bestemte desuden, at "UNMIK skal administrere flytbar og fast ejendom, herunder bankbeholdninger, og anden ejendom ejet eller registreret i Forbundsrepublikken Jugoslavien eller Republikken Serbiens navn eller nogen af disse myndigheder, der befinder sig på Kosovos område".

Det gælder således også det minekombinat Trepca, hvis hovedsæde netop befinder sig i Mitrovica, og som begge parter gør krav på. Desværre viste alvorlige optøjer i 2004 med mange døde og sårede og tusinder af fordrevne, at befolkningens respekt for UNMIK slet ikke svarer til missionens beføjelser.

FN's særlige repræsentant Hans Hækkerup traf i maj 2001 beslutning om den forfatningsmæssige ramme for midlertidigt selvstyre, som efter valg samme efterår førte til oprettelse i marts 2002 af midler-

tidige institutioner, præsidentembede, lokalregering og folkeforsamling (Provisional Institutions of the Self-Government in Kosovo, PISG). Dermed var endnu et skridt taget i retning af den ønskede uafhængighed i efterlevelse af resolution 1244's mandat til, at UNMIK "i afventen af en endelig løsning, skal fremme udstrakt autonomi og selvstyre, under hensyn til Rambouillet-aftalen". Herudover er resolution 1244 imidlertid ikke særlig konkret med hensyn til Kosovos fremtidige status.

Principielt kan man som resultat af den forestående proces forestille sig en række løsninger på Kosovos status-problem, der kan kategoriseres som midlertidige, fremtidige eller endelige. Eksempler på en midlertidig løsning ville være (1) Protektorat under FN eller evt. EU, (2) Begrænset udskydelse af status eller (3) Fastsat uafhængighed inden for nuværende grænser efter fx 3 år. Fremtidig, men ikke nødvendigvis endelig, status kunne være (4) Opdeling, (5) Føderation eller (6) Statsforbund. Endelige løsninger ville være (7) Betinget uafhængighed eller (8) Uafhængighed efter deling af provinsen.

Allerede inden forhandlingernes åbning har den internationale kontaktgruppe (jf. herom nedenfor) imidlertid bestemt, at tre muligheder på forhånd kan udelukkes, nemlig tilbagevenden til tidligere serbisk herredømme, sammenslutning med en nabostat (Albanien) og dermed

grænseændringer samt deling, som foreslået af Serbien og Montenegro.

Folkeret – de jure status

Overvejes Kosovos fremtidige folkeretlige status i lyset af Jugoslaviens opløsning i 1992, bemærkes at to af de tre europæiske statsopløsninger efter ophøret af den kolde krig skete i fordragelighed og efter gensidig, fælles overenskomst, nemlig Sovjetunionen og Tjekkoslovakiet. Jugoslaviens voldeligt påbegyndte opløsning og den folkeretlige anerkendelse af republikkerne Slovenien, Kroatien, Makedonien, Bosnien-Herzegovina, Serbien og Montenegro skete derimod på grundlag af princippet om folkernes selvbestemmelsesret i kraft af den jugoslaviske mæglings-/voldgiftskommission – Badinter-Kommissionen efter dens franske formand – bestående af fem europæiske retspræsidenter.

Denne kommission lagde til grund, (1) at Jugoslavien var en statsunion i opløsning, idet der ikke var tale om enkeltvis udtræden af en union, (2) at retten til selvbestemmelse fremover skulle udøves af unionens enkelte republikker og (3) at de hidtidige grænser mellem republikkerne skulle anerkendes som folkeretlige grænser. Disse bestemmelser har dog siden været genstand for betydelig juridisk faglig kritik.

I øvrigt bemærkes, at i henhold til den tidligere jugoslaviske forfatning byggede republikkerne på det ret-

ligt set ubestemte begreb nationaliteter, men udgjorde ikke hver for sig på forhånd separate nationer, som ellers er folkerettens byggesten.

Folkenes ret til selvbestemmelse er et grundlæggende princip i folkeretten som del af FN's charter. I praksis har denne ret rettet sig særligt imod afkoloniseringen efter 1945, hvorunder det retligt anerkendes, at alle folk har ret til selvbestemmelse, hvorigennem de frit bestemmer deres politiske status og frit varetager deres egen økonomiske, sociale og kulturelle udvikling. Mens denne ret er klar i en kolonial sammenhæng, er den mindre klar, når det gælder folk, som ikke har været del af et koloni-herredømme.

Det er således ikke klart, hvornår selvbestemmelsesretten udøves eksternt i forhold til andre stater, og hvornår det sker internt inden for eksisterende stater i form af selvstyre. Det er heller ikke klart, hvornår selvbestemmelsesretten omfatter politiske og hvornår den omfatter økonomiske forhold. Og endelig er det ikke klart, hvem der kan påberåbe sig at være et folk, eller hvordan man lovligt opnår retten til selvbestemmelse. Dette skyldes bl.a. at princippet støder sammen med et andet grundlæggende folkeretligt princip om staternes territoriale integritet, jf. FN-pagtens art.2.

At sådanne uklarheder eksisterer ses allerede af de problemer, der er for Rusland i forhold til Tjetjenien, Abkhasien og Sydossetien, for Kina i

forhold til Tibet og vel Taiwan, for Frankrig i forhold til Korsika, for Storbritannien i forhold til Nordirland og Skotland og for Spanien i forhold til Baskerlandet og Katalonien samt for Grækenland i forhold til det tyrkiske mindretal på Cypern. Heller ikke USA er uberørt af folkenes ret til selvbestemmelse i forhold til Puerto Rico eller i forhold til ønsket om et selvstændigt Kurdistan med bånd til Irak, Iran og Tyrkiet.

Ser man på Kosovo, er det derfor bemærkelsesværdigt, at resolution 1244 alene taler om udstrakt autonomi og selvstyre og i øvrigt henviser afgørelsen af områdets fremtidige status til forhandlinger, som på ikke nærmere angivet måde, skal tage hensyn til Rambouillet-aftalen. En af vanskelighederne herved er imidlertid, at godt nok har den daværende jugoslaviske statsunion i 1999 anerkendt aftalen, men udgangspunktet for NATOs bombing af det daværende Jugoslavien var netop, at landet havde nægtet at underskrive Rambouillet-aftalen. Og som nævnt indebærer retten til selvbestemmelse ikke nødvendigvis en ensidig ret til løsrivelse fra en folkeretligt anerkendt stat.

For Serbien og Montenegro består det folkeretlige problem omkring Kosovo navnlig i, at disse to separate republikker indtil videre blot er holdt sammen af et midlertidigt arrangement, som giver befolkningerne ret til at træffe beslutning om oprettelse af to selvstændige stater.

Arrangementet er i vidt omfang kommet i stand på foranledning af EU, som i princippet nødtigt ser optagelse af nye medlemmer i Unionen, som ikke kan blive enige om en fælles statsdannelse. Nok har man accepteret Tjekkiet og Slovakiet som selvstændige medlemmer, men de skiltes netop efter gensidig overenskomst, og nok har man optaget eller accepteret fremtidig optagelse af de øvrige jugoslaviske republikker, men det skete dog efter folkeretlig rådgivning fra Badinter-Kommissionen.

Endelig retter overvejelserne om Kosovos status i folkeretligt perspektiv også opmærksomheden på det andet autonome område i det tidligere Jugoslavien efter 1974-forfatningen, nemlig Vojvodina med navnlig et betydeligt ungarsk mindretal, som føler sig undertrykt af serberne og Beograd. Noget lignende gør sig gældende for Sandjak med et betydeligt mindretal af muslimske bosniakker.

Selvbestemmelsesret i Kosovo ville formentlig ikke alene føre til krav om samme ret til disse befolkninger, men ville efter al sandsynlighed også føre til tilsvarende krav fra albanerne i det sydlige Serbien i Presevo-dalen. Og på internationalt plan til krav om uafhængighed i Bosnien-Herzegovina for Republika Srepska og selvbestemmelse for de albanske befolkninger i Makedonien især i bjergområderne omkring Tetovo, Gostivar og Kumanovo samt Dibra op mod Albanien.

Sammenfattende bemærkes, at folkeretten på det her beskrevne område har en tendens til i mangel af en international retshåndhævelse, ud over hvad FN's Sikkerhedsråd måtte bestemme, at følge det politisk ønskelige og de rådende magtforhold. Man kan da stille spørgsmålet, hvad der er politisk ønskeligt og acceptabelt i form af Kosovos levedygtighed, set i forhold til ønsket om uafhængighed.

Levedygtighed – de facto status.

Kosovos levedygtighed uafhængigt af nabolandene bestemmes i høj grad af geografiske forhold. Vandskellene mellem Adriaterhavet mod vest og Sortehavet mod øst befinder sig hyppigt netop i Kosovo og det nordlige Albanien, og vandets veje er som ofte med til at forklare kulturelle, sproglige, etniske og historiske ligheder, forskelle og stridigheder. Gennemgående falder vandet fra Kosovo mod vest, altså gennem Albanien ud i Adriaterhavet.

Til gengæld er bjergene på den albanske grænse næsten utilgængelige for moderne transportmidler, der i stedet søger mod øst, ned mod det slaviske Serbien. Balkans høje bjerge har især givet økonomisk mulighed for bjerglandbrug og husdyrhold, der som bekendt ikke er nogen lukrativ virksomhed, og en minedrift, som for Kosovo indtil Berlin-murens fald var grundlaget for mineral eksport fra Jugoslavien til østblokken

og internt i Jugoslavien især til Kroatens og Sloveniens industrier.

Kosovos topografi ligner nærmest en gryde med høje bjerge på alle sider, der mod vest og syd strækker sig op til 2600 meter over havet, og som i luftlinje ligger mindre end 100 km borte, altså et voldsomt fald mod havet. Området gennemskæres af frugtbare dale, hvis udnyttelse til jordbrug dog er begrænset. Kosovo er tæt befolket og landbrugene små. Husstandene er omvendt store, gennemsnitlig 6-7 personer per familie. Den frugtbare landstrækning mellem byerne Pec og Prizren kaldtes af serberne for "Metohija", afledt af det græske ord for kirkegods, fordi de ortodokse kirker og klostre i denne del af Kosovo grundlagdes i middelalderen af serbiske konger.

Kosovo har historisk set aldrig været i stand til i længere tid at klare sig uden bistand udefra, under det serbiske herredømme i kraft af subsidier ikke mindst til minedriften fra Beograd, som dog også drog udstrakt nytte af minedriftens resultater, og i den nuværende situation fra det internationale samfund, sikkerhedsmæssigt især i form af NATOs tropper og frem for alt med massiv økonomisk støtte fra EU.

Økonomien

Kosovos økonomi har været bestemt af to faktorer, nemlig udnyttelsen af mineralressourcer i form af ædle metaller og kul i undergrunden og

bjerglandbruget som udgjorde befolkningens reelle eksistensgrundlag. Hertil kommer kommerciel udnyttelse af regional handel samt i nyere tid en begrænset industriel sektor, herunder kemisk industri. Selvom minedrift har stået i centrum af Kosovos økonomiske udvikling, ligger minerne i dag under mangel på investeringer og udpining i tiden under Beograds kontrol.

Ændrede betingelser på verdensmarkedet og global udnyttelse af ny, kapitalintensiv teknologi har yderligere bidraget til forældelse af Kosovos traditionelle minedrift. Kosovos vigtigste økonomiske potentiale til supplering af indtægter fra arbejdsmigration er derfor formentlig stadig landbrug og handel, og en vigtig konkurrenceparameter kan være den relativt billige arbejdskraft.

Allerede inden Kosovo konflikten var landbrugsproduktionen faldet, industrien brudt sammen og administrationen og institutionerne gået i stå. Årtiers økonomiske fejltagelser efterlod ineffektive virksomheder og korrupte institutioner, ligesom Kosovo led under hyperinflation. Den økonomiske udvikling i 1980'erne efterlod Jugoslavien med en betragtelig international gæld. Jugoslaviens opløsning ramte afsætningsmarkederne især i Slovenien og Kroatien hårdt, så nødvendige investeringer og vedligeholdelse udeblev.

De internationale handelssanktioner mod ex-Jugoslavien påvirkede hele Balkans økonomi negativt og

gav grobund for omfattende smugleri. De serbiske arbejdsmarkedslove tvang mange kosovo-albanere til at søge alternativ beskæftigelse og gjorde dem afhængige af bidrag fra familie i udlandet. Sammenbruddet efter pyramidespillene i Albanien i 1997 bidrog både til utålmodighed med Milosevic-styrets undertrykkelse og bevæbning af den albanske befolkning.

Efter kamphandlingerne i 1999 forlod serbiske myndigheder og eksperter, som under Milosevic-styret havde haft monopol på nøglestillinger inden for virksomheder, industri og administration Kosovo, så der kun var ganske få fagligt kvalificerede til at bistå den internationale administration med at genrejse økonomien. I stedet voksede en uformel og uofficiel økonomi frem, som især byggede på traditionen for handel internt og eksternt, med D-marken som officiel valuta (senere erstattet af euroen).

Parallele albanske samfundsstrukturer, herunder med skatteopkrævning på 3 pct. af indkomsterne, havde eksisteret i årevis, og både serbere og albanere etablerede nu i hver deres områder en form for myndigheder til erstatning for det politiske og sikkerhedsmæssige tomrum, som opstod efter tilbagetrækningen, og inden den internationale administration langt om længe kom på plads. Ikke mindst albanere fra eller med kontakt til de væbnede grupper overtog ledige lejligheder, anden fast ejendom og aktiver som ho-

teller, tankstationer og lignende. De er blevet brugt både som udgangspunkt for politiske aktiviteter og som indtægtskilder.

Tilstedeværelsen af KFOR's internationale tropper (i dag 17.000) og FN's administration og politi har i første omgang betydet visse indkomster på lokalt niveau, men har samtidigt betydet en alvorlig forvridning af samfundsøkonomien og arbejdsmarkedet. Den massive internationale støtte har haft en virkning ligesom store oliefund ville have. Uden at arbejdsstyrkens produktivitet stiger med konkurrencedygtige varer på hjemmemarked og til eksport og uden modernisering af den tilbagestående landbrugssektor, er der dog råd til massiv import. I et land med stor befolkningstilvækst og lav gennemsnitsalder er tilgangen til arbejdsmarkedet årligt på over 30.000 og arbejdsløsheden formentlig 60-70 pct.

Arbejdsløsheden og Kosovos geografi har medvirket til en betydelig økonomisk kriminalitet. Menneskesmugling navnlig af kvinder og piger, men også illegal handel med våben og narkotika har antaget et alvorligt omfang. Åben konfrontation med de bevæbnede kriminelle grupper har hidtil ikke været mulig. Ganske vist viser kriminalstatistikkerne ikke nogen skræmmende rate for mord eller anden grov kriminalitet, men politisk vold, bandekrige og dødelige familiefejder er tilsyneladende hyppige og ude af kontrol,

blandt andet fordi de ikke anmeldes til myndighederne.

UNMIK, som stadig har ansvaret for blandt andet sikkerhed og beskyttelse af mindretal, har oprettet en EU-enhed mod økonomisk kriminalitet, ligesom FN-politiet har en efterretningsenhed rettet mod organiseret kriminalitet og toldvæsenet får støtte, men forsøg på gennemtvungelse af den seneste lovgivning fra 2002 mødes ofte af bestikkelse og korrupcion.

Væbnet konflikt resulterer som oftest i forværring af politiske og etniske skel og afbrydelse af sociale og økonomiske aktiviteter, men også i nedbrydelse af selve samfundets struktur med kronisk svækkelse til følge. Imødegåelse af de økonomiske, sociale, politiske og sikkerhedsmæssige konsekvenser af den væbnede konflikt forudsætter både kriminalprævention og politiindsatser, men også et fungerende retsvæsen og kriminalforsorg. Straffelovgivningen må gennemtvunges og det økonomiske udbytte af kriminalitet inddrages.

Demokratisering kræver konfrontation af mennesker og grupper, som stræber efter at undergrave og modarbejde retsstaten og den europæiske integration. Og endelig kommer man ikke uden om en bedre koordinering af det internationale samfunds civile og militære indsatser, herunder også i forbindelse med grænseovervågning.

I Kosovos tilfælde hæmmes sådan-

ne foranstaltninger af den anti-autoritære politiske kultur videreudviklet under kamp i årevis mod Milosevic-regimets undertrykkelse. Hertil kommer en mentalitet, som bygger på tilstedeværelsen af ældgamle familie- og klantraditioner, og en form for juridisk sædvane som bygger på middelalderlige principper om blodhævn, ifølge den oprindeligt nordalbanske lovkode, der benævnes "Kanuni i Leke Dukagjinit".

Denne lovkode, som i sig selv er ganske klar i kravet om "øje-for-øje", og som lokalt har forrang for anden lovgivning, er først nedskrevet i moderne tid og kompliceres af tilpasning til sociale relationer og begreber som religion og stat.

Processen – aktørerne

Den politiske proces, som skal føre til Kosovos uafhængighed, er formelt set FN's ansvar, men en række aktører på den internationale scene spiller de ledende roller. En stor del af forberedelserne af Sikkerhedsrådets befattning med Kosovo-spørgsmålet har siden 1999 været lagt i hænderne på en såkaldt kontaktgruppe, oprettet i 1994 og nu bestående af USA, Rusland, Frankrig, Storbritannien, Tyskland og Italien.

Men derudover spiller i praksis også FN-sekretariatet, EU og Danmark som p.t. medlem af Sikkerhedsrådet sammen med de regionale aktører Grækenland og Rumænien en rolle i New York for, hvordan

og hvornår det internationale samfund kommer til nærmere at drøfte Kosovos fremtidige status. Endelig spiller NATO som sådan selvstændigt også en betydelig rolle i kraft af KFOR's ansvar for sikkerheden i området.

FN's Generalsekretær udnævnte i juni 2005 den norske NATO-ambassadør Kai Eide, tidligere mangeårig FN-repræsentant på Balkan og formand for OSCE's Permanente Råd i Wien i 1999 under Kosovo krisen, som foreløbig udreder af spørgsmålet om Kosovos status. Selve forhandlingsprocessen 2005-06 lægges imidlertid i hænderne på en international politisk repræsentant, som assisteres af stedfortrædere fra henholdsvis EU og USA, og som i pendul diplomati mellem Prishtina og Beograd samt andre involverede hovedstæder skal udarbejde forslag til Kosovos fremtidige status med henblik på vedtagelse enten i Sikkerhedsrådet eller eventuelt på en international Kosovo-konference.

De første problemer er de to siders respektive udgangspunkter for forhandlingerne, idet hverken albanerne eller serberne er indbyrdes enige. Både i Prishtina og i Beograd er startet processer til udformning af forhandlingspositioner, blandt albanerne i et såkaldt Kosovo Forum på initiativ af UNMIK og med deltagelse af både regering og opposition, og i Beograd i møder mellem regering og opposition.

Næste spørgsmål bliver så sam-

mensætningen af forhandlingsholdene, blandt albanerne med eller uden deltagelse af oppositionen som repræsenterer dele af Kosovos Befrielseshær eller af albanerne fra det sydlige Serbien, og blandt serberne med eller uden lokale serbere. Næste lag i forhandlingsprocessen udgøres af nabolandene Makedonien og Albanien, for hvem spørgsmålet om garanterede grænser er afgørende, og et uafhængigt, men militært umodent, bevæbnet Kosovo vil udgøre et sikkerhedsproblem.

Tredje lag bliver de mest direkte involverede internationale parter, såsom EU, NATO, OSCE og Europarådet. For FN's vedkommende vil det mest praktiske formentlig være at Generalsekretæren repræsenterer Sikkerhedsrådet og rapporterer til dette, frem for at rådet selv deltager med risiko for vetoer fra flere af de permanente medlemmer.

Endelig udgøres yderste lag af USA, som nødvendigvis må inddrages med henblik på sikkerhedsgarantier til Kosovo-albanerne. Også direkte russisk involvering vil nok være en betingelse, både for Beograd med ønske om en traditionel forbundsfælle ved forhandlingsbordet, til støtte for den serbiske demokratiske opinion og i lyset af russiske, strategiske overvejelser.

Om Kontaktgruppen får en rolle afhænger nok især af, om Rusland ønsker at spille sammen med de partnere, som ikke er medlemmer af FN's Sikkerhedsråd, Italien og Tyskland.

Processen – indholdet

Kosovos uafhængighed som forslag til fremtidig status vil selvsagt blive mødt med radikale nationalistiske protester fra Beograd, selv om serberne godt ved, at provinsen på sigt er tabt for republikken og en genopbygning langt vil overstige serbiske kræfter. Problemet bliver at sammensætte en løsning som både anerkender hensynet til serbiske demokratiske kræfter og samtidig kan tilbyde fordele formentlig i form af medlemskabsforhandlinger med EU.

Om en fremskyndet EU-forhandlingsproces parallelt med forhandlinger om Kosovos uafhængighed er tilstrækkeligt til at kompensere Beograd vil vise sig. Også international eftergivelse af den nedarvede jugoslaviske gæld kan komme i spil. Et separat problem udgøres af den nødvendige sikkerhed for det serbiske mindretal i Kosovo og for den sags skyld beskyttelse af ortodokse kirker og klostre. Om fortsat international militær og politimæssig tilstedeværelse kunne omfatte et multinationalt element fra ex-Jugoslavien, fx Slovenien og Kroatien, kunne være værd at undersøge.

For EU ville forhandlingerne betyde indrømmelser ikke alene til serberne, men også i form af fortsat sikkerhedsmæssig og ikke mindst økonomisk bistand til Kosovo. EU's stats- og regeringschefer gjorde i juni 2005 opmærksom på, at EU

ikke så sig i stand til at overtage det overordnede ansvar fra FN i form af en EUMIK administration.

Til gengæld er EU i færd med at udforme en ny type økonomisk bistand, som også skal kunne omfatte Kosovo i form af såkaldt før-tiltrædelsesbistand. EU er parat til fortsat at bistå med at virkeliggøre et multi-etnisk Kosovo, hvis borgere føler sig sikre og ligestillede, forudsat at dets politiske ledere demonstrerer klar forpligtelse på demokratiske principper, menneskerettigheder, beskyttelse af mindretal, retssamfund, markedsøkonomi og de værdier, EU bygger på.

For FN har tilstedeværelsen i Kosovo som antydning ikke været nogen entydig succes, idet UNMIK i hvert fald indtil for nylig er blevet betragtet med stigende skepsis og til tider uvilje af den lokale befolkning, der direkte har angrebet FN. Samtidig er FN's generelle omdømme blevet skadet især af tilbagetrækningen af FN's personale fra Irak efter bombeangrebet og drabet på Generalsekretærens repræsentant i 2003, som ikke gjorde lysten til lokaladministration større. Det kan med rimelighed antages, at FN frem for alt ønsker at kunne afslutte sin tilstedeværelse i Kosovo, jo før jo bedre forudsat det kan ske på ordnede vilkår.

Også USA med sit tilbageværende omkring 1.500 mand store NATO-kontingent vil ønske at trække sig ud, både af kapacitetsmæssige og af finansielle årsager, og overlade mest

muligt ansvar til EU, sikkerhedsmæssigt og økonomisk. Heroverfor står imidlertid et hensyn til den ganske betydelige og tilsyneladende mere eller mindre permanente militærbase, Camp Bondsteel, den største nybyggede militærinstallation uden for USA's grænser siden Vietnamkrigen, som er hjemsted i det sydlige Kosovo for amerikanske landstyrker på det vestlige Balkan efter NATOs tilbagevækning i 2004 fra Bosnien-Herzegovina.

Begrundelsen for militærbasen er naturligvis i første række sikkerhedssituationen i Kosovo, men strategiske hensyn til styrkeprojektion i Sortehavsområdet og dele af Mellemøsten og planlagte olierørledninger direkte fra Sortehavet til Middelhavet spiller sandsynligvis også ind. Også Bulgarien eller endog Rumænien kunne dog potentielt lægge grund til amerikanske installationer i regionen.

Regionen

Kosovos uafhængighed i en eller anden form, som både Prishtina og Beograd kan leve med, ville fjerne den alvorlige trussel en voldelig konflikts genoplussen er for hele Sydøsteuropa, herunder også Bulgarien og måske endda Rumænien, som begge venter optagelse i EU i 2007. Lige som disse to ansøgerlande vil også landene på det vestlige Balkan kunne samle den politiske og økonomiske energi, som EU-

medlemskab forudsætter.

Serbiens udenrigspolitik bærer naturligvis præg af, at landet er beliggende på den direkte landevej mellem Vesteuropa og Grækenland, Tyrkiet og Mellemøsten, og landet spiller derfor en nøglerolle i regionens udvikling ikke mindst økonomisk. Selv om Jugoslavien er opløst, er de materielle hensyn, føderationen byggede på ikke nødvendigvis forsvundet.

Med undtagelse af Cypern, har EU principielt – og med god grund – alene ønsket at forhandle med sammenhængende nationalstater, med anerkendte grænser og afklaret forfatningsmæssig status. Det vil kræve politisk mod i Beograd, samarbejde med Kroatien som ansøgerland og indlevelse i Bruxelles at skabe den regionale vækst, som europæisk integration forudsætter.

Både Bosnien-Herzegovina, Montenegro og Makedonien betragter hver for sig Serbien med skepsis, selv om de to første dog rummer serbiske befolkninger. Makedonien derimod kan risikere at blive det svage led i regionen, ikke mindst fordi de albanske samfund dér og i Kosovo er nært forbundne, og står hinanden nærmere end de står selve Albanien. Den kosovoalbanske elite, som i mange tilfælde stammer fra diasporaen rundt om i verden, vil i tilfælde af lokal konflikt let kunne påvirke forbundsfæller i Makedonien.

I øvrigt tyder meget på, at urolighederne i Makedonien i 2001 i et

vist omfang kunne føres tilbage til kriminelle grænseoverskridende netværk. Kriminelle grupper har en egen interesse i at opretholde usikkerhed i regionen og Kosovos fremtidige status må derfor set fra udlandets synspunkt også omfatte ukrænelige grænser til Makedonien og Albanien.

Derimod tyder ikke meget på, at risikoen for et såkaldt "Storalbanien", som ofte fremføres fra serbisk side, har nogen særlig aktualitet, i hvert fald ikke formelt. Bortset fra i den albanske diaspora, som ganske vist har en vis finansiel og økonomisk indflydelse og formentlig omgås med revanchistiske ideer over for Serbien, nyder tanken ikke større sympati. Et nyt voldsudbrud i Kosovo som i 2004 ville næppe heller denne gang kunne stoppes af lokale albanske ledere, men det er heller ikke sandsynligt, at Tirana i givet fald ville kunne stoppe det. Tværtimod vil nogle i Tirana nok frygte, at indflydelsen omkring et uafhængigt Kosovo regionalt ville være større fra Prishtina end fra det fattige Albanien.

Langt mere sympati i albanske kredse, men også blandt andre befolkninger på det vestlige Balkan, har ønsket om fri bevægelighed for personer, i første række regionalt, men på lidt længere sigt også kontinentalt. Her vil EU kunne påtage sig en rolle dels med bistand til praktisk gennemførelse af grænselettelser, dels ved at give indrømmelser i for-

hold til udvalgte grupper af studenter og forretningsfolk.

Fri bevægelighed støder hyppigt på indvendinger om grænseoverskridende kriminalitet, men den eksisterer jo allerede i bedste velgående og kan ikke nødvendigvis stoppes af visumtvang og indrejsekontrol.

I regionalt perspektiv bemærkes, at en gruppe EU-lande af egen drift har forsøgt at bidrage til overvejelserne om Kosovos fremtidige status, nemlig den såkaldte "Visegrad 4+2" gruppe bestående af de fire egentlige Visegrad-lande, Ungarn, Slovakiet, Tjekkiet og Polen, suppleret med Slovenien og Østrig. Disse seks EU-lande, hvoraf flere med omfattende politiske og erhvervsøkonomiske interesser i regionen, har tilsammen udformet forslag til retningslinjer, som formentlig vil komme til at spille en rolle ved udformningen af EU's holdning under de forestående status-forhandlinger. Hvorvidt disse EU-landes katolske orientering vil spille en negativ rolle for det ortodokse Serbien vil vise sig.

Konklusion

Kosovo er de facto allerede uafhængigt af Serbien, og de forestående forhandlinger skal derfor alene afgøre, hvordan denne status kan gøres permanent i overensstemmelse med de albanske ønsker. Rammerne for forhandlingsresultatet udgøres af følgende fire betingelser:

Kosovos endelige status må ikke

føre til serbisk udvandring af Kosovo og opblomstring af radikal nationalisme, men på den anden side heller ikke til et albansk oprør mod FN og det internationale samfund generelt. Om en sådan status nødvendigvis må indebære en adskillelse af de etniske grupper uden af den grund at udgøre en formel deling må afklares gennem forhandlinger.

Forhandlingerne må tage stilling til det folkeretlige spørgsmål om suverænitet over Kosovo. Ikke mindst i et internationalt system, der er domineret af en enkelt magt, USA, er hensynet til folkeretten af overordentlig betydning for de øvrige aktører, store som små. Efterlevelse af internationale retlige aftaler som aftalen om den Internationale Straffedomstol (ICC) bruges ofte som eksempel på betydningen af retlig regulering af internationale forhold. Multilateralitet fremhæves ikke mindst af EU som et afgørende element i den fremtidige verdensorden. Det ville derfor rejse betænkeligheder, såfremt folkerettens bestemmelser om suverænitet blev tilsidesat af realpolitiske hensyn i et bestemt enkelttilfælde.

Forhandlingerne må ligeledes give svar på, hvorledes man undgår at skabe en såkaldt "failed state" i

Kosovo, uden kontrol over området og med frit spil for organiseret kriminalitet. Befolkningen har behov for et eksistensgrundlag ud over den massive økonomiske bistand fra EU, som under alle omstændigheder vil være nødvendig i overskuelig fremtid. Kosovos sikkerhed både internt og eksternt vil kræve fortsat militær og politimæssig indsats navnlig fra EU, som har værktøjet med både civile og militære elementer i den Europæiske Sikkerheds- og Forsvarspolitik, ESDP, men suppleret af USA.

I forhandlingernes slutspil må henholdsvis EU især over for serberne og USA især over for albanerne forsøge at fremtvinge indrømmelser, som tillader modparten i det mindste at kunne leve med resultatet. De lokale parter vil formentlig ikke alene stille krav til modparten, men også til indrømmelser især fra EU om yderligere bistand og tilnærmelse og fra USA især på det militære og sikkerhedsmæssige område (NATO). Dermed vil EU's fortsatte vilje til udvidelse komme på prøve i sammenhæng med forhandlingerne om Kosovos uafhængighed.

Niels Aadal Rasmussen er ministerråd og p.t. forsker ved Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS)

Usikkert efterår i Libanon

Peter Seeberg

Den libanesiske ministerpræsident Fouad Siniora offentliggjorde i midten af juli sin nye regering, der spås en usikker fremtid

På trods af attentatet på Libanons ministerpræsident Rafik Hariri den 14. februar 2005, de mange andre bomber mod politikere, journalister og bombesprængninger mere eller mindre tilfældige steder i Beirut, der i hele foråret og sommeren har plaget såvel Beiruts indbyggere som turisterne, er der en proces i gang, der synes at videreføre den politiske linje, som Rafik Hariri repræsenterede. Samtidig peger en udtalt politisk uro i retning af en modsætningsfyldt situation, hvor den kontroversielle Hariri er blevet en rolle til del, som han aldrig nåede, mens han var i live.

Der er ingen tvivl om, at Hariri efter sin død har opnået status som en landsfaderlig skikkelse med stor folkelig opbakning. Mordet på den internationalt kendte multimilliardær, ministerpræsident i det meste af post-borgerkrigsperioden – han blev dræbt ved en bombesprængning, da han i en bil kortage var på vej langs

den genopbyggede havnefront – gav anledning til omfattende protestdemonstrationer. Demonstrationerne var udtryk for sympati med Hariris efterladte og vrede mod de ukendte gerningsmænd, men de udviklede sig desuden til folkelige protester vendt mod den syriske tilstedeværelse i landet og mod de Syrien-venlige politikere i det libanesiske parlament.

Det konfessionelle system tilsiger en ligelig fordeling af ministre og af de 128 mandater i parlamentet. Samtidig skal posterne som præsident, ministerpræsident og parlamentsformand fordeles således, at de tre poster går til hhv. en kristen maronit, en sunnimuslim og en shiamuslim. Opbakningen til de politiske partier og til staten og nationen har været et centralt tema i libanesiske politik siden borgerkrigens afslutning. I de første år – de tidlige 1990'ere – handlede det om at komme økonomisk på fode. Denne proces er langt fra afsluttet. Den politi-

ske udvikling har været kendetegnet ved store modsætninger, ikke mindst på personniveau. Forholdet mellem den magtfulde Hariri og den siddende præsident – fra 1989 til 1998 Elias Hrawi og fra 1998 Emile Lahoud – er et væsentligt omdrejningspunkt i denne proces, med den syriske præsident som en afgørende med- og modspiller.

To dage efter mordet på Libanons sidste præsident under borgerkrigen, René Mouawad, den 22. november 1989 blev Elias Hrawi valgt til posten. Der blev dannet en ny regering ledet af Salim Al-Hoss. General Aoun, der havde proklameret frihedskrig mod Syrien, blev erstattet som general af Emile Lahoud – samme Lahoud, der 9 år senere blev præsident. Elias Hrawis præsidentperiode blev således forlænget tre år ud over den ordinære periode på seks år.

Da Emile Lahoud blev indsat som præsident 24. november 1998, var det blandt andet med et udtrykkeligt løfte om at gøre noget ved den ineffektive og korrupte offentlige sektor i Libanon. Sammen med Salim Al-Hoss, der 1. december 1998 afløste Hariri som premierminister, indledte han en lang række politiske omrokninger, der ifølge regeringens politiske modstandere nærmest havde karakter af udrensninger. Allerede den nye regering, der bestod af 16 ministre, signalerede nye tider, for hensyn til konfessionel og regional sammensætning, som er nedfældet i Libanons forfatning, var

stort set det eneste element i den nye regering, man kunne nikke genkendende til.

I de følgende måneder blev utallige embedsmænd forflyttet eller simpelthen fyret. Set fra oppositionens side lignede det en klapjagt på den administration, der var blevet opbygget under Hariri, og Libanon blev kastet ud i en langvarig politisk krise. De spørgsmål, der trængte sig på, var for det første, om Libanons problemer skyldtes den uduelighed og korrupsion, man havde arvet fra det forrige styre, og for det andet, hvad der skulle til, for at Libanon kunne komme videre i den rekonstruktionsproces, som den politiske krise truede med at sætte i stå.

Korrupsion udgjorde en vigtig del af det politiske problem i Libanon. Det lignede til forveksling cykelsportens dopingproblem: stort opsatte skandaler i medierne, nogle få der blev hængt ud, udbredt diskussion om nødvendige opstramninger, mens de fleste sad tilbage med en fornemmelse af, at der ikke for alvor blev gjort noget ved sagen. Det særlige ved korrupsionsproblemet i Libanon var en kombination af, at der i løbet af borgerkrigen udvikledes en sort økonomi, som fortsat fandtes, og at styret ikke formåede at gøre op med dette. Et system af returkommission og uformelle aftaler var et vedvarende vilkår og blev måske endda på nogle punkter udbygget i "fredsårene".

Dertil kom, at der var etableret il-

legale formuer og mere eller mindre mafialignende strukturer, som det i sagens natur var vanskeligt at komme af med – specielt i en region, hvor bestikkelse er så udbredt som i Mellemøsten. Derfor var tiltroen til Lahoud og al-Hoss' muligheder for at rydde op begrænset. Så meget større var overraskelsen, da en tidligere olieminister i marts 1999 blev fængslet, anklaget for at have tilegnet sig og solgt olie, som ankom til Beirut havn - altså ganske enkelt stjålet af landets olieimport. Senere fulgte sager mod andre politikere og embedsmænd, som havde gjort sig skyldige i affærer, hvor egen vinding tydeligt var hovedinteressen.

Hariris offensiv

Men Hariri affandt sig ikke med de mange anklager mod hvad der i høj grad blev betragtet som hans personlige netværk. Fra Hariri fratrådte i december 1998 og til han igen blev premierminister i november 2000, benyttede han enhver lejlighed til at kritisere, hvad Lahoud og Hoss foretog sig. Det forekom bemærkelsesværdigt, at det kunne lade sig gøre, for der var næppe tvivl om, at lederne i Damaskus hele tiden stod bag Lahoud, som i sin tid blev indsat på initiativ af Syriens præsident Assad.

Der var flere forklaringer på Hariris vedvarende offensiv. For det første var der ganske enkelt noget om det, han sagde. En stor del af hans

kritik rettede sig mod den politik, den nye regering lancerede for at løse Libanons økonomiske vanskeligheder, som især var kendetegnet ved et stort og voksende offentligt underskud. Den del af kritikken forekom berettiget - der var tale om ret perspektivløse offentlige besparelser, som selv ifølge regeringens egne forudsigelser kun marginalt ville påvirke Libanons økonomi.

For det andet handlede det om at vinde offentligheden over på sin side: På den ene side forsøgte Hariri at overbevise den libanesiske offentlighed om, at regeringen for så hårdt frem mod (hans) tidligere embedsmænd og ministre for at dække over egen uformåenhed. Og på den anden side forsøgte regeringen utvivlsomt at kaste skylden på den foregående regering for at dække over, at de ikke kunne finde på en overbevisende plan for at forbedre Libanons situation.

Og for det tredje tydede meget på, at Hariri planlagde at vende tilbage som premierminister så hurtigt, det kunne lade sig gøre. Det skyldtes mest et sammentræf af uheldige omstændigheder, at han i december 1998 ikke videreførte regeringen, og hans reaktioner tydede klart på, at han havde fortrudt den exit, der kunne være undgået.

At en politisk tilbagevenden ikke kunne udelukkes, bekræftedes af, at den syriske præsident Hafiz al-Asads søn, Bashar Assad, i et interview udtalte, at Hariris tilbagevenden til

magten ikke var umulig, det var noget, Libanons politiske institutioner skulle afgøre. Det var opsigtsvækkende, smukke toner fra en politisk instans, der gennem årtier efter for-godtbefindende havde udskiftet landets politiske ledere.

Et forhold, som selvsagt var helt upåvirket af Libanons politiske konflikter, men som ikke desto mindre havde stor betydning for Libanons økonomi, var oliepriserne på det internationale marked. Stigende oliepriser betød stigende indtægter for GCC-landenes emirer og fyrster, og det havde konsekvenser for deres investeringslyst, hvilket meget markant kunne mærkes i Beirut i de perioder, der var tale om. Udenlandske investeringer var i dobbelt forstand guld værd for et styre, der slo-ges med underskud i forholdet til udlandet, og de Golf-baserede investeringer i Beiruts genopbygning betød en forbedring af den libanesiske økonomi. På den måde var der en nær sammenhæng mellem pengeri-gelighed i Golfstaterne, succes for projekt "rekonstruktion af Beirut/ Libanon" og for, hvor sikkert den siddende regering sad i sadlen.

Det var vigtigt for at sikre uden-landske investeringer i Libanon, at investorerne havde vished for, at pengene ikke forsvandt i lommen på uhæderlige embedsmænd eller i urealistiske luftkasteller. Dette havde ikke hele vejen rundt været tilfæl-det. Set i det lidt større perspektiv drejede korruptionsproblemet sig

dybest set om, at Libanon var på vej tilbage til normale tilstande. Med til at være et moderne "vestligt" land hører en ikke-korrupt og velfunge-rende offentlig administration, og måske var det i virkeligheden det, der gik op for de politiske ledere i Libanon. Beirut kunne ikke genind-tage en position som Mellemøstens vestorienterede metropol med en offentlig sektor, der fungerer som i en bananrepublik.

Den nye regering, der blev indsat i 1998, annoncerede yderligere ændringer i ministerierne, primært i form af sammenlægninger af be-slægtede kontorer. Onde tunger i Beirut hævdede, at det simpelthen var nødvendigt på grund af de man-ge afskedigelser. Desuden ville en række udsatte korruptionssager bli-ve taget op igen, når parlamentets ordinære samling fandt sted. Her skulle der bl.a. tages stilling til op-hævelse af en række parlaments-medlemmers immunitet.

Det store spørgsmål var, om rege-ringen kunne overleve den fortsatte politiske krise. Det forekom sand-synligt, at en eller anden form for ændring var undervejs. Den drusi-ske leder, Walid Jumblatt, kritisere-de den nye regering for at centrali-sere magten, og anklagede specielt Lahoud for at være alt for domine-rende og selvrådig. Men Lahoud havde støtte fra Damaskus og fore-kom urørlig. En mulig udgang var derfor, at Salim Hoss ofredes for at lægge en dæmper på kritikken, og

dette kunne foregå ved, at en ny regering blev etableret med Hariri tilbage som premierminister. Denne lærte så måske af denne komplicerede udvikling, at det hører med til moderne politik ikke at fylde ministerier op med sine politiske venner.

For Libanon var situationen alvorlig. Landet kunne ikke vedvarende holde til i den grad at være i politisk undtagelsestilstand – de politiske modsætninger kunne blusse op igen og udvikle sig til blodige konflikter.

Modstand imod Syrien

Da det i november 2004 kom til nyvalg på præsidentposten, så det umiddelbart ikke ud til at blive kontroversielt, at den syriske præsident Bashar al-Assad besluttede at sætte igennem over for libaneserne, at den libanesiske præsident Emile Lahoud skulle have forlænget sin præsidentperiode med tre år.

Men det skulle komme til at gå ganske anderledes. Først førte en usædvanlig alliance i FN mellem Frankrig og USA til vedtagelsen af en Syrien-kritisk resolution (FN's Sikkerhedsråds Resolution 1559 af 2. sept. 2004), vendt mod syrisk indblanding i Libanon. Og siden gav forlængelsen anledning til endnu en indenrigspolitisk krise i Libanon. Spørgsmålet var, om Syrien dermed svækkede Lahoud og sin potentielle indflydelse i Libanon og i regionen?

Denne udvikling tog sin begyndelse i det tidlige efterår 2004, hvor der

var livlig politisk aktivitet i Libanon. Det begyndte med, at Bashar al-Assad offentligt erklærede, at valget af ny præsident var et internt libanesiske anliggende. Flere maronitiske politikere meldte sig på banen som mulige kandidater, men kort tid efter aflagde flere ledende libanesiske politikere, bl.a. tidligere ministerpræsident Salim al-Hoss, besøg i Damaskus. Måske skyldtes besøgene i Damaskus, at den politiske situation i Libanon efterhånden så ud til at blive noget broget, og da den syriske udenrigsminister Faruq Shara aflagde besøg i Beirut og afholdt uofficielle, lukkede møder med Lahoud, var det klart, at noget var under opsejling, som var uden for Libanons egen selvbestemmelsesret.

Da så yderligere Hariri i forlængelse af samtaler med Bashar al-Assad og den syriske sikkerhedschef i Libanon, Rustum Ghazali, indkaldte til regeringsmøde og på baggrund af dette møde, der varede 15 minutter, foreslog, at Lahoud fik forlænget sin status som præsident for en periode på tre år, var der ikke længere noget tvivl. Syrien havde endnu en gang sat sin magt igennem og tvunget Hariri til at acceptere en løsning, der var ham imod – ikke mindst på baggrund af, at Hariri i en række offentlige ytringer havde gjort sig til talsmand for, at Lahoud under ingen omstændigheder kunne fortsætte som præsident. Hariri bar sig ad som en klog politisk pragmatiker, og lod sig i første omgang

tilsyneladende ikke mærke med at være blevet banket på plads.

Den syriske præsident, Bashar al-Assad, havde med forlængelsen af Lahoud måske umiddelbart sikret den syriske indflydelse i Libanon i nogle år. Men handlingen havde på grund af den spændte situation i regionen tiltrukket sig opmærksomhed og fik – indirekte via resolution 1559, direkte på grund af Irak-krisen – amerikanerne til yderligere at lægge pres på Syrien. Syrien havde med en uheldig manøvre svækket sin udenrigspolitiske handlefrihed.

Den syriske manøvre med at forlænge en præsidents regeringsperiode var set før og var måske ikke en større overraskelse. Det nye bestod for det første i, at det som nævnt denne gang fra både libanesisk og syrisk side var meldt ud, at de dage var forbi, hvor den slags kunne finde sted. For det andet med hensyn til den bevågenhed, som handlingen snart blev til del i international sammenhæng, specielt hvad angår reaktionen i FN. Og for det tredje fordi begivenheden foregik på et tidspunkt, hvor der på grund af den kritiske situation i Irak var god grund til at holde øje med alle mulige former for politiske signaler.

Beslutningen om at forlænge Lahouds præsidentperiode med tre år blev den 3. september 2004 vedtaget med stor majoritet i Parlamentet i Beirut. Det var også interessant, i lyset af amerikanske påstande om tætte relationer mellem Hizbollah og

Syrien, at se, at alle 12 Hizbollah-tilknyttede parlamentsmedlemmer stemte for at forlænge Lahouds præsidentperiode, idet de henviste til, at Lahoud jævnlige havde givet udtryk for støtte til deres aktiviteter.

Hizbollah

I de internationale medier var der forholdsvis roligt omkring begivenhederne i Libanon, mens det derimod vakte stor opmærksomhed, at Frankrig og USA fandt sammen i en, i det mindste hvad Mellemøsten angår, sjældent set alliance i FN – og med vedtagelsen af resolution 1559 krævede, at alle ikke-libanesiske tropper blev trukket ud af Libanon, at alle forsøg på at øve indflydelse på libanesisk politik ophørte og at alle militser i Libanon – adressaten hér var Hizbollah – blev afvæbnet.

Den libanesiske reaktion udeblev ikke. I et brev til Kofi Annan protesterede man fra officiel libanesisk side, idet Lahoud samtidig gik i de internationale medier med et budskab om, at FN repræsenterede dobbeltmoral ved ikke at protestere mod Israels overskridelser af internationale regler. Og Hizbollahs generalsekretær, Hassan Nasrallah, gik mere direkte til værks med en erklæring om, at resolutionens krav om afvæbning af militser var et krav, der stammede fra Israel. Med vedtagelsen af resolution 1559 var Israelkrav ifølge Nasrallah således skrevet direkte ind i en sikkerhedsrådsreso-

lution, hvilket efter Nasrallahs opfattelse repræsenterede den størst tænkelige uhyrlighed.

En talsmand for Syrien i FN udtalte, at den ubestemte (der stod ikke eksplicit Syrien i resolutionen) henvisning til, at ikke-libanesiske tropper skulle trækkes ud af Libanon, drejede sig om Israels fortsatte tilstedeværelse i Sheeba Farms-området ved Golan. Dette var mest en forudsigelig retorisk finte, men det hørte med til historien, at resolutionens ukonkrete karakter hang sammen med en indsats fra Ruslands og Kinas side for at skabe en lidt mere balanceret resolution end den oprindeligt foreslåede version, hvori såvel Syrien som Hizbollah blev nævnt ved navn. Netop hvad angår Hizbollah var det en yderligere vanskelighed, at Frankrig ikke anså dem for at være en terrororganisation, hvilket USA gjorde.

Hvad USA angår, handlede det imidlertid ikke om Libanon og den libanesiske præsidents betydning for forholdet mellem Israel og Syrien. Det var et sekundært problem. Fokus var derimod på Syrien og det var den syriske villighed til at samarbejde om Irak-spørgsmålet, der var afgørende for USA. Derfor var den amerikanske viceudenrigsminister, William Burns, i september 2004 i Damaskus med en omfattende stab, som bl.a. skulle forbedre grænsekontrollen mellem Syrien og Irak.

Den syriske manøvre med at sikre Lahoud en præsidentperiode til var

i det perspektiv mindre betydningsfuld, og snarere end at se resolution 1559 som en alvorlig trussel mod Syrien var der grund til at hæfte ved, at det lykkedes at forene amerikanske og franske Mellemøst-synspunkter i FN efter mere end et års uenighed, uden at der var det store perspektiv i FN-aspektet af problemstillingen. At et mindre kontingent syriske tropper blev trukket ud af Libanon i anden halvdel af september, skulle næppe ses som et resultat af det aktuelle fransk-amerikanske pres, men som en del af en mere langsigtet plan, der langsomt reducerede antallet af syriske tropper i Libanon. For amerikanerne var Irakspørgsmålet langt vigtigere.

De storpolitiske perspektiver var ikke så vidtrækkende, og formentlig var USA og Frankrig glade for en mulighed for at lægge nogle af de senere års stridigheder bag sig. Og selv om der fortsat befandt sig en libanesiske, maronittisk domineret lobby i Paris, var det ikke sandsynligt, at spørgsmålet skyldtes uofficielle kontakter mellem Hariri og den franske regering – med henblik på at mindske den syriske indflydelse i Libanon og begrænse Lahouds magt.

Denne antagelse, der blev fremsat i internationale medier, holdede også en smule på baggrund af, at Lahoud i god overensstemmelse med den libanesiske forfatning var kristen maronit, mens Hariri tilhørte det sunnimuslimske mindretal. For sammensværgelsesteorien talte, at

Hariri havde gode kontakter til den franske præsident Chirac.

Forklaringen på den bemærkelsesværdige historie var tilsyneladende, at den syriske præsident på baggrund af en lidt vanskelig situation i Libanon, hvor politisk tumult syntes under opsejling, valgte en nem løsning, som han, og de libanesiske ledere han konsulterede, vurderede ikke ville give anledning til den store polemik. Dette skulle imidlertid vise sig at være en politisk *faux pas*. I første omgang så det ud til at lykkes, men siden skærpedes de indenrigspolitiske modsætninger.

Det handlede dels om nogle af de traditionelle modsætninger i libanesiske politik, hvor specielt den drusiske leder, Walid Jumblatt, benyttede lejligheden til meget kraftigt at kritisere Lahoud for i alt for høj grad at optræde som marionet i forhold til syriske interesser. Jumblatt kaldte offentligt Lahoud "et viljesløst spøgelse". Kritikken formåede siden at samle bredere opbakning og skabte en mediestorm, der opererede med en hidtil uset frihed i de libanesiske medier i henseende til kritik af såvel Lahoud som af den syriske indflydelse i Libanon.

Det centrale syntes at være personspørgsmålet. Konflikten i toppen af den libanesiske ledelse mellem præsident Lahoud og ministerpræsident Hariri spidsede til, og spekulationerne drejede sig om den regeringsomdannelse, der skulle foregå i november 2004. De efterfølgende

uger gik med konsultationer med Damaskus og opfølgende møder i Beirut, og i den forbindelse forekom Hariri at være kommet styrket ud af den indenrigspolitiske krise.

Regeringens usikre fremtid

Sammenhængen er ikke påvist, men det kan ikke afvises, at Hariri ved at sige fra i oktober 2004 over for forlængelsen af præsident Lahouds regeringsperiode fra 6 til 9 år har spillet højt spil med henblik på at realisere sin vision for Libanon og defintivt gøre sig selv til den helt afgørende politiske skikkelse i libanesiske post-borgerkrigshistorie. Givet er det, at han ved at melde sig ud af libanesiske politik i efteråret 2004 meget vel kunne tænkes at ville anlægge en landingsbane for sig selv som Libanons redningsmand efter valget i maj 2005. Dette blev håndfast forhindret med bombesprængningen i Beirut 14. februar 2005.

Spørgsmålet er, om der ud af den spændte situation kan opstå en national konsensus i libanesiske politik, eller om landet snarere bevæger sig mod en længerevarende politisk krise. Der er flere tegn på vanskeligheder. Umiddelbart står den Hariri-orienterede alliance stærkt med 2/3 af mandaterne bag sig, herunder druserne med Jumblatt i spidsen. Den libanesiske præsident Emile Lahoud, der som nævnt fik sit mandat forlænget på syrisk initiativ, står svagt, men insisterer tilsyneladende

fortsat på at have indflydelse på både regeringens sammensætning og den førte politik. Et udtryk for dette er, at hans svigersøn, Elias Murr, der den 12. juli overlevede et voldsomt attentatforsøg, er blevet genindsat som forsvarsminister.

Murr står i lighed med Lahoud for en prosyrisk linje, og netop dette indebærer, at forklaringen på de mange attentater og mordforsøg kompliceres en hel del. Antydningerne af, at der kunne stå syriske agenter bag bombesprængningerne, dementeres i det mindste i dette tilfælde. Diskussionerne i Beirut om hvem der står bag, er således kendetegnet ved stor usikkerhed både hvad angår motivet til disse, og hvem der har ansvaret for dem.

Det forandrer imidlertid ikke noget ved, at sikkerhed er blevet det helt store tema, og at det ellers, i mellemøstlig sammenhæng, forholdsvis åbne libanesiske politiske liv, har forandret sig markant i løbet af 2005. Området omkring regeringsbygningen, det osmanniske "Grand Serail", er således forskanset med pansrede køretøjer og forsvarsværker med sandsække og opbud af soldater ligesom gaderne i det rekonstruerede *downtown* Beirut er afspærret med metalbomme og bevogtet af svært bevæbnede soldater.

Også Hizbollah opfattes i libanesiske politik som en del af oppositionen til Hariri-alliancen. De står stærkt i det nye parlament og har derfor fået en ministerpost. Porte-

føljen, energi- og vandministeriet, er ikke nogen nem opgave. Det nationale Electricité du Liban (EDL) har enorme gældsproblemer og er ramt af korruptionsanklager, som vil være særdeles vanskelige at rydde op i.

De udenrigspolitiske aspekter af, at Hizbollah er kommet med i regeringen, er problematiske. At USA har meddelt, at man ikke vil kommunikere med en minister, der i amerikansk optik repræsenterer en mellemøstlig terrorbevægelse, er til at leve med, så længe man har givet udtryk for, at dette ikke gælder regeringen som sådan. Men udnævnelsen puster nyt liv i FN-resolution 1559, specielt hvad angår spørgsmålet om afvæbning af Hizbollah.

Haririrs søn Saad Hariri, der mødtes med Condoleezza Rice i juli i forbindelse med, at hun aflagde Libanon en kort visit, sagde i et interview med CNN, at Libanon i en vanskelig politisk situation må have tid til at diskutere sine egne interne anliggender, men at det var hans opfattelse, at Hizbollah var parat til at diskutere disse spørgsmål. Siden har Hizbollahs Hassan Nasrallah gentaget de kendte synspunkter om nødvendigheden af kamp mod Israel. Det er tilsyneladende ikke lige nu tiden til at tage hul på de mere vanskelige spørgsmål i libanesiske indenrigspolitik.

I den tidlige sensommer blev en af borgerkrigens kendte skikkelser, LF-lederen Samir Geagea, løsladt efter 11 år i fængsel. Løsladelsen

fandt sted på baggrund af en lov om amnesti vedtaget i parlamentet. Det var ventet, at løsladelsen ville give anledning til demonstrationer og eventuelt nye attentater eller lignende. Dette skete imidlertid ikke. Han blev i en militærkonvoj kørt direkte fra fængslet til Beirut lufthavn, hvorfra han blev fløjet til Frankrig – angiveligt med henblik på medicinsk behandling og restituering.

Tilsyneladende blev episoden søgt tiet ihjel af de ledende politiske skikkelser i libanesisk politik, men det forekommer tydeligt, at borgerkrigens spøgelse fortsat spiller en central rolle og kan udnyttes til at skabe indenrigspolitisk konflikt.

Det belastede forhold til Syrien

I sommeren 2005 var der omfattende uro i flere af de palæstinensiske flygtningelejre i Libanon. Især i den store Ain al-Hilweh-lejr i Saida, 40 km syd for Beirut, var der væbnede kampe mellem Fatah-folk og tilhængere af PFLP, ligesom der i andre lejre var demonstrationer og mindre konfrontationer. Der er ikke noget nyt i, at der er uro i Libanons flygtningelejre, men decideret væbnede konflikter forekommer trods alt ikke ofte.

En række eksterne årsager har fået skylden for sommerens uro i lejrene, den tilspidsede situation i Irak og konflikterne i forbindelse med den israelske tilbagetrækning i Gaza er blevet nævnt. Men også palæsti-

nenserne har været indblandet i det belastede forhold mellem Libanon og Syrien, ikke mindst fordi en del af de palæstinensiske lejre befinder sig i fattige, ofte shiamuslimske byområder, hvor der desuden lever mange hundrede tusinde mere eller mindre legale indvandrere, hvoraf en meget stor del fra Syrien.

Siden attentatet på Hariri har mange af disse forladt Libanon, men der er fortsat et anspændt forhold mellem libanesere og syrere i Libanon. Ifølge Libanons *The Daily Star* blev 37 syrere dræbt og mange såret i ugerne efter mordet på Hariri. I nogle tilfælde havde disse mord karakter af lynchninger, og i nogle tilfælde var der også konflikter mellem libanesere og palæstinensere, som har bidraget til at skabe en opvredet stemning i lejrene.

De syriske reaktioner på den udbredte libanesiske kritik har bl.a. bestået i, at man blokerede grænseovergangene for libanesiske lastbiler. Dette gav anledning til enorme problemer og til store økonomiske tab for libanesiske eksportører og vognmænd. Forholdet opfattedes som så betydningsfuldt, at det blev nævnt for Condoleezza Rice i forbindelse med hendes besøg i Libanon, der herefter omtalte det i sin officielle tale efter møderne.

Blokaden blev først ophævet efter længere tids forhandlinger – fra syrisk side blev blokaden begrundet med frygten for, at der blev smuglet våben og terrorister til Syrien med

henblik på videre transport til Irak. Desuden smed Syrien hundredevis af ingeniører og forretningsfolk ud af landet under henvisning til, at også de udgjorde en sikkerhedsrisiko – og i øvrigt, at deres papirer ikke var i orden.

Det har været en udbredt opfattelse i Libanon, at grænseblokaderne var en simpel hævnaktion fra det syriske regimes side – som tak for sidst for al kritikken af Syrien, herunder antydningerne af, at mordet på Hariri var begået på syrisk initiativ eller i det mindste, at man kendte til planerne herom i Damaskus. Et lyspunkt i den forbindelse er det trods alt, at den syriske præsident Assad på det seneste har løst problemet med de lange køer af lastbiler ved de syriske grænseovergange.

Den negative udvikling siden valget

Tilbage står, at den politiske situation i Libanon er mere end labil. Der er langt fra tale om nogen national enighed, men snarere om en situation, hvor de enkelte etniske og religiøse grupper forsøger at styrke sig selv med henblik på en usikker fremtid. De indenrigspolitiske vanskeligheder forstærkes af de mange udenrigspolitiske problemer, hvor både Irak-situationen, det belastede forhold til Syrien og det problematiske spørgsmål om resolution 1559 synes langt fra en løsning.

De mange attentater og bombesprængninger understreger alvoren i Libanons svære aktuelle situation. Hertil kommer en mere end anspændt national økonomi, hvor både den offentlige gæld og landets importoverskud udviser enorme tal, der i lang tid fremover må formodes at virke som betonklodser om fødderne på landets forsøg på at få væksten i gang. I den forbindelse er en hensygnende turistindustri et meget stort problem.

Det er som om sporene fra borgerkrigen igen er blevet tydeligere i Libanon. Libanons skæbne har de sidste 15 år i stor grad været knyttet til to helt forskellige fænomener. På den ene side den syriske dominans og på den anden side genopbygningsprocessen, i hvilken Hariri har spillet en central rolle.

Mordet på Hariri, i sig selv en tragedie, så en overgang ud til at kunne føre til national forsoning og politisk konsensus – ikke mindst på baggrund af den syriske tilbagetrækning, der fulgte i månederne efter. De dramatiske begivenheder synes imidlertid at føre så megen intern uro og splittelse med sig, at udviklingen siden valget i Libanon indtil videre ligner et tilbageskridt.

Peter Seeberg, lektor, ph.d., Centerleder/studieleder, Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitet

Den lange vej til arabisk demokrati

Erik Boel

Om de reformer, der er sket i flere arabiske lande, vil blive omsat i en mere dybtgående politisk omstilling, afhænger af, om reformpolitikkerne kan udvikle en attraktiv social dagsorden som supplement til deres mere abstrakte politiske krav

“Det er USA’s politik at støtte fremvæksten af demokratiske bevægelser og institutioner i alle lande og kulturer med det ultimative mål at gøre en ende på tyranni i verden”. Sådan udtalte præsident Bush i sin indsættelsestale i januar 2005. Tidligere var stabilitet hjørnesteinen i USA’s erklærede mellemøstpolitik, i dag er det demokrati og frihed.

Terrorangrebene i Egypten har på ny aktualiseret spørgsmålet om demokratisering i Mellemøsten. Uanset megen retorik, mange don penge og arabisk selvransagelse efter 11. september er det fortsat således, at i Mellemøsten er Israel det eneste land, hvor borgerne kan slippe af med magthaverne gennem frie valg. Alle 22 medlemslande i den Arabiske Liga har i større eller min-

dre grad autoritære regimer.

Udsigten til at der på kortere sigt bliver rettet op på tingenes skæve gang er ikke opmuntrende: De arabiske landes regeringer siger ganske vist alt det, vi gerne vil høre – men det skorter på den reelle vilje til i praksis at gennemføre demokratiske tilstande med alt, hvad det indebærer af uafhængige domstole, åbenhed i beslutningsprocessen, anerkendelse af grundlæggende friheds- og borgerrettigheder, et blomstrende civilsamfund mv. Måske foretager regeringerne en vis politisk liberalisering, men ikke reformer der kunne betyde, at de mister grebet om magten.

Den saudiarabiske regering har henvist til, at hvis den engagerer sig for stærkt i en reformpolitik, risike-

rer den at støde de religiøse ledere fra sig, som den har hårdt brug for i kampen mod terror. De arabiske landes regeringer ved, hvor følsom især USA er, når det gælder kampen mod terror, og de bruger den som påskud til at retfærdiggøre krænkelser af menneskerettighederne. Men den velbegrundede dagsorden om bekæmpelse af terror må ikke skygge for eller ske på bekostning af vort ønske om fremme af demokratiet

På den anden side prioriterer de vestlige landes regeringer i høj grad forsyningsmæssige (læs: olie-) interesser og geostrategiske hensyn, når det kommer til stykket. Derfor har Vesten svært ved at formulere en konsistent dagsorden. Og på grund af først og fremmest Irak-krigen og Palæstina-konflikten kan de vestlige landes, og især USA's, troværdighed ligge på et lille sted.

Også i den offentlige opinion - den såkaldte arabiske gade - er der tvivlrådighed: Mange spørger, hvor USA's pludselige interesse for demokrati i deres del af verden kommer fra. Det er et selvstændigt problem, at demokrati i Mellemøsten opfattes som en amerikansk ide.

Hvordan ligger det med en moderat reformorienteret opposition i de arabiske lande, som burde være vore allierede i indsatsen for demokrati? Her kan det konstateres, at med enkelte undtagelser er oppositionens demokratiske troværdighed af mere eller mindre tvivlsom karat.

Tidligere på året talte mange om

“det arabiske forår”. Baggrunden var valget i Irak i januar, det palæstinensiske præsidentvalg, udviklingen i Libanon og tendenser i Egypten, der blev tolket som skridt på vejen mod mere demokrati. Men gassen er for længst gået af dén ballon, og stort set ingen taler længere om, at krigen mod Irak skulle have resulteret i en demokratisk dominoeffekt.

Volden i Irak er fortsat udbredt, og befolkningen deler sig i stigende grad efter etniske skillelinjer. I de palæstinensiske områder deltog Barghouti beklageligvis ikke i valgene. Han er kendt som en “hardliner”, men det er ofte netop dem, der kan levere de politiske resultater, hvilket det kniber med for den nuværende palæstinensiske leder Abbas. I Libanon er Syrien ganske vist rykket ud militært, men trækker fortsat i de politiske tråde, og i det politiske liv er der ikke meget tegn på opblødning i Libanon. I Egypten tyder bl.a. behandlingen af den ledende oppositionspolitikker, Ayman Nour, ikke på, at præsident Mubarak har en reel vilje til at indføre mere demokratiske tilstande.

Demokrati på dagsordenen

Men det er trods alt en kendsgerning, at fra Marrakesh til Cairo og fra Ramallah til Riyadh diskuterer og reflekterer araberne som aldrig før over indretningen af deres egne samfund. Demokrati er sat på den regionale dagsorden, bl.a. i den Ara-

biske Liga. Emner der tidligere var tabu – som indførelse af en maksimal periode for valg af de politiske ledere – drøftes nu åbent, og spørgsmålet er ikke længere, hvorvidt reformer er påkrævet, men snarere hvilke, der er nødvendige. FN har påpeget, at Mellemøsten både er den mindst demokratiske region i verden, og samtidig den region, hvor ønsket om demokrati er stærkest.

Samtidig er araberne og Mellemøstlandene under pres. Den enkeltes identitet udfordres som følge af globaliseringen og informationsteknologien. Den økonomiske globalisering giver øget afhængighed og større sociale forskelle, og den svækker samtidig staternes rolle. Endvidere står landene over for en kæmpe udfordring, når det gælder demografien, jf. at befolkningerne vil blive fordoblet frem til 2050, og at 36% af araberne allerede i dag er under 15 år (i EU er det 16%). Ud over 11. september og amerikanske krav om reformer, har socioøkonomiske og politiske forandringer op gennem 1980'erne og 1990'erne forstærket behovet for reformer.

Baggrunden for reforminteressen er også, at gamle ideologier som panarabisme og arabisk socialisme nok fortsat dyrkes af mange intellektuelle, men har mistet deres tiltrækningskraft i den brede befolkning og ikke har samme status som tidligere. Samtidig gør statistikken også indtryk: Den arabiske verden

halter politisk, økonomisk, intellektuelt og forskningsmæssigt bagefter så at sige alle andre regioner i verden.

Efter et studieophold her i sommer i Washington står det klart for mig, at USA - siden demokratiprojektet blev lanceret efter 11. september 2001 - er blevet en del illusioner fattigere. Men amerikanerne har indhøstet vigtige erfaringer, når det gælder denne målsætning, som USA med rette har placeret øverst på den internationale dagsorden. Erfaringer, som også kan være nyttige i forhold til de bestræbelser, vi gør os fra dansk side, hvor vi har afsat 100 mio kr. årligt til at stimulere demokratisering under overskriften "det arabiske initiativ". Det hører med i billedet, at USA i dag er en Mellemøstmagt, ikke alene militært, men i høj grad også politisk og økonomisk. Lige så kontroversiel USA's rolle er, lige så central er den. Der kan derfor være god grund til at se nærmere på nogle af de erfaringer, man har registreret i forskningsmiljøet i Washington.

Først og fremmest står det i dag klart, at indførelse af demokratiske tilstande i Mellemøsten vil tage tid, lang tid. Og vi må være forberedte på tilbageslag i processen. Vi må også erkende, at der er grænser for hvad vi i Vesten – selv USA – kan udrette. Indsatsen for demokratisering af Mellemøsten bliver et langt, sejt træk. Det kan give bagslag, når ikke mindst amerikanske politikere giver

indtryk af, at demokrati kan indføres med et knips med fingeren, og derved skaber urealistiske forventninger. Hvis der er et voldsomt pres for at opnå hurtige og synlige resultater, er der risiko for, at de relevante aktører, i Danmark Danida, griber ud efter de lavest hængende frugter og fx koncentrerer sig om at organisere konferencer og efteruddannelsesprogrammer i stedet for at gå ind i de mere følsomme spørgsmål om fordelingen af den politiske magt.

Det er naivt at tro, at indførelse af demokrati i de arabiske lande vil betyde enden på terrorisme. Men en arbejdsgruppe ledet af bl.a. tidligere udenrigsminister Madeleine K. Albright fastslår i en rapport fra juni, at "mere åbne politiske miljøer sandsynligvis vil svække de ekstremistiske ideologier, som nærer volden".

Vi bør se i øjnene, at ikke to lande i Mellemøsten er ens, når det gælder betingelserne for fremme af demokrati. Hvad der virker fornuftigt i et land, behøver ikke virke fornuftigt i et andet. Det er derfor nødvendigt at udvikle landestrategier.

Den kulturelle dimension

Dialogen med de arabiske landes regeringer er som antydnet ikke altid lige nem. På den anden side er der ingen vej udenom. Selv når det gælder samarbejdet med private organisationer, som fx kvindegupper, er vi afhængige af de pågældende rege-

ringers direkte eller indirekte accept. Vi skal passe på ikke at pådutte dem projekter, som de kun accepterer, fordi de er presset til det. Vi bør være klare og kontante, når det gælder mål om åbenhed, retssikkerhed, folkelig deltagelse, ligestilling osv., men bør i højere grad overlade midlerne til gennemførelse af disse mål til de arabiske regeringer. De kender bedst selv deres egne lande, og står vestlige lande for projekterne risikerer vi også nemt at blive syndebuk, hvis de slår fejl.

Problematikken har en vigtig kulturel dimension. Det er ikke kun de arabiske regeringer, der frygter demokratiet, fordi de ser for sig, at det vil give kaos (dvs: true deres egne magtpositioner), det er også en udbredt folkelig følelse, jf. et arabisk ordsprog der siger, at 1000 års tyranni er bedre end ét års kaos. Lederen af *Middle East Institute* i Washington Edward Walker udtrykker det derhen, at mange arabere føler, at unødigt hast i demokratiseringen kan fremme radikale kræfter og give ustabilitet.

Denne frygt for forandringer kender vi jo også fra vor egen del af verden. Men i Mellemøsten er baggrunden islamiseringen og en angst for, at sociale bånd går i opløsning og usikkerhed over, hvad der måtte komme i stedet. Bekymringen kan formentlig reduceres ved, at også Vesten bidrager til den økonomiske og sociale fremgang, der kan give håb om en bedre fremtid.

De vestlige lande bør, om ikke gøre op med, så i hvert fald forholde sig mere udtrykkeligt til vore egne dobbelte standarder. I USA peger forskere på, at havde fx Saudi-Arabien gennemført et valg som Irans nylige præsidentvalg, ville USA have udråbt det som en kæmpemæssig triumf for demokratiets fremmarch i Mellemøsten. Selv om mange kandidater blev udelukket fra at stille op, var udbuddet af kandidater alligevel rimeligt repræsentativt for de politiske hovedstrømninger i dagens Iran. Men fordi USA har en sikkerhedspolitik i forhold til Iran, stiller det her særligt skrappe krav. I virkeligheden er det i dag kun i forhold til Iran og Syrien, at USA for alvor har skruet bissen på, når det gælder fremme af demokratiet.

Mange arabere kritiserer, at USA har ophævet sanktionerne mod Libyen, der har et notorisk repressivt regime. Vist intervenserer USA til fordel for Nour i Egypten, men når 3 saudiarabiske reformpolitikere får fængselsdomme fra 6 til 9 år for at kræve indførelse af et konstitutionelt monarki, reagerer USA ikke, ej heller når Jordan eller Bahrain slår ned på dissidenter. Når styret i Yemen massakrerer shiitere i den nordlige del af landet, siger Vesten ikke et kvæk. Manglende konsistens i de vestlige landes linje fremmer den arabiske kynisme, når det gælder Vestens virkelige motiver for at fremme demokratiet.

Det er vigtigt at se i øjnene, at der

selvfølgelig på kort sigt er risiko for øget ustabilitet, når vi forsøger at fremme mere demokratiske tilstande i de arabiske lande. Men faren ved at lade stå til, er uendelig meget større.

Vi skal passe på med ikke at oversælge fordelene ved en demokratisering af Mellemøsten. Vi bør acceptere, at demokratiske regeringer ikke altid vil være positivt stemte over for de vestlige lande eller vore mål. Tænk på, at det tværtimod var et autoritært land som Jordan, der i sin tid var med til at indgå en fredsaftale med Israel. Nogle af de ledende oppositionspolitikere i dagens Syrien angriber deres regering for at ville genoptage fredsforhandlingerne med Israel. Det er muligt, endog sandsynligt, at demokratisering vil give islamistiske kræfter vind i sejlene. Det illustrerer, at Vestens interesser i sikkerhed og demokrati ikke altid falder helt sammen i forhold til Mellemøsten. I hvert fald ikke på kort sigt – og det er det korte sigt, der er afgørende i den politiske beslutningsproces.

Det kan konstateres, at reelt uafhængige, frivillige organisationer - NGO'ere - er en udpræget mangelvare i Mellemøsten. Min egen erfaring er, at den typiske arabiske græsrod tidligere har været ambassadør og fortsat har særdeles tætte kontakter i regeringsapparatet, og at hans "NGO" er sponsoreret af præsidentens hustru! Mange taler ligefrem om "gongo'er": *government-organized*

nongovernmental organisation. Og de græsgrødder, der faktisk er uafhængige, ønsker ofte ikke at samarbejde med de vestlige landes regeringer, fordi det kunne kompromittere deres integritet. I sidste ende er det også et åbent spørgsmål, hvor meget folkelig mobilisering fx USA reelt ønsker, idet Washington frygter "den arabiske gade".

I forhold til dagsordenen for demokrati er det et selvstændigt problem, at de mange NGO'ere er særdeles fragmenterede og ikke har en fælles overordnet social og politisk vision. Et vigtigt skel går mellem islamisterne og de pro-demokratiske bevægelser, der tværtimod finder, at et liberalt samfund er det eneste bolværk imod islamisering.

Den farlige forenkling

Forskeren Amy Hawthorne har gjort opmærksom på, at vestlige demokratimagere ofte har en opfattelse af arabiske NGO'ere, der på samme tid er for bred og for smal: De har på den ene side ganske overdrevne forventninger om, at sådanne organisationer vil kunne danne en "modvægt" til de respektive regeringer. Men samtidig begrænser de sig på den anden side i samarbejdet til den type NGO'ere, de kender hjemmefra og er trygge ved. Det er NGO'ere, hvis ledere taler engelsk, og som føler sig hjemme i internationale cirkler.

Disse demokrati-aktivister kan

være gode til at organisere konferencer, men har ikke større gennemslagskraft i forhold til "den arabiske gade", som tilhører islamisterne. Det er også symptomatisk, at når de arabiske regeringer føler sig truet, ser de truslen komme fra de bredt og folkeligt forankrede islamistiske organisationer og ikke fra de elitære demokratibevægelser, der støttes af USA og EU.

Forholdet til islamistiske organisationer i Mellemøsten er særdeles kontroversielt i USA. Sagen er forholdsvis enkel, når det gælder terrororganisationer som al-Qaeda eller organisationer, der forfølger deres dagsorden med fredelige midler, eksempelvis Det Muslimske Broderskab i bl.a. Egypten. Vanskelighederne opstår først for alvor, når det gælder hybrid-organisationer som Hizbollah i Libanon og Hamas i de palæstinensiske områder. Det officielle USA har defineret dem som terrororganisationer.

Men Albright-rapporten peger på, at disse bevægelser dels udfylder væsentlige sociale funktioner, dels deltager i de lovlige politiske processer i deres respektive samfund. Forudsat at de nedlægger våbnene og også i praksis demonstrerer, at de er villige til at underlægge sig alle de demokratiske spilleregler, bør USA derfor efter Albrights mening ikke sætte sig imod, at disse grupperinger deltager i de politiske processer.

Mange i forskningsmiljøet i USA henviser til, at de islamistiske orga-

nisationer er vitale politiske kræfter i regionen. For Marina Ottaway fra Carnegie Endowment er de slet og ret nøglen til opbygning af demokratier i de arabiske lande, og hun henviser til, at moderate islamistiske partier allerede deltager i de politiske processer i bl.a. Marokko, Algeriet og Jordan. Som et minimum bør vi lære dem at kende. Og selv om vi måske ikke finder grundlag for tættere kontakter med bevægelsesnes ledere, bør vi ikke ignorere deres bagland.

Vi fremmer næppe heller mere moderate strømninger inden for disse grupperinger ved at vende dem ryggen. Det er også tænkeligt, at hvis de arabiske landes regeringer og vestlige lande indleder et samarbejde med mere moderate dele af disse bevægelser, vil det resultere i splittelse og opbrud, og i at de mere radikale elementer bliver skilt ud. Der kan ud fra et demokratisynspunkt være meget vundet ved, at de mere rabiate grupperinger på den måde bliver mere overskuelige i størrelse.

Albright peger også på, at for at forhindre at islamiske bevægelser så at sige kupper de politiske systemer, bør de arabiske forfatninger indføre mindretalsrettigheder, fx ved at indføre et overhus i landenes parlamenter der bl.a. har til opgave at beskytte sådanne rettigheder, eller ved at højesteret pålægges at sikre mod flertalsdiktatur.

For USA ligger der i de kommen-

de år en stor opgave i at formulere en gennemtænkt politik i forhold til de islamistiske organisationer, der er fjendtligt indstillet over for Vesten og i hvert fald ambivalente, når det gælder forholdet til demokrati. Noget tilsvarende gælder vort forhold til de kritiske arabiske satellitkanaler som fx al-Jazeera.

En sådan selvransagelse er i endnu højere grad påkrævet i en europæisk - og en dansk! - sammenhæng, hvor opfattelsen af de islamistiske organisationer er aldeles unuanceret. Vi bliver også nødt til at forholde os langt mere aktivt til politisk islam, fordi de muslimske grupper i vore egne samfund ikke altid er lige velintegrerede.

Flere succeskriterier

Indførelse af flerpartivalg bør ikke være vort eneste succeskriterium. Groft sagt: hellere rettigheder end papvalg. Fremme af borgernes rettigheder vil konkret sige støtte til de demokratiske værdier og uafhængige domstole, et frit og uafhængigt civilsamfund, respekt for de grundlæggende menneskelige rettigheder osv. Kun på den måde kan vi sikre, at de nye demokratier bliver levedygtige, jf. at myndighederne i Sydafrika brugte lang tid på ordentligt at forberede de første frie valg efter afviklingen af apartheid. Gennemføres "frie valg" over hals og hoved som en showforestilling på baggrund af pres fra Vesten, der ønsker

at demonstrere hurtige resultater, vil det kunne give bagslag.

Økonomisk støtte og professionel rådgivning til fremme af demokrati er kun en del af svaret. Irak-krigen er blevet et selvstændigt problem, som også skal håndteres. Krigen er af Washington blevet kædet tæt sammen med indsatsen for at fremme demokratiet i Mellemøsten. Så upopulær den krig er i store dele af regionen, er det ikke underligt, at den er blevet gift for bestræbelserne på at skabe en bredere forståelse for betydningen af at udbrede frihed og demokrati.

Krigen har ført til en styrkelse af radikale nationalister og islamister i de arabiske lande, og har generelt skabt en slags belejringstilstand, som gør det svært for regeringerne at slå ind på en reformkurs.

Indirekte har krigen måske fremmet reformiveren – om end på en ganske anden måde, end amerikanerne forudså: Udbredt vrede over krigen og de arabiske landes regeringers manglende evner til at forhindre den, har ført til stigende utilfredshed med status quo i store dele af Mellemøsten.

Som landet ligger i dag, er det afgørende, at vi – dvs. både USA og EU – helhjertet engagerer os i at få det svage demokrati i Irak til at fungere. I dag har vi en oplagt fælles interesse i at fremme sikkerheden og demokratiet i Irak. Forvaltningen af den irakiske olie er her en vigtig test for de arabiske landes opfattelse af Vest-

ens virkelige hensigter. Hvis USA forsøger at sætte sig på olien, og fx amerikanske virksomheder får alle kontrakterne, vil det bekræfte den værste arabiske mistanke om, at demokrati-retorikken blot var et påskud.

Tilsvarende bør såvel USA som EU gøre en forstærket indsats for at få en fredsproces mellem Israel og Palæstina på skinnerne. Mange vil pege på, at reformer i de arabiske lande i sig selv vil gøre en løsning af Israel-Palæstina konflikten nemmere, jf. tesen om at to demokratier ikke går i krig imod hinanden. De vil også – med en vis ret - indvende, at de arabiske lande blot bruger denne konflikt og Irak-krigen som en dårlig undskyldning for ikke at reformere sig.

Palæstina-konflikten

Det er nærmest en nationalsport i mange af de arabiske lande at give andre skylden for de fortrædeligheder verden har påført dem – det være sig kolonifortiden, Israel, globaliseringen eller USA. Landene i regionen kommer aldrig videre med den indstilling – Det er nødvendigt, at de erkender, at problemerne kun bliver løst, hvis de arabiske lande selv tager hånd om dem.

Tilbage står, at en løsning af Palæstina-konflikten er vigtig i sig selv. Og en løsning vil også gøre det vanskeligere for de arabiske lande at bruge konflikten som påskud for at udsætte en demokratisering.

Det er almindeligt at trække en parallel mellem bestræbelserne på at reformere Mellemøsten og anstrengelserne under den kolde krig med at nedbryde de kommunistiske diktaturer i Østeuropa. Også i Mellemøsten er der en vis, begrænset demokratisk tradition at bygge på fra 1930'erne til 1950'erne og igen i en periode fra midten af 1980'erne. Men parallellen holder ikke.

Mellemøsten i begyndelsen af det 21. århundrede adskiller sig markant fra Østeuropa under den kolde krig. I Østeuropa var oppositionsgrupperne i sin tid stærkere, de var demokratiske, og de så Vesten som forbillede. I Mellemøsten er oppositionen generelt svag, og den ser med stor skepsis på Vesten. Warszawa-pagtlandene var potentielle modstandere, mens de fleste lande i Mellemøsten er vigtige sikkerhedspolitiske og økonomiske partnere for Vesten.

I fx de baltiske lande var ønsket om national uafhængighed også en drivkraft for demokratiseringsprocessen, fordi såvel USA som EU stillede krav om en reel demokratisering som forudsætning for medlemskab af NATO og Unionen. Og mens det i de østeuropæiske lande var kommunismen, der var påduttet udefra, er det i de arabiske lande demokratiet, der betragtes med mistænksomhed og som et vestligt forsøg på at svække og undergrave disse lande. De liberale reformpolitikere betragtes ofte slet og ret som kollaboratører.

Ligheden ligger snarere i det negative. I Jugoslavien så vi i 1990'erne, hvorledes en række etniske og nationale konflikter førte til krige og konflikter, da låget så at sige blev taget af med centralregeringens fald. Hvis en række regeringer i Mellemøsten – fx i Jordan, Saudi-Arabien og Syrien – bliver væltet i de kommende år, vil vi opleve, at religiøse og etniske mindretal, der ofte går på tværs af statsgrænserne, vil insistere på deres rettigheder med voldelige sammenstød som det sandsynlige resultat.

Det er trods alt grobund for en behersket optimisme, når det gælder demokratiprojektets fremtid. For det første er medierne i de arabiske lande blevet langt mere kritiske – tag tv-stationerne al-Jazeera og al-Arabiyya eller aviser som *Cairo Times* eller Saudi-Arabiens *al-Watan*. Selv om de arabiske landes regeringer ikke bryder sig om, hvad de ser og læser, er det ikke sandsynligt, at denne udvikling vil blive rullet tilbage.

Israel som inspiration

De unge i Mellemøsten er ved at blive en del af en globaliseret virkelighed med adgang til internet, satellit-tv mv. Under rejser i Mellemøsten har jeg gang på gang oplevet den fascinationskraft, Vesten – og især USA – øver på de unge. Det er naturligvis i høj grad vor økonomiske velstand, en friere seksualmoral, musik, film, mode osv., der trækker. Men

jeg tror, at det stikker dybere, og at fascinationen også omfatter vore politiske institutioner og vore grundlæggende værdier. Om end mange arabere har vanskeligt ved at fatte, at vi samtidig støtter enevældige monarker og militærdiktatorer.

For det andet er der tale om eksempler, der smitter. Også i Mellemøsten følger de unge med i verden omkring dem. Under den såkaldte orange revolution i Ukraine kørte tv-stationerne i fx Marokko nonstop reportager fra demonstrationerne i Kiev. På trods af historiske stereotyper gør udviklingen i Tyrkiet også indtryk. Tyrkiet gennemfører i disse år vidtrækkende demokratiske reformer – med en økonomisk vækst på omkring 10% og uden at sætte landets grundlæggende stabilitet over styr.

Paradoksalt nok er det for palæstinenserne måske Israel, der er den vigtigste inspiration, når det gælder demokratisering. De fleste palæstinensere er rygende uenige i den israelske regerings politik. Men mange af dem besøger jævnligt Israel, og det gør et stort indtryk, at befolkningen her kan komme af med deres politikere gennem frie valg. Samtidig slår det mange palæstinensere, at uanset Israels sekulære status, er der mulighed for at praktisere sin religion, som man måtte ønske det.

For det tredje er demokratiet i Mellemøsten nu for alvor sat på dagsordenen. Mange indvender, at demokratisering af Mellemøsten først og fremmest er et spørgsmål

om retorik. Men i den internationale politik spiller retorik i sig selv en rolle – ikke mindst når den kommer fra den amerikanske præsident.

Det ny Irak blev ikke den ønskede katalysator for politisk liberalisering og demokrati i regionen. For mange amerikanere har det været en vigtig, ny erfaring, at det ikke rykkede i Mellemøsten som man forventede, og som det gjorde i sin tid i Øst-europa.

Alligevel har Irak trods alt i en vis forstand været med til at give et momentum for demokratiske forandringer. Krigen har skabt baggrund for selvansagelse i de arabiske lande og dermed været med til at sætte en dagsorden for demokrati. Efter at have forsøgt sig med forskellige begrundelser, af især sikkerhedspolitisk art, er det for USA i dag fremme af demokrati – altså en ideologisk målsætning – der er topprioriteten i Irak.

For det fjerde er den autoritære stat i de arabiske lande under pres teknologisk, bureaukratisk og moralsk. Selv i et land som Saudi-Arabien er der visse forsigtige eksperimenter med friere lokalvalg, og et vist civilsamfund med kvindegrupper og menneskerettighedsorganisationer er ved at vokse frem. Det er alt for lidt, og det går alt for langsomt – men tendensen til at disse grupper får større autonomi i forhold til staten er der trods alt.

Om reformerne vil blive omsat i en mere dybtgående politisk omstilling, afhænger bl.a. af, om det vil

lykkes reformpolitikere at udvikle en attraktiv social dagsorden til at supplere deres mere abstrakte politiske krav. Og af om det vil lykkes mere moderate islamister og sekulære oppositionsgrupper at danne en alliance.

I de vestlige landes fremtidige indsats for at stimulere demokrati- bestræbelser i Mellemøsten bør vi i højere grad bruge guleroden. Når EU har haft så stor succes med at fremme demokratiet i Østeuropa, hænger det i høj grad sammen med, at det var en forudsætning for, at disse lande kunne komme med i EU. Det tilbud har vi ikke til landene til Mellemøsten, men mindre bør også kunne gøre det.

Vi bør eksempelvis fra vestlig side tilbyde bistand og forbedrede handelsvilkår. Eller støtte de pågældende landes medlemskab af internationale organisationer, som fx WTO (Verdenshandelsorganisationen) og NATOs partnerskab for fred.

Men forudsætningen bør være, at disse lande gennemfører mere konkrete forbedringer, ikke alene i lovform, men også i den praktiske politik, fx en forstærket indsats mod tortur, flere politiske rettigheder til kvinder eller en ny valglov, der forbedrer mulighederne for folkelig deltagelse. De vestlige lande bør opfordre landene i Mellemøsten til hver især at udarbejde en køreplan for de politiske fremskridt, som kunne gøre det lettere for borgerne at stille deres ledere til ansvar.

EU i Mellemøsten

Meget taler for, at EU og USA i langt højere grad koordinerer vore bestræbelser, når det gælder demokrati i Mellemøsten. Om ikke andet så for at undgå, at de arabiske lande spiller os ud mod hinanden. EU's profil, når det gælder at forsvare muslimerne, er ganske vist ikke imponerende, jf. vor kolonifortid og mere aktuelt, hvorledes vi lod muslimerne i stikken i Bosnien og Darfur.

Men efter bl.a. overgrebene i Abu Ghraib og i Camp X-Ray på Guantanamo har europæerne, og ikke mindst de nordiske lande, som landet ligger i øjeblikket bedre forudsætninger for at fremme de menneskelige rettigheder i den arabiske verden. Omvendt har USA den vægt og indflydelse, der skal til for at gøre en forskel. For de arabiske regeringer gør EU ikke skade, men er heller ikke en central spiller som USA.

Men den amerikanske styrke kan være et tveægget sværd. Brugen af militær magt i fx Irak kan være med til at støde arabiske reformpolitikere fra USA. Og den markante profil og højstemte retorik kan også skabe farlige forventninger om, at det er muligt at opnå hurtige resultater i indsatsen for at inspirere demokratiske fremskridt.

På grund af den geografiske nærhed er det for Europa en nødvendighed at engagere sig i Mellemøsten. I EU oplever vi direkte politiske og økonomiske forandringer i

Mellemøsten – tag fx immigrationsstrømmene. Gennem den såkaldte Barcelonaproces har EU gennem 10 år engageret sig i et økonomisk og kulturelt samarbejde med Middelhavslandene. Men i Europa går vi på tåspidserne, når det gælder de politiske reformer, hvor vi – altså EU overordnet set – i højere grad prioriterer fx kommercielle interesser. Når det gælder fremme af demokrati, er det siden 11. september amerikanerne, der har formået at sætte dagsordenen.

Først og sidst bør vi lære de arabiske lande bedre at kende – og de bør lære os bedre at kende. Både på ekspertniveau og i befolkningerne ved vi alt for lidt om hinanden. Fordommene er farlige, fordi de kan føre til stereotyper og had, der igen kan lede til vold og terror – og til restriktioner for rejser og immigration.

De vestlige lande bør i samarbejde

med moderate arabiske lande i fællesskab formulere en politik for religiøs og kulturel tolerance. Vi bør sætte ind i forhold til undervisningen i skolerne, give bedre adgang til at lære arabisk og indføre udvekslingsordninger, bl.a. for studerende. Men en sådan politik vil kun blive kronet med held, hvis den også involverer civilsamfundene.

Her kunne vi lade os inspirere af "Next Stop Sovjet", hvor mange mennesker drog til Sovjetunionen i 1980'erne for at være med til at nedbryde fjendebilleder og fremme mellemfolkelige kontakter. På den måde vil vi kunne gøre den lange vej til det arabiske demokrati lidt kortere.

Erik Boel, tidligere chefrådgiver på Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), nu forstander på Krogerup Højskole

Kold krig

Klaus Carsten Pedersen

Dette massive værk, som har været fem år undervejs, er et uomgængeligt bidrag til indsigt i en historisk epoke, som vi – næsten – har lagt bag os. Det bør ikke overraske, at mange af forfatterens valg og vurderinger kan diskuteres

Danmark under den kolde krig 1-4.
Dansk Institut for Internationale Studier. København 2005. Ca. 2.350 s.

Den 30. juni offentliggjorde Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS) sin udredning *Danmark under den kolde krig*. Udredningen er et massivt værk i fire bind med i alt 2.350 sider, inkl. flere tusinde henvisninger og 150 sider bilag, kildefortegnelse og indeks. Til pressen udsendte DIIS syv sider med udredningens hovedpunkter, og man kan formode, at disse syv sider var udgangspunkt for den megen medieomtale og den kortvarige, men livlige debat, som udspandt sig på tærsklen til sommerferien. Debatten drejede sig overvejende om firsernes fodnotepolitik. Medlemmer af og sympatisører med det daværende "alternative sikkerhedspolitiske flertal" følte, at udredningen havde gi-

vet fodnotepolitikken et anerkennende klap på skulderen.

I sommerens løb ser et antal entusiaster ud til af have gnavet sig igennem værket, og her i september er den egentlige debat gået i gang med møder mellem udredere og mere eller mindre kritiske kommentatorer i bl.a. Selskabet for Samtidshistorisk Forskning og Det Udenrigspolitiske Selskab. Debatten skal ikke anmeldes her, og vi har vel også kun set begyndelsen af det lange, seje træk.

I betragtning af det enorme arbejde, som en håndfuld udredere har præsteret gennem fem år, må det være på sin plads allerførst at se på, hvad de egentlig blev bedt om. Kommissoriet lyder i sin helhed:

"[Udredningen] skal belyse den sikkerhedspolitiske strategi og den militære trussel fra Sovjetunionen og de øvrige Warszawapagtlande mod

Danmark og det øvrige Vesteuropa, herunder navnlig de øvrige vesteuropæiske NATO-lande.

Udredningen bør indeholde en beskrivelse og vurdering af den kvantitative og kvalitative konventionelle styrkeopbygning i Sovjetunionen og andre Warszawapagtlande over perioden med særligt henblik på at beskrive truslen i form af et angreb på Vesteuropa og i forbindelse hermed truslen mod dansk territorium. Den sovjetiske udvikling og deployering af nukleare våben og andre masseødelæggelsesvåben og disse fremføringsmidler bør endvidere beskrives, ligesom sovjetiske kendte doktriner for anvendelse af våben, samt de overordnede sovjetiske overvejelser vedrørende opbygning og anvendelse af nukleare styrker bør beskrives.

Endvidere bør udredningen omfatte Warszawapagtlandenes politiske aktiviteter. Det gælder både den officielle politik og andre aktiviteter, som var rettet mod Danmark og de andre nordiske lande. Sovjetiske regerings- og partiorganers rolle i formuleringen af den overordnede strategi over for Danmark og de øvrige nordiske lande samt Forbundsrepublikken Tyskland bør søges beskrevet sammen med en redegørelse for KGB's, GRU's og øvrige efterretningstjenesters rolle. Overordnede politiske og militærstrategiske overvejelser i Warszawapagtlandene om påvirkning af Danmarks NATO-politik bør også belyses.

Endelig bør udredningen omfatte en gennemgang af den officielle danske sikkerhedspolitik og den danske sikkerhedspolitiske debat med særlig vægt på perioden hen imod den kolde krigs afslutning. Warszawapagtlandenes forsøg på at opnå direkte eller indirekte indflydelse, herunder gennem danske partier og organisationer m.v., på den danske debat og politikfastlæggelse på det udenrigs- og sikkerhedspolitiske område er i den forbindelse af særlig interesse. Warszawapagtlandenes vurdering af den førte sikkerhedspolitik indflydelse på det danske forsvarsberedskab og Danmarks stilling i NATO ønskes også belyst sammen med en belysning af Danmarks NATO-allieredes vurderinger og overvejelser i relation til Danmark.”

Strukturen

For at få hold på det omfattende materiale har udrederne for det første delt perioden 1945-1991 i tre dele, som har fået hver sit bind: *Den tidlige kolde krig 1945-1962*, *Détente 1963-1978* og *Sidste fase af den kolde krig 1979-1991*. Denne periodisering kan diskuteres; men den kan sagtens forsvares, og bindene bliver i snit på ca. 700 sider. Det mere håndterlige bind 4 *Konklusion og perspektiver* giver en oversigt over truslen mod Danmark, den vestlige ramme for dansk sikkerhedspolitik og den politik i nationalt perspektiv på i

alt ca. 90 sider. Bind 4 rummer også 80 sider bilag, 60 sider kildefortegnelser og et register til alle fire bind på 20 sider.

For det andet er der valgt en emnemæssig systematik, som følges i alle tre periodebind: I rækkefølge behandles den internationale kontekst, den sikkerhedspolitiske debat i Danmark - meget omfattende - og formuleringen af dansk sikkerhedspolitik. Først derefter kommer kapitlerne om østlige aktiviteter rettet mod Danmark: strategier og kampanjer, efterretningsvirksomhed og endelig den militære trussel mod Danmark. Sidst i hvert bind kommer de eksterne vurderinger af dansk sikkerhedspolitik, de vestlige og de østlige - og udredernes egne konklusioner.

Det er påfaldende, at systematikken er vendt på hovedet i forhold til systematikken i kommissoriet: Udredningerne starter med den danske sikkerhedspolitiske debat og politik og ser først derefter på de problemer, som debatten og politikken formodes at handle om. Det forekomme umiddelbart ulogisk, men er måske et udtryk for, at debatten drejede sig om meget (alt?) andet end den østlige trussel mod Danmark. En pointe vi vender tilbage til.

For det tredje har udredningerne valgt at analysere den kolde krigs parters politik, eller rettere skiftende politikker igennem hele forløbet i forhold til på den ene side "systemkonflikten" mellem Øst og Vest og på

den anden side begge parters "sikkerhedsdilemma" (den enes sikkerhed er den andens usikkerhed og omvendt). Inden for denne ramme analyseres Danmarks sikkerhedspolitik med udgangspunkt i adaptations-teorien som et samspil mellem "balancepolitik" og "affindelsespolitik" såvel i forhold til alliancen som i forhold til modstanderen. Inden for disse overordnede adaptive orienteringer, der ses som meget stabile, beskrives et antal forskellige strategier, som varieres efter omstændighederne.

Man spørger sig selv, om den kolde krigs beslutningstagere var særlig bevidste om denne systematik eller om den velordnede strategiske værktøjskasse, som udredningen definerer for os. De af dem, som læser udredningen i dag og trænger igen gennem dens stedvis lidt overvældende akademiske kancellistil med det rige indhold af verbalsubstantiver og politologisk og militær fagterminologi, vil måske have svært ved at genkende deres egne overvejelser dengang. Apropos sproget er det stedvis interessant at se på, hvad man kunne kalde det verbale kropssprog. En sætning som "I 1955 blev delingen af Europa endeligt formaliseret med indlemmelsen af det nu genmilitariserede Tyskland i NATO og den sovjetiske oprettelse af Warszawapagten" har to minusord på vestsiden og ét neutralt ord på østsiden.

Udredningerne har støttet sig på et omfattende samtidigt primærkilde-

materiale, heriblandt meget arkivmateriale, som ikke før har været tilgængeligt, fx fra FE og PET og fra Polen og DDR. Hertil slutter sig samtidigt presse- og debatstof og erindringslitteratur samt interviews med et antal af periodens aktører. Man bemærker, at der er fire V/K-politikere blandt de interviewede og femten fra De Radikale og venstrefløjen. Derudover er der anvendt en enorm mængde sekundære kilder; litteraturlisten er langtfra udtømmende, men rummer over 1.000 bøger og artikler. Det er aldeles imponerende, hvad udrederne har nået at læse og skrive i løbet af de fem år, der er medgået, også selv om der synes at være investeret 25-30 mandår i projektet. De gør undervejs omfattende rede for mange af deres kildeproblemer, metodeproblemer og fortolkningsproblemer for så vidt som de er opmærksomme på dem.

Men fortolkes og konkluderes skal der, og det bliver der også. Mangt kan man forstå og sympatisere med; men meget vækker til diskussion, og noget provokerer til modsigelse og afvisning. Her skal blot ganske kort og urimeligt forenklet refereres nogle af udredningens væsentligste konklusioner, og der skal knyttes en kommentar til hver af dem. Desuden vil et par specielle temaer blive trukket frem til nærmere beskuelse. Fokus er næsten udelukkende på udredningens bind 3 og 4, som den meste interesse, ros og kritik har samlet sig om.

Truslen

Konklusion: I den kolde krigs sidste fase overvurderede vi i Vest den sovjetiske trussel. Der synes i en vis forstand ikke at have været nogen, for så vidt som man ikke har kunnet finde dokumentation for, at Sovjetunionen på noget tidspunkt havde til hensigt at foretage et uprovokeret angreb.

Kommentar: Konklusionen tyder på en forenklet opfattelse af trusler og deres dynamik. Krige mellem nogenlunde jævnbyrdige parter begynder næppe med et planlagt uprovokeret angreb. Men de begynder nogle gange alligevel, fordi kriser udvikler sig, og situationer fejlfortolkes, eller fordi angriberen har en meget rummelig definition af, hvad der er en provokation. Udrederne hævder, at USA og dets allierede fejlbedømte truslen, fordi de kun så på den militære styrkeopbygning og ikke på modpartens mulige hensigter. Det var dog vist først den såkaldte Rumsfeld-rapport fra slutningen af 1990'erne, som roste sig af at have udviklet en helt ny og bedre "metode" i form af en trusselsvurdering, som så helt bort fra USA's potentielle modstanderes hensigter.

Under den kolde krig var princippet i efterretnings- og varslingstjenesternes trusselsvurdering, at truslen måtte ansues som et produkt af hensigt multipliceret med styrke, at styrke ikke kunne opgøres absolut,

men kun relativt (modstanderens styrke divideret med egen styrke i en given geografisk og operativ sammenhæng), og for det tredje, at modstanderens hensigt selvfølgelig var påvirket af hans styrke. Der var også påvirkning den modsatte vej, for selvfølgelig var der en hensigt bag styrkeopbygningen.

Udredernes trusselsmodel er mindre stringent; men dens virkelige svaghed er, at den tilsyneladende overser, at styrken (som altså er relativ) lægger en praktisk ramme om de mulige hensigter. Til gengæld har de helt rigtigt fat i, at disse forskellige faktorer og især det komplicerede samspil mellem dem ikke let lader sig måle. I Danmark var der yderligere den komplikation, at Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) kun skulle følge og vurdere Warszawapagtens hensigter og styrker, mens ansvaret for vurderingen af vore egne og vore allieredes styrker lå i Forsvarskommandoen, som også havde ansvaret for nettovurderingen. Det er i parentes bemærket således en forfejlet kritik, når udredningen et sted lidt spidst noterer, at FE "ikke ses at have forholdt sig" til amerikanske aktiviteter i Østersøen.

FE havde til gengæld et meget detaljeret og præcist overblik over Warszawapagtens styrker, bevæbning, deployering og øvelsesmønstre og en god ide om kvaliteten af udrustningen og personellets uddannelse og kvalitet. Tallene var meget store og de blev ved at vokse til den

bitre ende. FE's hovedopgave var varsling, og for ikke at slide på troværdigheden gav man sig kun nødtvunget af med langsigtede prognoser; men man anså det allerede i 1979 for sandsynligt, at den sovjetiske økonomi ville nå grænsen for sin ydeevne i midten af 1980'erne, og at radikale reformer da ville være nødvendige. (Når anmelderen ved dette så sikkert, er det fordi han selv udarbejdede prognosen til brug for Udenrigsministeriets og Forsvarsministeriet langtidspanlægning.)

Der var mange tegn på, at den sovjetiske ledelse selv var klar over, at de økonomiske udsigter var dystre, men ingen tegn på, at det smittede af på forsvaret. Man måtte konstatere, at ledelsens prioritering af forsvaret var skyhøj, og at offerviljen på befolkningens vegne var stor. Og man var nødt til at regne med, at den militære formåen kunne smitte af på hensigterne, og at Sovjetunionen kunne optræde opportunistisk i forfølgelsen af sine mål: udbredelse af socialismen under sovjetisk lederskab og mere konkret: splittelse af den vestlige alliance.

I netop denne forbindelse kan vi i anledning af 200-året for H. C. Andersens fødsel mindes den sovjetiske hærs dagblad *Røde Stjerne*, som den 21. juni 1983 skrev, at de skandinaviske lande af USA var blevet tildelt rollen som Den Standhaftige Tinsoldat (der som bekendt røg i kakkelloven). "I 'den atlantiske solidaritets' navn skal de brændes i kerne-

våbenkrigens bål”. Det var elegant grænsende til det poetiske at indtage eventyrdigteren; for i klartekst ville man jo blot sige, at vi burde melde os ud af NATO, for ellers risikerede vi at blive udslettet af sovjetiske kernevåben.

En anekdote fra det virkelige liv til belysning af en professionel vurdering af truslen mod Danmark: Så sent som i efteråret 1987 mente nogle amerikanske militære planlæggere, som på American Defense University i Washington var sat til at nyvurdere de amerikanske forstærkningsplaner, at der var behov for en radikal forbedring af den planlagte forstærkning til det dansk-tyske korps i Slesvig-Holsten.

De var nået til den opfattelse, som allerede rådede i danske forsvarskredse, at det kunne være krigsafgørende at holde Jylland, men at netop Slesvig-Holsten var sårbart, fordi det lå på grænsen mellem to NATO-kommandoer, fordi to, ganske vist stærke, divisioner her stod over for fem Warszawapagtdivisioner i første echelon, og fordi den designerede amerikanske 9. Division ville være mindst en måned om at komme på plads. Så deres idé var, at halvdelen af Marinekorpset eller hele XVIII Luftbårne Korps burde designeres til Slesvig-Holsten og Jylland - 70.000-80.000 mand fremme på én til to uger med al udrustning. Mens de var i gang med at forsøge at overbevise de relevante chefer, brød freden ud.

Sovjetunionens sammenbrud

Konklusion: Hovedforklaringen på, at Sovjetunionen og dens pagtsystem faldt sammen, var det sovjetiske økonomiske systems ineffektivitet. En hjælpeforklaring var, at den amerikanske “sejrsstrategi” fra slutningen af 1970’erne i høj grad skærpede den sovjetiske ledelses erkendelse af systemets ineffektivitet. Strategien fremskyndede Sovjetunionens sammenbrud, men risikerede på den anden side at fremprovokere en sovjetisk militær panikreaktion med ødelæggende konsekvenser for alle parter. Dermed udgjorde USA og ikke Sovjetunionen den største fare i den kolde krigs sidste fase.

En anden (ligeværdig) hjælpeforklaring var, at Helsingfors-slutakten bidrog til at prikke små huller i jerntæppet og underminere kommunistregimernes autoritet, mens så forskellige folk som konservative og socialistiske ledere fra Europa og USA, amerikanske rustningskontrol eksperter og europæiske fredsforskere alle leverede “konstruktiv imødekommende og brugbare bidrag til den sovjetiske omstilling”.

Kommentar: Man kan vælge økonomisk svaghed som hovedforklaring. Men man kan også vælge som hovedforklaring, at sovjetledelsen var blevet forledt af sin egen ideologi og tradition til at spænde buen så højt i 1970’erne, at det fremprovokerede en dramatisk ændring i Vestens poli-

tik fra afspænding til nyt våbenkapløb. At sovjetledelsen også havde ladet sig forlede af ideologien til at etablere et ineffektivt økonomisk system, som trods enorme ressourcindsatser helt åbenbart ikke ville kunne klare endnu en højteknologisk runde i våbenkapløbet, bliver så kun en hjælpeforklaring. For hvis Vesten ikke havde reageret, havde Sovjetunionen, Warszawapagten og den kolde krig formodentlig kunnet fortsætte i lang tid uanset de enorme spildprocenter i økonomien.

Hvis man kan acceptere dette ræsonnement, bliver den amerikanske "sejrsstrategi" hovedforklaringen på, at Sovjetunionen gav op. Desværre flytter udredningens fokus på den amerikanske politik i 1980'erne og udredernes formodninger om dens farlighed for os alle sammen opmærksomheden bort fra kursændringens årsag.

Amerikanerne opdagede jo omkring 1976-77, at Sovjetunionen trods - eller måske netop for at udnytte - den amerikanske afspændingspolitik i 1972-74 og kraftige nedrustning efter Vietnam-krigen fortsatte *sin* oprustning med uformindsket styrke på basis af støt voksende forsvarsudgifter. Den sovjetiske ledelse fremhævede selv, at der i disse år skete en forskydning af styrkeforholdet mellem Sovjetunionen og USA til dens fordel. Den herved opnåede strategiske jævnbyrdighed er i øvrigt det eneste, som Gorbatsjov nogensinde har rost Bresjnev for.

I disse år opstillede Sovjetunionen desuden en helt ny - og helt uprovokeret - kernevåbentrussel rettet mod Vesteuropa, som fik den socialdemokratiske tyske forbundskansler Helmut Schmidt til at råbe vagt i gevær, og den sovjetiske flåde blev kraftigt udbygget. Det strategiske formål var tydeligvis at afkoble Vesteuropa fra USA. Dertil kom, at Sovjetunionen på mange andre områder førte sig frem med aggressiv retorik, politik og militær optræden.

Alt dette tilsammen lignede en sovjetisk "sejrsstrategi"; men USA, som havde prøvet at være militært overlegen og nu jævnbyrdig, havde ikke lyst til at eksperimentere med den underlegenhed, som tendenserne pegede frem imod. Så USA besluttede at sætte foden ned og sine forsvarsudgifter op, udbygge flåden, opstille nye raketter i Europa rettet mod Sovjetunionen kombineret med et tilbud om at afstå, hvis de sovjetiske raketter blev fjernet - og endelig i marts 1983 at lancere en plan om et ekstremt højteknologisk forsvar mod raketangreb. Idéen var, og effekten blev, at gøre det fuldstændig klart for sovjetledelsen, at dens konfrontationspolitik og "sejrsstrategi" var uholdbar, især fordi den sovjetiske økonomi ikke ville kunne levere varen. USA's europæiske allierede sluttede med større eller mindre betænkelighed op om strategien - undtagen Danmark.

Hvis "sejrsstrategien" således vælges som hovedforklaring, kan freds-

folkenes og vort eget sikkerhedspolitiske flertals indsats højst blive en lille bitte hjælpeforklaring. Men der kan argumenteres for, at denne indsats faktisk forsinkede Sovjetunionens sammenbrud, og at sammenbruddet og den kolde krigs ophør måske slet ikke var kommet, hvis "fredspolitikken" havde haft held til at fortrænge "sejrsstrategien".

Forbundne modsætninger

Konklusion: "Resultatet endte med at blive sovjetimperiets sammenbrud på demokratiske præmisser. Medvirkende til dette resultat var indsatsen fra vidt forskellige og - hvis vi ser på yderfløjene - indbyrdes stærkt uenige grupper og personligheder i Vesten. Alle var de i en vis forstand interaktivt forbundet og nødvendige i en proces, hvis endemål de ikke kunne se, og hvis resultat de ville have forsvoret. I den forstand er der mange, der må deles om æren for det historiske resultat."

Kommentar: En smuk konstruktion, hvor analytikeren fra sit høje udsigtpunkt i bakspejlet ser de små menneskemyrer tumle rundt hver for sig i en overordnet koreografi, de ikke forstår, mod en fælles udgang, de ikke kan se. Postulatet, som man ikke behøver at acceptere, er at "sejrsstrategerne" må deles med "fredspolitikkerne" om æren for Sovjetunionens sammenbrud og den kolde krigs ophør.

Det indebærer, at kombattanterne i 1980'ernes danske slagsmål om sikkerhedspolitikken i virkeligheden var interaktivt forbundne og lige nødvendige i den proces, hvis endemål de ikke kunne se. Det sikkerhedspolitiske flertals NATO-kritiske og Sovjet-hjælpsomme dagsordner og de fodnoter, som det tvang regeringen til at sætte under ellers enstemmige NATO-beslutninger, ydede deres bidrag til Sovjetunionens sammenbrud, og regeringens beroligelse af vore allierede og vort fortsatte bidrag til alliansens integrerede militære samarbejde ydede deres. Mange vil ikke lade sig overbevise af udredernes omfattende argumentation; men når enden er god, er selvfølgelig alting godt.

Socialdemokratiet i 1980'erne

Konklusion: Det socialdemokratiske kursskifte, som betingede det sikkerhedspolitiske flertal i 1982-1988, var baseret på en ny, kvalificeret analyse af den kolde krigs risici og afspændings- og fredspolitikens muligheder, og den var forankret i Scandilux-samarbejdet med søsterpartier i nabolandene. For så vidt som den nye politik havde gamle rødder i partiet, var den egentlig også blot udtryk for kontinuitet. Indenrigspolitisk taktik kom langt nede på listen over motiverne bag kursskiftet.

Kommentar: Man kan opstille en alternativ forklaring på det socialde-

mokratiske kursskifte, som jo først for alvor slog igennem i 1982 nogle måneder efter, at partiet var gået i opposition. Den er uhyre ligetil, men også så rent taktisk, at ingen socialdemokrat kan stå ved den offentligt, og at alle akademiske analytikere lige siden har slået knuder på sig selv for at argumentere uden om den. Ikke desto mindre var den også mange udenlandske iagttageres foretrukne forklaring.

Den lyder således: Da partiet i opposition ikke kunne profilere sig på økonomien, som det selv havde kørt ud "på afgrundens rand", valgte det at bruge sikkerhedspolitikken. På dette ene område kunne det regne med tøvende støtte fra De Radikale, som på andre områder støttede regeringen, og jublende støtte fra venstrefløjten. På dette ene område kunne det med et beskedent flertal i ryggen genere regeringen og måske vinde nye vælgere blandt neutralistisk indstillede danskere. Det krævede blot, at partiet afgørende vendte ryggen til den alliancepolitik, det siden 1949 havde taget ansvar eller medansvar for.

Konfrontationen i Folketinget eskalerede, og da regeringen endelig i foråret 1988 tog et valg på "anløbssagen", ønskede De Radikale ikke længere at lade sig bruge. Det "alternative" sikkerhedspolitiske flertal ophørte med at eksistere, og et mærkeligt og ubehageligt kapitel i Danmarks udenrigspolitiske historie var slut. Det er måske ikke overra-

skende, at kommentatorer med tilknytning til eller sympati for det daværende "alternative" flertal mener, at det mærkelige og ubehagelige var, at regeringen ikke meget hurtigere tog et valg på spørgsmålet. Men for regeringen var den skadeskudte økonomi umiddelbart det største sikkerhedsproblem for Danmark, og derfor gjorde den ikke "fodnoterne" til et kabinetsspørgsmål før i 1988, og derfor ville De Radikale i øvrigt ikke stemme for en mistillidsdagsorden.

Det har givet anledning til uberetigede påstande om, at heller ikke regeringen tog alliancepolitikken alvorligt. Regeringen regnede blot ikke med, at et hurtigt valg ville forbedre forholdene, og den regnede med at kunne "holde fortet" i alliancen med uformelt diplomati og ved at passe det daglige forsvarssamarbejde. I øvrigt sluttede Socialdemokratiet sig igen til den sikkerhedspolitiske hovedstrøm efter Murens fald, og efter yderligere tre år genvandt det regeringsmagten og førte derefter en aktivistisk udenrigs- og ikke mindst forsvarspolitik i samarbejde med vore allierede i NATO og i FN-regi.

Alliancen og indflydelsen

Konklusion: Vore allierede var ikke glade for fodnoterne; men de slog sig til tåls med, at en alliancetro regering stadig havde hånden på roret, at vi stadig stillede op i det militære samarbejde, at det nok i bund

og grund drejede sig om dansk indenrigspolitik, og at det i den store sammenhæng alligevel ikke gjorde meget fra eller til, hvad lille Danmark sagde. Der spores således ingen konsekvenser af Danmarks officielle særstandpunkter, og tab af vort i forvejen beskedne prestige og indflydelse var begrænset til det forsvars- og sikkerhedspolitiske miljø.

Sovjetunionen var ganske vist fornøjet, men regnede ikke med at kunne få noget ud af den danske enegang. For "samlet set var Danmark ikke en forbeholden allieret, men blev både politisk og militært integreret mere og mere i NATO og langt overvejende af sine partnere opfattet som et loyalt alliancemedlem.

Kommentar: Det er da klart, at Danmark i 1980'erne ikke betød og stadig ikke betyder meget i den store sammenhæng. Men i den kolde krigs vanskelige slutspil lagde vi vort lille lod i den forkerede vægtskål. Det havde ganske rigtigt ikke målelige konsekvenser for vort renommé som fx eksportland (denne lidet overraskende observation finder udredningen anledning til at fremhæve). Men vore allierede, hvis militære støtte vort forsvar afhang af, var skuffede og irriterede, og USA fandt det nødvendigt for én gangs skyld at anbringe en professionel topdiplomat som ambassadør i København.

Ambassadør Todman, som Svend Auken havde mindst én ubehagelig

samtale med, har ikke ladet sig interviewe. I stedet har man spurgt hans daværende medarbejder Peter Swiers. Men Swiers mener sig fejlfortolket, bl.a. fordi man har valgt ikke at tage hensyn til en mail, som han sendte efter interviewet med en præcisering af, at USA faktisk så med alvor på den danske enegang.

Disse og flere ubehagelige kendsgerninger om Danmarks samarbejde med vore allierede i den afgørende sidste fase af den kolde krig forsvinder i udredningens samlede konklusion om Danmark som allieret, som gælder hele forløbet fra 1949 til 1991. Er det en analytisk gevinst at slå alt sammen og tage gennemsnittet, eller er det - endnu - et forsøg på at bagatellisere problemerne med det sikkerhedspolitiske flertals fodnoter?

Man kan i øvrigt formode, men ikke bevise, at den socialdemokratiske ledelses taktiske manøvrer i 1980'ernes udenrigs- og sikkerhedspolitik, som inkluderede et nej til EU's indre marked, bidrog til, at Socialdemokratiet som det eneste parti måtte opleve, at et flertal af dets vælgere i juni 1992 stemte imod partilinjen, som var en anbefaling af et ja til EU-traktaten.

Følgen blev, at vi til i dag har måttet trækkes med bl.a. et forsvarsforbehold, som ingen tør påstå tjener landets interesser på nogen som helst måde. Det koster altså indflydelse og ikke kun i EU.

Forsvarets Efterretningstjeneste

Udredterne har haft adgang til flere tusinde sider efterretningsoversigter fra Forsvarets Efterretningstjeneste (FE). De synes i det store og hele tilfredse med kvaliteten af det omfattende materiale, og de trækker kraftigt på det. Men de skriver også, at "det fremlagte materiale - ud over sine faktuelle oplysninger om den østlige trussel - kaster lys over den ideologi og omverdensforståelse, som var bærende for de danske efterretningstjenesters arbejde".

FE's "ideologi" var, at man som loyale embedsmænd skulle løse de opgaver, man fik pålagt af regeringen, og at der aldrig måtte kunne opstå tvivl om tjenestens troværdighed. Når politikkerne årligt bevilgede trecifrede millionbeløb for at få gjort varslingen så præcis som mulig og især så hurtig som mulig, skulle de ikke i en krise være nødt til at bruge tid på at overveje, om FE nu leverede sit bedste bud eller fx bare snakkede dem efter munden. Af samme grund blev der i øvrigt heller aldrig gjort forsøg på at presse bestemte konklusioner ud af FE.

Men det er jo nok ikke den type "ideologi", den citerede passus i udredningen sigter til. Den er derimod en forblømt antydning af, at FE så på sin opgave gennem et ideologisk filter og en - indskrænkende - omverdensforståelse, at FE kort sagt forholdt sig usagligt og uprofessionelt til sit arbejde. Det er en ganske grov insinuation, som man burde

have begrundet nærmere eller udeladt.

FE's primære opgave, som var defineret af regeringen, var at kunne varsle om et eventuelt sovjetisk angreb rettet mod os eller vore naboer og allierede. Til det formål måtte man opbygge og vedligeholde et umådeligt omfattende og detaljeret "normalbillede" af den potentielle angriber: hans militære styrker, deres placering, bevægelser, uddannelse og øvelsesmønstre, men også hans tekniske formåen, økonomiske situation og politiske forhold og ytringer. Et normalbillede er nødvendigt for at kunne opdage og fortolke afvigelser. De allerfleste vil kun give anledning til justering af normalbilledet; men nogle kan være indikatorer på en unormal og evt. truende udvikling.

FE havde selvfølgelig ingen interesse i at fremstille forholdene værre eller bedre, end de var. FE løste sin opgave uafhængigt og professionelt, og arbejdet var et nødvendigt grundlag for selvstændige danske beslutninger; men det nød også stor respekt blandt vore allierede og var måske et af de væsentligste - og mindst kendte - danske bidrag til NATOs fælles forsvar.

Ubåde i skærgården

Det er i fuld overensstemmelse med kommissoriet, at udredningen interesserer sig for den sovjetiske ubådsaktivitet i svensk farvand. FE kritise-

res for at udelade en række spørgsmål om den strandede ubåds opgaver, "som i dag forekommer naturlige". Udrederne formoder, at det "beroede på en vis uvilje mod at blotlægge sin egen usikkerhed og manglende viden i en efterretningsoversigt, der gik ud til et stort antal modtagere". Det lyder jo ikke godt; men næste sætning, som i sammenhængen måske også skal forstås som kritik, vil denne anmelder tillade sig at opfatte som et ridderslag til FE: "Der er i disse oversigter en klar tendens til at prioritere fakta og ny viden på bekostning af diskussioner af muligheder."

Netop! FE skrev helst kun, hvad man kunne stå ved: Der *var* en ubåd langt inde i forbudt område. Det *var* næsten en umulighed, at den skulle være kommet derind ved en fejltagelse - om end det selvfølgelig var en fejl, at den gik på grund på vej ud igen. Den *var* sovjetisk. Den *var* højst sandsynligt bestykket med kernevåben. Og på dette solide grundlag konkluderede man meget naturligt, at såvel operationer i skærgården som kernevåben på Whiskeyklasse ubådene i den sovjetiske Østersøflåde nok var en del af normalbilledet.

Alle forklaringer har lige siden beroet på spekulationer; for desværre turde svenskerne ikke slæbe ubåden i dok i Karlskrona, skille den ad og afhøre hver eneste mand ombord, som de kunne have gjort med al folkeret i ryggen. Det ville

russerne uden tvivl selv have gjort, hvis de havde fået serveret en svensk eller anden fremmed ubåd på samme vis i Riga-bugten eller den estiske skærgård, og så ville man med stor sikkerhed have fundet ud af, hvad det hele gik ud på. I stedet gik svenskerne i selvforhandling, som endte med betingelsesløs udlevering af ubåden efter ti dage, og de har diskuteret sagen lige siden.

Et godt, men sjældent set bud på en forklaring på den sovjetiske aktivitet kunne være, at ubådene øvede sig i at forlægge til og operere fra den svenske skærgård, hvor det er langt lettere at gemme sig end på den baltiske kyst. Den er enkel og kan begrundes operativt, men er måske ikke så spændende som teorierne om efterretningsoperationer og forberedelser af sabotage.

Udrederne gætter i øvrigt på, at grunden til, at FE ikke gjorde meget ud af efterretningsaspektet nok var, at danske myndigheder jo selv anvendte ubåde til indhentning af efterretninger. Som denne spekulation er anbragt i sammenhængen, synes den at insinuere, at danske ubåde nok også sneg sig ind i andre landes territorialfarvand. Det uddybes ikke nærmere; men udrederne synes væsentlig mindre interesserede i de sovjetiske operationer end i spinkelt begrundede formodninger om, at NATO-lande efter den sovjetiske stranding gennemførte hyppige operationer i svensk farvand i masekepi med den svenske flåde bag om

ryggen på den svenske regering. Skulle dette have noget på sig, må disse operationer dog vel betegnes som i en eller anden forstand venligtsindede. Det var de sovjetiske ikke, og sådan blev de bestemt heller ikke opfattet af den svenske offentlighed.

Det forsvundne fjendebillede

Udredningens vægtning af ubådsfærers forskellige sider falder smukt i tråd med dens fokusering på den amerikanske "sejrsstrategi", der dominerede den kolde krigs sidste fase, indledt af præsident Carter og videreført og forstærket af præsident Reagan. Behandlingen af "Sejrsstrategien" og diskussionen mellem USA og de europæiske allierede skygger som nævnt noget for analysen af, hvad Sovjetunionen foretog sig.

Man kommer i den forbindelse til at tænke 1980'ernes store officielle analyse af Danmarks sikkerhedspolitiske situation *Dyvig-rapporten*. Den kom i 1985, og karakteristisk for tidspunktet handlede den stort set udelukkende om forholdet til vore allierede. Forholdet til Sovjetunionen blev ikke analyseret og næsten ikke omtalt, hvilket fik Niels Erik Rosenfeldt til at skrive en kronik i *Berlingske Tidende* om "Fjendebilledet der helt forsvandt" og Det Udenrigspolitiske Selskab til at organisere et stort og gennem mange måneder forberedt seminar i november 1986

med nogle af tidens bedste Sovjetkendere om "Sovjetunionen og dansk sikkerhedspolitik" for at fylde hullet ud.

Udredningen vurderer da også, at "det i de urolige 1980'ere var 'alliancespillet', ikke 'modstanderspillet', der var i centrum". Det kunne jo fx hænge sammen med, at Folketingets sikkerhedspolitiske flertal i "de urolige 1980'ere" ikke var meget for at udpege nogen egentlig modstander, og uden en defineret modstander glider 'modstanderspillet' jo nødvendigvis i baggrunden. Men hvis det dominerende 'spil' i virkeligheden var 'magtspillet' i Folketinget, glider jo også 'alliancespillet' i baggrunden som et sideshow i den danske indenrigspolitik, og så mangler der en væsentlig dimension i udredningens fine modeller.

Oversete indikationer

Når den kolde krig kunne ende så hurtigt og så fredeligt, skyldtes det ikke kun, at Sovjetunionen brat skiftede kurs og søgte samarbejde i stedet for konfrontation. Det er i sammenhængen, og i udredningen, et noget overset faktum, at Vesten helt umiddelbart var - og derfor vel hele tiden må have været - klar til at tage imod en udstrakt hånd. Er det ikke en indikation fra 'slutspillet' på, at hovedansvaret for den kolde krig må placeres på Sovjetunionen?

En indikation på det samme fra 'åbningspillet' kan man få ved at gå

til en trykt og publiceret dansk primærkilde af høj lødighed, som tilsyneladende ikke optræder i nogen af koldkrigshistoriernes litteraturlister, så lad os slå et slag for den her: Erik Ib Schmidt, *30 Aars kommunistisk Politik*, 1948 (286 s.).

Han var medlem af DKP fra 1931, til han meldte sig ud i 1939. Han arbejdede i længere perioder for partiet i Tyskland, Frankrig og Moskva og blev leder af DKU. Han havde således et yderst indgående personligt kendskab til kommunistisk og sovjetisk politik. Han var en knivskarp analytiker og særdeles velformuleret og fik senere en lysende karriere i centraladministrationen som en af sin tids mest betydelige departementschefer.

Bogen udkom efter den kommunistiske magtovertagelse i Prag, og den pegede på, hvorfor og hvorledes Sovjetunionen og kommunismen udgjorde en alvorlig fare for Vesteuropas demokratier.

Anbefales til læsning

Udredningen vil stå som en uomgængelig materialesamling om perioden. Informationsmængden er overvældende, men til at finde rundt i. Mængden af overvejelser, vurderinger, skøn, gætterier og insinuationer er også stor, og udredningen har for længst bevist, at den er et fortræffeligt udgangspunkt for

livlige debatter om den kolde krig. Og i betragtning af, hvor mange bøger om besættelsen, der fortsat skrives, bør man nok gå ud fra, at den kolde krig vil blive analyseret og diskuteret i endnu mange år, bl.a. fordi der forhåbentlig efterhånden vil blive frigivet højst relevant arkivmateriale, som endnu ikke er tilgængeligt.

Man kunne have ønsket sig bind 4 udvidet til en solid monografi om emnet med bind 1-3 i let slanket udgave som bilagsbind. Som det nu er, kan det varmt anbefales at læse bind 4 og evt. nøjes med lejlighedsvise ekskursioner i bind 1-3, hvor mængden af træer skygger lidt for skoven. Overblikket over den kolde krigs sidste turbulente tredjedel i dansk perspektiv henter man måske bedst i Nikolaj Petersens velskrevne bind 6 af *Dansk Udenrigspolitikks Historie*.

Det bør ikke bebrejdes en anmelder i *Udenrigs*, at han på falderebet også slår et slag for dette tidsskrifts forløber *Fremtiden*, som udkom fra 1945 til 1987 og videreførtes som *Udenrigs* fra 1988. Det optræder ikke blandt udredningens benyttede tidsskrifter - med mindre der skulle være tale om det *Fremtiden*, som oplyses udgivet af De Radikale - så lidt som næsten alle Det Udenrigspolitiske Selskabs andre udgivelser fra perioden. De kan alle lånes på selskabets bibliotek.

Separatisme, terrorisme, banditisme

Anna Libak

En række nyere bøger slår fast, at Ruslands krig i Tjetjenien føres så brutalt, at de russiske styrker snarere bidrager til at skærpe konflikten end til at løse den. Til gengæld hersker der blandt forfatterne en vis uenighed, om Rusland har nogen gavn af krigen

Vibeke Sperling: **Åh Tjetjenien – Den uendelige krig i Europa.** *Gyldendal, 2004, 198 s.*
Dmitri V. Trenin and Aleksei V. Malashenko with Anatol Lieven: **Russia's Restless Frontier – The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia.** *Carnegie Endowment for International Peace, 2004. 264 s.*
Anna Politkovskaja: **Putins Rusland – når magt korrupperer.** *Høst & Søn, 2004, 384 s.*

Da det russiske meningsmålingsinstitut Levada Center i august offentliggjorde en undersøgelse af, hvad der optager russerne, var krigen i Tjetjenien end ikke nævnt blandt de ti vigtigste emner. Bekymringen over voksende inflation og

arbejdsløshed overskyggede ganske krigen, som russerne ifølge meningsmålingsinstitutets direktør Jurij Levada er kommet til at betragte ligesom "dårligt vejr": Trist, men uomgængeligt.

Efter læsning af den sidste bog-sæsons gode bøger om krigen i Tjetjenien kan man roligt konkludere, at befolkningens interesse for krigen overhovedet ikke står i forhold til den betydning for Rusland, som krigen har. Vibeke Sperling begynder sin bog *Åh, Tjetjenien*, på nøjagtig samme vis som Dmitrij Trenin og Aleksej Malasjenko begynder deres, *Russia's Restless Frontier*. Nemlig med at citere en prominent politiker for, at "Vi har Tjetjenien over det hele". Og journalisten Anna Politkovskaja

kunne for så vidt have begyndt sin bog *Putins Rusland* på samme vis.

For forfatterne er enige om, at den lille nordkaukasiske republik Tjetjenien år for år er kommet til at fylde så vældig meget mere end dens geografiske størrelse på lidt mere end halvdelen af Jylland beretiger til.

Den krig, som Boris Jeltsin i 1994-1996 efter eget udsagn førte mod en bande separatister i en enkelt af Ruslands 89 republikker og regioner, har Putin siden 1999 gjort til en krig mod hele den internationale terrorisme, der nu kan ramme hvor som helst i Rusland.

Gradvist, men sikkert er konflikten vokset fra i starten af halvfemserne at være en regional konflikt til at blive en del af den russiske stats *raison d'être*. På samme måde som staten Israel i høj grad er defineret ved sit forhold til palæstinenserne, er Rusland i dag defineret af sit forhold til Tjetjenien. Alle politiske diskussioner om landets fremtid tager pludselig farve af Tjetjenien, som de i Israel tager farve af Gaza og Vestbredden. Det virker for eksempel underligt sekundært at diskutere sundhedspolitik eller retsreformer i et land ramt af borgerkrig.

Givetvis har man tidligere – før Sharons tilbagetrækning fra Gaza aktualiserede spørgsmålet – også i Israel kunnet lave stribevis af meningsmålinger, hvor forholdet til palæstinenserne overhovedet ikke fremstod som en hovedbekymring.

Det blev opfattet som en præmis for statens eksistens ligesom krigen i Tjetjenien.

Brutal fremfærd

Forfatterne til de tre bøger er også alle enige om, at en stor del af skylden for eskaleringen af konflikten ligger på russisk side. De føderale styrker har hærget, plyndret, voldtaget og myrdet løs i Tjetjenien, og dermed gjort alt for at overbevise den tjetjenske civilbefolkning om, at den intet godt kan vente sig af en tilværelse inden for den russiske føderation.

Forfatterne bringer flere eksempler, men hvorfor ikke tage et dugfrisk et, da der jo er nok at vælge imellem: I skrivende stund kan man i russisk presse læse, at det stadig er uvist, hvad der er blevet af 11 tilfældige beboere fra den tjetjenske landsby Borozdinovskaja, der pist forsvandt for et par måneder siden efter en natlig "rensningsoperation". Vistnok blev den foretaget af en spetsnaz-enhed fra Vostok bataljonen i den russiske hærs 42. division hvori der indgår mange tjetjenerne.

Den militære anklagemyndighed i Nordkaukasus har hårdt presset af mange vidneudsagn åbnet en efterforskning, hvor det militære personel står som hovedmistænkt. Men ingen regner med, at der kommer noget som helst ud af sagen. Der er forsvundet tusinder af tilfældige civi-

le tjetjenere efter “rensningsoperationer”, *zatjistski*, siden krigens start i 1999, og en tommelfingerregel lyder, at hvis man ikke har hørt fra dem fire dage efter deres forsvinden, så hører man aldrig fra dem igen. I de massegrave, der fra tid til anden dukker op, er ligene nemlig så forkullede, at det som regel er umuligt at fastslå identiteten.

Det er eksempler som disse, der får forfatterne til at konkludere, at de tjetjenske guerillaer frem for alt kan takke de føderale styrker for, at rekrutteringsgrundlaget er så stort i Tjetjenien. Men som Anna Politkovskajas gribende beretninger om forfærdende forhold i den russiske hær indirekte lader forstå, så bliver det sin sag at gøre op med styrkernes brutale fremfærd.

Tag blot historien om menig Jurij Djatjenko, der gjorde tjeneste i omegnen af landsbyen Kalinovskaja i Tjetjenien i 2002. Han blev en aften, hvor han havde vagt, beordret til at hente vodka af 2. års værnepligtige, der snart skulle hjemsendes.

Det er strafbart at forlade sin post under vagttjeneste, og desuden havde han ingen penge, så han nægtede. Så beordrede man ham til at stjæle noget i den tjetjenske by og få vodka på den måde. Han nægtede og blev mishandlet frem til klokken fem næste morgen. De vaskede ham med lort fra latrinen, hamrede en gulvskrubbe op i hans anus, og tvang ham til at spise tre liter risen-grød i en køre. Han kunne ikke

søge beskyttelse hos officererne, der var i gang med at drikke sig sanseløst berusede ved en fest andetsteds i lejren. Ved sekstiden om morgenen hængte han sig i fødevarerdepotet.

Anna Politkovskajas bog er fuld af den slags detaljerede hverdagsberetninger, der efterlader et centralt spørgsmål: Hvis soldaterne behandler deres “egne” sådan, hvordan skal det så være muligt at få dem til at opføre sig ordentligt over for civile tjetjenere, som de anser for potentielle forbrydere? Det bliver altså ikke kun et spørgsmål om at straffe krigsforbrydelser, men om at gøre op med voldskulturen i de føderale styrker.

Som Vibeke Sperling gør opmærksom på, kunne præsident Putin dog til en start lade forstå, at tjetjenere efter hans opfattelse også er en slags mennesker. Om ikke andet så fordi han agter fastholde dem som statsborgere i den russiske føderation. Det kunne Putin såmænd gøre med ganske små virkemidler.

Den 23. februar sidste år var det 60 års dagen for Stalins deportation af tjetjenerne i kreaturvogne til Centralasien som straf for deres påståede – men ikke dokumenterede – samarbejde med Hitlers tropper. Sperling fortæller, at der i den anledning blev holdt en mindehøjtidelighed foran den russiske efterretningstjeneste FSB’s hovedkvarter Ljubljanka i Moskva. Mindehøjtideligheden blev afbrudt af politiet, der

arresterede flere af de deltagende menneskerettighedsaktivister, der var kommet for mindes Stalin-tidens ofre. Den 23. februar er nemlig også Hærens dag, og festlighederne i den anledning måtte ikke skæmmes af en tjetjensk demonstration.

Sperling undrer sig med rette over, at Putin ikke benyttede lejligheden til officielt at undskylde eller i det mindste udtrykke medfølelse med tjetjenerne over Stalins folke-drab på dem. Hvad ville det have kostet ham? Intet som helst! Dermed ville han have sendt et signal ikke bare til tjetjenerne, men også til andre indbyggere i Rusland om, at tjetjenerne også er mennesker med krav på respekt. Mon ikke det havde bragt en krigsløsning lidt nærmere? Desværre har der ikke været eksempler på, at Putin har opført sig som tjetjenernes præsident.

Ikke engang, da oberst i de føderale styrker Jurij Budanov efter års juridisk tovtækkeri omsider blev dømt for at have bortført og over flere timer mishandlet en ung fuldkommen uskyldig tjetjensk pige Elsa Kungajeva til døde (der er stærke indicier for, at han også voldtog hende, men det blev han ikke dømt for), benyttede Putin lejligheden til at lægge afstand til Budanov.

Hel eller delvis skyld

Men selv om forfatterne til de tre bøger er enige om det meste, så er der dog forskelle i analyserne.

Dmitrij Trenin og Aleksej Malasjenko fremhæver, at krigen i Tjetjenien ikke kun har isoleret Rusland fra Vesten, men efter 11. september også har tilnærmet Rusland til Vesten. Groft sagt: De tjetjenske oprørere er blevet Kremles adgangskort til Vestens kamp mod den internationale terrorisme, og uden dem havde Moskva næppe været anset for at have en nøgleposition af såvel USA som Israel, der samarbejder med Rusland om terrorismebekæmpelse.

Ruslands autoritet er altså blevet styrket *på grund af* krigen i Tjetjenien efter 11. september, hvilket er en smule paradoksalt i lyset af, at samtlige forfattere hævder, at konflikten i Tjetjenien indledningsvis intet havde med international terrorisme at skaffe: For terroren var – i hvert fald oprindeligt – ikke et mål i sig selv for de tjetjenske oprørere, men et middel i kampen for løsrivelse. Terrorangreb mod civile uden fremsættelse af krav er et nyt fænomen, der først er opstået under Putin.

Men krigen har ifølge Trenin og Malasjenko også tjent Ruslands statslige interesser på anden vis. Den har, skriver de, frataget enhver anden af Ruslands i alt 89 regioner og republikker lysten til at blive selvstændige. Tjetjenien er blevet et skrækeksempel på, hvordan det kan gå.

Spørgsmålet er så, om der overhovedet var fare for, at de øvrige republikker ville følge i Tjetjeniens fodspor. Sperling anfører, at de øvri-

ge republikker allerede havde opgivet tanken om fuld løsrivelse fra Rusland i 1994, da Jeltsin indledte sin krig.

Og dog har Trenin og Malasjenko formodentlig ret i, at truslen alligevel lå der latent – den udgik nemlig fra de tjetjenske oprørere selv, som snart begyndte at drømme om at få andre russiske republikker indlemmet i en muslimsk sharia-stat sammen med Tjetjenien. Præsident Putins genoptagelse af krigen mod Tjetjenien var en umiddelbar reaktion på krigsherren Sjamil Basajevs militære felttog mod Dagestan, Tjetjeniens naborepublik mod øst i den russiske føderation. Basajev havde længe drømt om at smelte Tjetjenien og Dagestan sammen til et fundamentalistisk kalifat. I 1998 nedsatte han en folkekongres af tjetjenere og dagestanere og udkastede planer for sammensætningen af de fremtidige ledende organer i fællesrepublikken.

Hans felttog mod Dagestan skete ganske vist *ikke* med billigelse fra den siddende tjetjenske præsident, Aslan Maskhadov, der havde kæmpet for at bevare en sekulær stat, og desuden forstod, at angrebet ville føre til krig med Rusland.

Men egentlig var det ligegyldigt for vurderingen af sikkerhedstruslen mod Rusland, om det skete med Maskhadovs accept eller ej. For hvis den tidligere ministerpræsident for et land – Basajev havde været ministerpræsident under Maskhadov –

går til angreb på et andet land, uden at landets præsident er i stand til at forhindre det, så har Rusland ret til at forsvare sig.

Ja, man kan hævde, at det for så vidt endda er underordnet, om Basajevs angreb på Dagestan var planlagt i samråd med de russiske efterretningstjenester, som mange øjenvidner til felttoget, hævdede. Hvis så magtfulde kræfter i den tjetjenske republik er villige til at lade sig manipulere til et militært angreb, så er det under alle omstændigheder en sikkerhedstrussel mod Rusland. Desuden var det jo tydeligt, at der ikke var tale om, at en enkelt krigsherre havde fået flyske fundamentalistiske ideer – store dele af Maskhadovs tidligere *entourage* – Jandarbijev, Barajev, Udugov – ønskede en islamisering af Tjetjenien.

I den situation ville *ikke* at forsvare sig fra russisk side være det samme som at sætte sig ned og vente på en destabilisering af Tjetjeniens tilstødende republikker.

Russisk fejlgreb

Noget andet er så, at Rusland kunne reagere på truslen på forskellig måde.

Sperling mener tydeligvis ikke, at Basajevs angreb på Dagestan gav Rusland *carte blanche* til en russisk magtovertagelse, selv om Maskhadov var ude af stand til at tøjle de fundamentalistiske tilbøjeligheder hos

sine tidligere kampfæller. Hun skriver, at Vesten "krystalklart" burde have ladet Rusland forstå, at man anerkendte den folkevalgte Maskhadov som Tjetjeniens legitime leder. Og at man derfor ikke ville acceptere indsættelse af en russisk mario-netregering på hans plads.

Og givetvis ville det da også have tjent tjetjenernes og folkerettens sag bedre, hvis Rusland havde satset på Aslan Maskhadov og tilbudt ham reel hjælp til at nedkæmpe fundamentalistiske krigsherrer og andre. Så havde der muligvis ikke været krig i dag, for der er ingen tvivl om, at Maskhadov havde befolkningens sympati, mens de fundamentalistiske krigsherrer havde våbnene og pengene. Men det ville have krævet et helt andet og mere fremsynet Rusland.

Tilbage står, at de tjetjenske krigsherrer, som undergravede præsident Aslan Maskhadovs styre og kastede den tjetjenske republik ud i et voldsorgie af kidnapninger og kriminalitet i selvstændighedsperioden fra 1997-1999, er de største forrædere af det tjetjenske folks sag.

Man kan komme med mange gode forklaringer på, hvorfor de blev drevet til at handle som de gjorde; men de gjorde det ikke desto mindre og undergravede dermed det spinkle fundament for tjetjensk selvstyre. Forklaringer fritager ikke for ansvar – hvilket bøgerne også klart gør gældende i tilfældet Putin, der sikkert også har mange gode

forklaringer på, hvorfor han handler, som han gør. Det samme kan man sige om de tjetjenere, der i dag har ladet sig indforskrive i Putins "tjetjenisering" af konflikten; en politik, som alle forfatterne forholder sig stærkt kritisk overfor.

Putins strategi er, at republikken skal ledes af lokale, pro-russiske tjetjenere, og det har i praksis kastet republikken ud i en borgerkrig, hvor stridende klaner kæmper mod hinanden med gangstermetoder og med civilbefolkningen som gidsler. Den er under pres fra alle sider: Hvis den samarbejder med det pro-russiske tjetjenske styre, risikerer den at blive dræbt af oprørerne. Hvis den samarbejder med oprørerne, risikerer den at blive dræbt af de prorussiske tjetjenere eller af de føderale styrker.

Ja, i det hele taget gør man som tjetjener i dagens Tjetjenien bedst i ikke at blive uvenner med nogen som helst om noget som helst, hvad enten det har med krigen at gøre eller ej – for det flyder med våben, og løse beskyldninger om forræderi kan få fatale konsekvenser. Og på grund af gamle, genoptagne traditioner om blodhævn risikerer tjetjeniseringen at føre til, at Tjetjenien i mange år fremover vil være splittet i bitre blodfejder.

Igen må man altså konstatere, at dagens tjetjenske magthavere har vist sig at være ligeså ufølsomme over for civile tjetjenere som russerne. Det gør det svært at tro på, at

Tjetjenien kunne blive en normal, sekulær stat, hvis Rusland trak sig ud. Det ville mindst kræve, at Tjetjenien blev et FN- eller NATO-protectorat med en stor hær af *fredsskabende* styrker. Selv i det tilfælde ville guerillakrigen sikkert ikke afløses af fred: efter så mange års ekstrem krig aner de opvoksede tjetjenske generationer simpelthen ikke, hvordan man lever fredeligt..

“En ituslået kop kan man ikke lime” lyder en russisk talemåde, hvormed menes, at man altid vil kunne se revnerne.

Det er sandt, og dog sidder man efter læsning af de tre bøger tilbage med den følelse, at den tjetjenske civilbefolkning kunne fortjene, at man prøvede alligevel. Det internationale samfunds institutioner – EU, OSCE, Europarådet, FN – kunne starte med at gøre klart, at Rusland ikke *burde* gøre krav på Tjetjenien, hvis Rusland ikke er i stand til at beskytte og respektere republikkens borgere. Rusland skal have at vide, at dets største nederlag i Tjetjenien til dags dato ikke er af militær, men humanitær og samfundsmæssig art; den tjetjenske befolkning har det efter alt at dømmes i dag betydeligt værre end under de facto selvstændigheden i 1997-1999, hvor vold, kriminalitet, kidnapninger og sharia-lovgivning blev republikkens fundament.

Og i den sammenhæng er det ingen undskyldning, at Rusland blot nedkæmper terrorister med terroristernes egne metoder. Putin må forstå, at en stat er defineret ved sit voldsmonopol, og at det gør, at der er særlige moralske bindinger på en stat. Fordi en tjetjensk bandit skærer hovedet af uskyldige russere, kan de føderale styrker ikke give sig til at skære hovedet af uskyldige tjetjenerne.

Den russiske føderation må indse, at den ikke er en føderation af territoriale besiddelser, men en føderation af borgere, og at præsidenten for føderationen følgelig skal have pligt til at beskytte *alle* borgere uanset etnicitet. Før Putin indser det, sænker freden sig ikke. Og alt tyder på, at han nok skal have international hjælp til den erkendelse.

For som de tre indsigtfulde bøger, der absolut kan anbefales til læsning, samstemmende dokumenterer, er freden i Tjetjenien i dag langt væk. Siden Sovjetunionens sammenbrud har udsigterne til holdbar fred aldrig været så langt væk som i dag.

Anna Libak er journalist på Weekendavisen

Tyrkisk uden tårer?

Henrik Døcker

Hele to bøger på det danske bogmarked påtager sig at forklare, at Tyrkiet betragter sig som europæisk salonfähig. Begge beskriver meget overordnet sådanne vigtige nutidshistoriske fænomener som folkedrabene på armenierne, torturen af kurderne og Cypren-problemet

Andrew Mango: **Tyrkerne – Arven efter Atatürk**. Roskilde Universitetsforlag 2004, 298 sider.

Jesper Møller Sørensen og Erik Boel: **Tyrkiet – på vej gennem EU's nåleøje**. Gyldendal 2005, 392 sider.

Vi har måttet vænne os til, at geografi og politik ikke altid er sammenfaldende, og særlig ikke når det gælder Europas udstrækning. Fx henregnes Cypren til Europa uanset at det på grund af den asiatiske fastlandssokkel ligger i Asien. Både dette land og Tyrkiet er efterhånden gamle medlemmer af Europarådet – de har politisk antennerne rettet mod Europa. Den langt fra afsluttede diskussion om, hvorvidt Tyrkiet *også* er et naturligt kommende medlem af Den Europæiske Union er med disse to bøger blevet forsynet

med kraftfulde apologeter, ja så overvældende, at man næsten må undres over, at det ikke er det officielle Tyrkiet, der har udsendt bøgerne.

Nuvel, to af forfatterne har i hvert fald haft Tyrkiet “inde under huden”: Andrew Mango, der bor i London, fødtes i Istanbul, behersker tyrkisk og har i en lang årrække (1947-86) været BBC’s korrespondent i Tyrkiet, og Jesper Møller Sørensen var som dansk diplomat udstationeret i Ankara i perioden 2000-2003.

Det har i begge bøger resulteret i meget behjertede forsøg på at forklare hvad *kemalismen*, hint ærketyrskiske fænomen, egentlig står for. Den form for statsdannelse, som den tidligere general Mustafa Kemal, der som civil statsmand tog navnet Atatürk (“tyrkernes fader”),

beskrives dog som oftest i negative termer, altså ved alt det, den *ikke* er: Nemlig antiklerikal, ikke-arabisk, men naturligvis også vest(europa) vendt, moderne.

Det Osmanniske Riges folkedrab på omkring én million armeniere i 1915 behandles uhyre kursorisk, ja efter min mening decideret ufuldstændigt i begge bøger. Møller Sørensen/Boel erkender dog, at det er en fremherskende opfattelse hos historikere, at osmannerne både i 1891 og 1915 foretog brutale overgreb, ja ligefrem folkedrab på denne befolkningsgruppe, men de angiver ikke noget anslået tal på dødsofre og sætter gåseøjne omkring ordet folkedrab.

Mango henviser nærmest en passant til "folkedrabskampagnen" samtidig med at han gør opmærksom på, at tyrkere og kurdere også måtte lade livet. Han sammenblander – uden at beskrivelsen er særlig tydelig – ofre for krigeriske begivenheder i Det Osmanniske Rige med den regulære fordrivelse og nedslagtning af armenierne, som stribevis af historikere har påvist, herunder udslettelse af rene armenske landsbyer i Anatolien.

Møller Sørensen/Boel, der begge er cand. scient. pol., forklarer overskueligt, hvordan Sèvres-freden i 1920 på det nærmeste blev en gravsten over Det Osmanniske Rige, idet dets territorium efter denne traktat indskrænkedes ved en planlagt afståelse af betydelige områder mod

øst til en hhv. kurdisk og armensk stat.

Mustafa Kemal, der oprindeligt var udsending for sultanen i Istanbul, fik da skabt en større modstandsbevægelse i Anatolien, hvad der i 1923 førte til den for Tyrkiet langt gunstigere Lausanne-traktat. Al tale om et selvstændigt Kurdistan forstummede, armenierne måtte realisere sit nationale særpræg inden for den nye stat Sovjetunionen, men fik dog, modsat kurderne, i 1991 omsider selvstændighed.

Atatürk og hans mangeårige premierminister (siden hen præsident) Ismet İnönü fik ved grundlæggelsen af den tyrkiske republik i 1923 som opgave at opbygge en nation.

Forkvaklede partidannelser

Det er næppe overdrevent at kalde denne koncentration om "én stat, ét folk, ét sprog..." en besættelse, som trækker sine blodige spor den dag i dag. Som taberstat efter Første Verdenskrig, martret af krigens ødelæggelser, tvang den autokratisk anlagte Atatürk alskens moderniseringer ned over det "nye" tyrkiske folk, det være sig det latinske alfabet, mænds og kvinder klædedragt, men først og fremmest cementeringen af den verdslige stat gennem en franskpræget lovgivning rensset for alle elementer af *sharia*.

Først efter Anden Verdenskrig indførtes et flerpartisystem i Tyrkiet. Det tør siges, at lige akkurat dette

for en demokratisk stat så væsentlige element har affødt overordentlig mange problemer, ja i flere perioder skabt voldsom uro og udløst undtagelsestilstand. Hele tre gange har militæret grebet ind ikke ved et traditionelt statskup, men som en magtfuld faktor til midlertidig beskyttelse af demokratiet med hårdhændede midler.

Tyrkisk parlamentarisk liv er beretningen om utallige partier, der er blevet forbudt, politikere, der har været i politisk karantæne, uendelige rækker af fængslinger af folk, som sagde det forkerte, tog kurdernes parti eller fandtes at have ærekrænket Atatürks tyrkiske nation.

Ingen af bøgerne redegør for eller analyserer nærmere den politiske infantilisme, som gang på gang har foranlediget hæren til midlertidigt at tage magten. Samtidig med at venstreorienterede er blevet forfulgt, torteret og fængslet i stor stil. Den europæiske bremse, der så at sige er blevet benyttet mod Tyrkiets værste udskejelser ved mistænkeliggørelse af alle mulige politiske partier og ved brutal nedkæmpelse af kurdernes kamp for en slags national mindretalsbeskyttelse, får en stedmoderlige omtale i begge bøger.

Jeg skal gøre opmærksom på, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg i langt over 100 tilfælde har statueret tyrkisk brud på torturforbuddet og retten til livet (dvs. har foretaget henrettelser uden dom), og at Tyrkiet i

alle tilfælde har betalt erstatninger til ofrene. Ret skal være ret: Boel/Møller Sørensen redegør redeligt for forfølgelser af og drab på kurdere, men beskriver ikke tydeligt omfanget heraf, Mango nævner end ikke Strasbourg-domstolen ved navn.

Mango, hvis bog i modsætning til Møller Sørensen/Boel byder på et stikordsregister, har ikke fundet det nødvendigt at optage ord som *menneskerettigheder*, *tortur*, *korruption* eller *Sèvres* i registret, selv om nogle af disse emner dog er beskrevet.

Mango er tydeligvis ilde berørt ved at måtte omtale torturen: "Den store opmærksomhed omkring anklager om tortur og andre krænkelser af menneskerettighederne i Tyrkiet og den hyppige brug af disse anklager i politisk snarere end humanitært øjemed gør det vanskeligt at vurdere om Tyrkiet faktisk fortjener mere kritik i denne henseende end for eksempel andre lande, som venter på optagelse i EU", skriver han.

Jeg vil anbefale ham at slå op på www.echr.coe.int, hvor man lynhurtigt kan forvise sig om, at Tyrkiet har været trukket for menneskerettighedsdomstolen over 200 gange for krænkelse af den europæiske menneskerettighedskonventions art. 2 og 3.

Derimod pointerer Mango, at 40.000 politibetjente fik disciplinærstraffe og 1000 blev afskediget blot på et halvt år i 2003. Han tilføjer dog senere, at kun 113 af

1500 politifolk, anklaget for fangemishandling i et kvartal i 2000, rent faktisk blev dømt. Vigtigere end statistik er nok oplysningen, om at politifolk nu modtager undervisning i menneskerettigheder. (jeg vil tilføje: fx i ikke at tæve arrestanterne – hvilken undervisning Europarådet, herunder Danmark, har bistået med at få indført).

Kurderne anskues adskilt fra PKK

Møller Sørensen/Boel skal anerkendes for deres meget grundige beskrivelser af tyrkernes holdninger til de vekslende politiske partiers indhold og til mindretal i det hele taget, dog især kurderne. De påpeger med rette, at det er kurdere, som lever uden for Tyrkiet, der har de mest yderligtgående synspunkter om selvstyre, ja undertiden ligefrem selvstændighed for Tyrkiets kurdere. Det har dog den naturlige forklaring, at det (stadig) er risikabelt i Tyrkiet selv at udtrykke markante meninger om retten til kurdisk egenart eller at tale det kurdiske sprog.

De to forfattere erkender, at det tyrkiske EU-medlemsperspektiv, der knæstattes i Helsinki 1999 – det man også kan kalde tilnærmelsesprocessen – kan blive afbrudt, med en ultranationalistisk bølge i Tyrkiet til følge. Mange tyrkere frygter ifølge Mango, at Tyrkiet går fra at være multietnisk til multikulturelt, og at dette kan give kurderne smag for at fremme separatistiske mål.

Begge bøger appellerer til omverdenen om et mere nuanceret syn på det kurdiske problem, herunder arbejderpartiet PKK's rolles om væbnet enhed. Mango påpeger, at der ikke er tale om, at den tyrkiske stat udnytter de kurdiske områder: Statens ikke-militære udgifter har altid været større end indtægterne fra disse områder.

Årsagerne til tilbageståenheden skal søges i geografien, topografien, de lavt uddannede mennesker, de primitive sociale strukturer. Kurderne afslår i vidt omfang at sende deres piger i skole, i 1989 fik kvinderne i Sydøsttyrkiets gennemsnitlig 5,7 børn, i den vestlige del 2,6.

Konfrontationerne mellem PKK og tyrkisk militær har ført til nedbrænding af ca. 3000 landsbyer, næsten alle kurdiske, og 35.000 mennesker har over en årrække mistet livet i træfninger. Mange kurdere er søgt ind til byerne, anfører Mango, uden at nævne årsagen.

Et alvorligt slag for PKK var det, at partiet i 2001 blev opført på EU's såkaldte terrorliste, og at det ikke hjalp det at tage navneforandring (det er sket to gange siden), men vigtigere er det formentlig, som påpeget af Boel/Møller Sørensen, at Tyrkiet langt om længe er begyndt at anskue kurderne adskilt fra PKK, idet enkelte politikere har udtalt en moderat accept af kurdernes eksistens.

Hertil er kommet en nyfortolkning af den nævnte Lausanne-trak-

tat, der ikke - som hidtil officielt antaget - begrænsede antallet af anerkendte minoriteter til tre (hvoriblandt kristne og kurdere ikke var). PKK blev naturligvis også svækket ved anholdelsen i 1999 af sin mangeårige leder Abdullah Öcalan, der oprindeligt blev dødsdømt, men siden dømt til livsvarigt fængsel.

Der savnes i begge bøger en mere overbevisende analyse af de mange tyrkiske partier, der er blevet forbudt af Forfatningsdomstolen, hvorefter de alle på nær ét (Refah-partiet) er blevet lovliggjort af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Bøgerne synes generelt at være mest optaget af at forklare tyrkernes og det officielle Tyrkiets holdninger til et bredt spektrum af problemer, mens en mere objektiv beskrivelse er trængt noget i baggrunden.

Mango leverer imidlertid vigtige informationer om økonomien, der er af betydning just for det brændbare, aktuelle spørgsmål: Mulighederne for at slippe ind i EU. Den Internationale Valutafond har således beregnet gennemsnitsindkomsten pr. tyrker til en fjerdedel af gennemsnittet i EU undtagen Grækenland, Portugal og Spanien og en tredjedel af gennemsnittet i de tre lande. For at undgå en forøget vækst i forskellen i indkomst pr. indbygger skal væksten i Tyrkiet være 4 pct. om året – i 1990'erne var den 3,1 pct., men i 2002 7,9 pct. og i 2003 5,8 pct.

Tyrkiets økonomi var i 2001 i en

så alvorlig krise, at Den Internationale Valutafond (IMF) måtte træde til med lån, samtidig med at det tvang landet til at indføre et strengere banktilsyn.

“Tyrkertro” på EU

Ifølge Mango har alle tyrkiske regeringer udvist inkompetence ved styring af større projekter. I 1980'erne og 90'erne blev der anlagt rørledninger til naturgas fra Iran og Rusland, siden blev det aftalt at aftage elektricitet fra et hydroelektrisk værk på floden Eufrat lige nord for grænsen til Syrien. Men da gas og el skulle begynde at strømme ind i Tyrkiet var landet kastet ud i en økonomisk krise, samtidig med at distributionsnettet ikke var færdigt.

Opgøret med kurderne har ifølge Mango fremmet en integration af Sydøsttyrket i den øvrige del af landet, herunder gennemførelsen af GAP (Det sydøstanatolske Udviklingsprojekt). Floderne Eufrat og Tigris udspringer begge i Tyrkiet og flyder senere gennem Syrien og Irak. GAP vil med tiden blive en meget betydningsfuld el-producent i Tyrkiet – i 1999 leverede det 13 pct. af al elektricitet i landet og 43 pct. af den vandbaserede elektricitet.

For den fortsat uafklarede konflikt om republikken Cypern bærer Tyrkiet en pæn del af skylden. Her som mange andre steder i de to bøger synes dog de lange linjer i forskellige udviklingsforløb ligesom at

fortone sig i for mange detaljer uden klar analyse.

Tyrkiet intervererede med militær på Nordcypren i 1974 til beskyttelse af den tyrk-cypriotiske befolkningsgruppe efter terroraktioner og myrderier fra græsk-cypriotisk side. Det problematiske ligger i, at Tyrkiet nu har ladet 30 år gå uden at trække sine ca. 30.000 soldater tilbage derfra. Med international fordømmelse af denne løsrivelse fra republikken Cypren har Den Nordcypriotiske Republik alene levet på Ankaras politiske og økonomiske nåde, tusinder af tyrk-cyprioter er udvandret og fattige bønder fra det tyrkiske Anatolien indvandret.

Det er en underdrivelse – som Boel/Møller Sørensen gør det – at konstatere, “at Tyrkiet kunne have spillet sine udenrigspolitiske kort bedre”. Nordcypren, som tilbage i begyndelsen af 1960’erne var Cyperns ypperste turistområde, er blevet forarmet og “tyrkiseret”, næppe som følge af nogen tilsigtet politik, men for at få dyrket jorden og i det hele taget opretholde et samfundsliv, om end i et lavt gear.

Når Tyrkiet selv så gerne vil ind i EU, skyldes det fortsat drømmen om at blive “rigtigt” europæiseret, som påpeget af Boel/Møller Sørensen. Radikale islamiske kræfter og såkaldte hårdkogte kemalister har dog ihærdigt afvist tilnærmelsen til Europa.

Det er tankevækkende, at landet først i midten af 1990’erne ophæve-

de en lov, hvorefter det gav en bøde på 100\$, hvis man som tyrk tog til udlandet uden officiel godkendelse. Andre eksempler på, at lovgivningen har hindret opkomsten af et frit civilsamfund er den indtil 1995 gældende lov, hvorefter ingen foreninger måtte have et politisk formål. Så sent som i 1999 blev 30 såkaldte ngo’er (ikke-statslige organisationer) forbudt. Betingelserne for privat foreningsdannelse er fremdeles rigoristisk.

Det er en trossag, om man vil hæfte sig ved at Tyrkiet som Mango skriver har “lommer af tilbageståenhed” eller – med Boel/Møller Sørensen – skræmmes af, at “den ortodokse kemalisme” (dvs. nationalisme) fortsat er et kraftigt islæt i statsstrukturen.

Begge disse bøger er i nogen grad præget af ønsketænkning. De beskriver mange af det tyrkiske samfunds problemer og modsætningsfyldte facetter, men nærer så at sige en “tyrkertro” på at de næste ti år vil placere Tyrkiet i den kategori af stater, der efterlever retsstatens påbud om redelig regeringsførelse, meningsfuld menneskeretspolitik og sund samfundsøkonomi. Med andre ord: Egned til EU.

Journalist Henrik Døcker har i 40 år skrevet om international politik og ret (folkeret) foruden menneskerettigheder i dansk dagspresse såvel som en række tidsskrifter. Han er forfatter til bl.a. “Menneskeret i Europa” (2. udg. 2004).

Den politiske betydning af værdier og moral

Torben Krogh

De tre forskerbidrag til den udenrigspolitiske årbog 2005 fra Dansk Institut for Internationale Studier fremstår umiddelbart som meget forskellige, men har det til fælles, at de alle belyser den politiske betydning af begreber som værdier og moral

Per Carlsen og Hans Mouritzen (red): **Danish Foreign Policy Yearbook 2005**. *Danish Institute for International Studies*. 2005. 192 s.

Når analysen af den store politik og dens spil om magten folder sig ud, glider begreber som værdier eller moral som regel i baggrunden. I realpolitikens verden er det andre faktorer, der tillægges afgørende betydning. Staterne vil med forskellige midler til stadighed søge at opnå den størst mulige sikkerhed. Samtidig fremtræder økonomiske interesser ofte som en åbenlys drivkraft for den udenrigspolitiske kurs.

Selv om sådanne overordnede strategiske hensyn ubetvivleligt er af central betydning, kan de imidlertid

ikke stå alene i vurderingen af den moderne udenrigs- og sikkerhedspolitik. I mange tilfælde er den hårde strategiske politik vævet uløseligt sammen med værdibaserede hensyn. Sådant har det til en vis grad forholdt sig igennem mange årtier i de demokratiske samfund, hvor politiske beslutninger er underkastet offentlig indsigt og diskussion. Men efter Den Kolde Krigs ophør er udviklingen accelereret.

På samme tid har det trusselsbillede, vi skal forholde os til her i Danmark, grundlæggende ændret karakter. Op igennem 1990'erne var det den almindelige antagelse, at ydre trusler på det nærmeste helt var forsvundet. Den opfattelse er blevet revideret siden 11. september

2001. Men den potentielle trussel, der er forbundet med terrorismen, kræver et ganske andet reaktionsmønster end tidligere tiders forsvar af den nationale sikkerhed og suverænitet.

En del af svaret har bestået i at gå i krig. Først i Afghanistan, siden i Irak. Det er en politik, som USA har udstukket, men Danmark er et af de lande, der med størst konsekvens har bakket op om denne linje. Spørgsmålet er så, om det danske samfund har været rustet til at løfte denne opgave - militært såvel som politisk.

Dybtgående uenighed

Det er emnet, Mikkel Vedby Rasmussen belyser i sit bidrag til DIIS-årbogen for 2005, der traditionen tro udgives på engelsk. Som nøglebegreb opererer han med "danske værdier". De kom under pres, da en dansk kaptajn blev kaldt hjem fra Irak i 2004 på mistanke om at have behandlet irakiske fanger for hårdhændet. Ordet tortur floredede i medierne, selv om der end ikke i værste fald var tale om noget, der bare mindede om de overgreb, amerikanske soldater forinden var blevet afsløret i. Og det udløste en debat, der ifølge forfatterens vurdering viste en dybtgående uenighed blandt danskerne om karakteren af militære konflikter og karakteren af den danske deltagelse i dem.

I denne debat blev der argumen-

teret ud fra værdinormer. På den ene side stod fortalernes for aktiv dansk deltagelse og offensive militære operationer. De slog på, at Danmark kun på denne måde kan leve op til sine forpligtelser som et globaliserende samfund. På den anden side talte mange for, at den militære indsats i Irak undergraver netop de værdier, der definerer det danske samfund. Derfor bør troppeperne trækkes hjem.

Som fortalere for de to standpunkter citerer Vedby Rasmussen især Uffe Ellemann-Jensen og Herbert Pundik. Fra aktive politikere er der derimod ingen centrale citater i denne sammenhæng. Og det skyldes, at den modsætning, der her trækkes frem, ikke uden videre følger de sædvanlige skillelinjer i Folketinget, når det gælder Irak-krigen. Også fra regeringens side er der blevet ført politik ud fra forestillingen om særlige danske værdier.

Det mest markante eksempel var forsvarsminister Søren Gades hurtige hjemkaldelse af chefen for den danske base, Camp Eden, da noget kunne tyde på, at han ikke havde haft fuld kontrol over tingene. Det signal, ministeren her sendte under stor politisk opbakning, bestod i at fortælle offentligheden, at danske værdier og normer her kunne være blevet krænket. Som Vedby Rasmussen konstaterer, var det ikke en disposition, der højnede moralen blandt officerer og soldater ude i krigszonen.

Forsvarsforliget

Efterhånden lød der dog røster, som fremhævede det umulige i uden videre at overføre danske normer til en blodig og kompliceret guerillakrig under fremmedartede forhold. Hvis de danske politikere og den danske befolkning ikke forstår, at det forholder sig sådan, bør danske soldater ikke sætte livet på spil under disse vilkår. Nu mener disse deltagere i debatten imidlertid, at den danske tilstedeværelse er vigtig. Derfor må de henvise til et andet værdisæt end det specifikt danske. Det, de udsendte soldater kæmper for sammen med USA og andre allierede, er demokrati, fredeliggørelse og sikkerhed - med andre ord værdier, der må siges at være internationale.

Den store problem ligger imidlertid i selve den dybe uenighed. Formelt set arbejder tropperne i Irak på et bredt politisk mandat. Reelt hersker der vidt forskellige opfattelser af, hvad deres rolle egentlig er - hvis de overhovedet burde have nogen.

Som ramme om sin analyse har Vedby Rasmussen sat forsvarsforliget fra 2004. Det vil i de kommende år bane vejen for et militær, der i højere grad end i dag vil være i stand til at arbejde i konfliktområder og egentlige krigszoner. I den forstand er der tale om en videreudvikling af den struktur, der allerede blev opbygget i 1990'erne. Men ændringerne er denne gang mere vidtrækkende. De afspejler ikke mindst, at dan-

ske militære indsatser nu ikke blot skal dreje sig om fredsbevaring, konfliktkontrol og beskyttelse, men også om mere offentlige, krigsprægede operationer.

Ressourcerne er imidlertid af en sådan størrelse, at de to brigader, flådeenhederne og de seks F16-fly ikke har kapacitet til at opretholde langvarige engagementer som det, der nu finder sted i Irak. Det er ikke en opgave af denne art, det danske militær er struktureret til at varetagge.

Konklusionen er derfor klar, selv om Vedby Rasmussen stiller den op som en række valg. Ud fra de beslutninger, der hidtil er truffet, må det imidlertid konstateres, at Danmark hverken politisk, folkeligt eller militært har forberedt sig på at være aktiv deltager i en krig som den, der foregår i Irak.

Erindringspolitik

Hvor "værdier" er et centralt begreb i Vedby Rasmussens artikel, spiller ordet "moral" en tilsvarende rolle i Uffe Østergårds artikel om det, han kalder erindringspolitik. Omdrejningspunktet her er de senere års stigende interesse for de folkemord og andre grusomme overgreb, der er blevet begået både under Den Anden Verdenskrig og i andre sammenhænge. En særlig betydning i den forbindelse har eftertidens forhold til jødeudryddelserne - Holocaust - men begrebet folkedrab har

jo sørgeligt nok ikke mistet dets aktualitet.

Uffe Østergård argumenterer godt for det politisk nødvendige i den politik, der er forbundet med at udstede officielle undskyldning for fortidens forbrydelser. Det bidrager til at fastholde den kollektive erindring, der er så vigtig i bestræbelserne på at undgå gentagelser.

Erindringspolitik må uundgåeligt være forbundet med moralske normer. Østergaard fremhæver i den forbindelse, at moral i høj grad er en politisk faktor. Han citerer Fridtjof Nansen for udsagnet om, at "realpolitik er moralpolitik".

Det tog dog mange år efter Anden Verdenskrig, før det internationale samfund kunne komme nogenlunde overens om at oprette en domstol til behandling af krigsforbrydelser. Den er nu i funktion, men stadig genstand for intens amerikansk modstand. Supermagten mener, at dens statsborgere kun skal kunne retsforfølges ved dens egne domstole. En række lande har efter stærkt pres givet tilsagn om, at de ikke vil udlevere mistænkte amerikanske borgere til domstolen i Haag.

Et større Europa

Denne konflikt er en blandt flere, der i de senere år har belastet forholdet mellem USA og en større gruppe europæiske lande. De atlantiske bånd er ikke så tætte, som de

har været. Og det er skadeligt for de kommende års vigtigste europæiske projekt, mener Daniel Hamilton, der er direktør for the Paul Nitze School of Advanced International Studies.

Projektet består i at sikre stabilitet og demokrati i et Europa, der er betydelig bredere end selv det udvidede EU. Det er en opgave der ikke kan løftes uden et nært transatlantisk samarbejde. For selv om medlemskab af hverken NATO eller EU står lige for døren, så må der etableres konkrete og løfterige arrangementer med lande som Ukraine, Georgien og andre, der har bevæget sig ind på reformernes og demokratiseringens vej.

Ud over nødvendigheden af et forbedret atlantisk forhold fremhæver Hamilton også den rolle, mindre lande som Danmark kan spille i en sådan proces. Ikke mindst er der rige erfaringer at hente i det samarbejde, de nordiske lande hurtigt udviklede med de tre nye uafhængige republikker i Baltikum.

I modsætning til Vedby Rasmussen og Østergård arbejder Hamilton ikke eksplicit med hverken værdierne eller moralens betydning for de politiske relationer. Men i fremhævelsen af den indflydelse mindre lande kan få i bestræbelserne på at skabe et bredere Europa, arbejder han ikke desto mindre med disse begreber.

Årbogens fjerde artikel er den årlige oversigt fra Udenrigsministe-

riets direktør Friis Arne Petersen. Ikke overraskende lægger han vægt på EU's udvidelse, Danmarks plads i FN's Sikkerhedsråd og betydningen af et godt forhold mellem Europa og USA. Men i øvrigt kommer han godt omkring de emner, der har høj prioritet i dansk udenrigspolitik.

En bestemt iagttagelse er i den forbindelse af særlig interesse. Efter udvidelsen har EU-landene udvist en stigende trang til at samarbejde bilateralt og i skiftende ad hoc-koali-

tioner. For et mindre EU-land som Danmark betyder det, at der lægges øget vægt på "aktive og målrettede bilaterale relationer med alle EU-partnere for at fremme nationale interesser". Direktøren konstaterer, at politik- og beslutningsskabelse nu i stigende grad sker andre steder end i de institutionelle strukturer og ved konferencebordene i Bruxelles. Det er en udvikling, det vil være værd at holde øje med.

Det Udenrigspolitiske Selskab

er en almennyttig, uafhængig forening, grundlagt i oktober 1946. Selskabets formål er at fremme kendskabet til og interessen for udenrigspolitiske spørgsmål. Selskabet tager ikke stilling til noget politisk problem. Kun redaktion og forfattere hæfter for de i Selskabets publikationer offentliggjorte meninger.

Som medlem kan optages enhver dansk statsborger, hvis medlemskab skønnes gavnligt for Selskabets formål.

Udlændinge med særlig tilknytning til Danmark kan optages som associerede medlemmer uden stemmeret. Institutioner og virksomheder kan optages som kollektive medlemmer.

Selskabets protektor

Hans Kongelige Højhed
Kronprins Frederik

Selskabets æresmedlemmer

Henrik Henriques
Johan Wilhjelm

Selskabets bestyrelse

Merete Ahnfeldt-Møllerup,
arkitekt, p.hd.
Bodil Nyboe Andersen,
præsident for Dansk Røde Kors
Suzanne Brøgger, *forfatter*
Arne Christiansen, *tidl. minister*
Michael Ehrenreich, *redaktør*
Uffe Ellemann-Jensen,
tidl. minister, Selskabets formand
Lykke Friis, *europapolitisk chef*

Troels Frøling, *generalsekretær*
Kjeld Hillingsø, *generalløjtnant*
Erik Hoffmeyer, *dr.polit.*
Anne E. Jensen, *cand.polit.*
Anders Jerichow, *journalist*
Anne Knudsen, *chefredaktør, dr.phil.*
Suzanne Lassen Kürstein
Steen Langebæk, *landsretssagfører*
Anna Libak, *journalist*
Mogens Lykketoft, MF,
tidligere minister
Finn Lynge, *seniorrådgiver*
Siegfried Matlok, *chefredaktør*
Ida Nicolaisen, *seniorforsker*
Herbert Pundik, *journalist*
Tøger Seidenfaden, *chefredaktør*
Vibeke Sperling, *journalist*
Niels Thygesen, *professor, dr.polit.*

Selskabets bibliotek

er et offentligt tilgængeligt specialbibliotek inden for udenrigs- og international politik i bred forstand. Bibliotekets samlinger omfatter

- Danske og udenlandske tidsskrifter
- Diverse håndbøger og bibliografier.
- Elektroniske opslagsværker.

Biblioteket har ca. 100 danske og udenlandske tidsskrifter i fast abonnement.

Biblioteket er åbent man.-fre. kl. 12-16, eller efter aftale. Henvendelse kan desuden ske på tlf. 3314 8886 i samme tidsrum.

udenrigs

60. årgang

Grundlagt af Erik Seidenfaden og Steen Gudme

Udkommer marts, juni, september, december

Redaktionen af dette nummer sluttet 24.10.2005

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

Udgiver

Det Udenrigspolitiske Selskab

Amaliegade 40 A, DK-1256 København K

Telefon 3314 8886, fax 3314 8520

E-mail udenrigs@udenrigs.dk

Redaktion

Torben Krogh (ansvarshavende)

Brita Vibeke Andersen

Redaktionskomité

Bodil Nyboe Andersen

Svend Aage Christensen

Ib Faurby

Anne Knudsen

Tøger Seidenfaden

Vibeke Sperling

Uffe Østergård

Direktion

Klaus Carsten Pedersen

Sekretariat

Brita Vibeke Andersen

Layout/produktion

Erik Ellegaard Frederiksen/

Skagen Bogtrykkeri og Rounborgs grafiske hus

ISSN 1395-3818